

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

STATSBIBLIOTEKET I ÅRHUS

1902 – 1952

VED
EMANUEL SEJR

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1952

STATSBIBLIOTEKET
I ÅRHUS

1902 – 1952

STATSBIBLIOTEKET I ÅRHUS

1902 — 1952

VED
EMANUEL SEJR

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1952

INDHOLD

	Side
Forord	7
Forhistorien	9
Spredte minder fra Statsbibliotekets oprettelsesår. Af <i>Erling Stensgård</i>	15
Hovedlinier af udviklingen 1902—52	20
Bogbestanden	34
Katalogarbejdet	42
Funktionen som bibliotek for Aarhus Universitet	47
Overcentralvirksomheden	58
Benyttelse	
A. Læsesalen	64
B. Udlånet	70
C. Tidsskriftlæsekredse	78
Bygningsproblemer	81
Statens Avissamling	100
Personalet	105
Bibliografi. Af <i>Erik Giese</i>	122
Synspunkter for Klassifikation. Af <i>F. M. Bendtsen</i>	125

I 1927 udgav Statsbiblioteket i anledning af 25 års jubilæet et festskrift med udførlig omtale af den indtil da foregåede udvikling. I 1940 udsendtes en beretning om virksomheden i årene 1927—39, og siden da er i Aarhus Universitets årsskrift Acta Jutlandica fremkommet årlige beretninger om Statsbibliotekets funktion som hovedbibliotek for universitetet. Med hensyn til detaljer må stadig henvises til disse arbejder.

Hensigten med nærværende fremstilling har været at give en samlet oversigt over de vigtigste begivenheder i Statsbibliotekets 50-årige tilværelse; den er samtidig et forsøg på at trække hovedlinierne i udviklingen op såvel med hensyn til bibliotekets indre arbejde som dets samarbejde med andre biblioteker og institutioner.

Statsbiblioteket blev i sin tid oprettet som bibliotek for hele landet udenfor København, men dets opgaver blev ret vagt formulerede, og dets plads indenfor dansk biblioteksvæsen var i mange år usikker, bl. a. fordi de danske folkebiblioteker i de første decennier af dette århundrede var i rivende udvikling, hvilket medførte, at kravene til Statsbiblioteket og dermed grundlaget for dets virksomhed efterhånden ændrede karakter. Hertil kom, at oprettelsen af Aarhus Universitet i 1928 stillede biblioteket overfor nye og vidtrækkende krav både til bogbestand og personale. Først i 1938 kunne Statsbibliotekets virksomhed endeligt fastlægges, og biblioteket har siden da kunnet koncentrere sig om sine to hovedopgaver, funktionen som bibliotek for Aarhus Universitet og virksomheden som overcentral for folkebibliotekerne.

Selv om Statsbiblioteket således stadig står midt i en stærk udvikling, har det dog været rimeligt nu ved 50 års jubilæet at standse op og kaste et blik tilbage og forsøge på at gøre resultatet af den hidtidige virksomhed op.

Som et tillæg til den historiske oversigt er meddelt nogle »Synspunkter for klassifikation« af bibliotekar F. M. B e n d t s e n, der gennem mange år har haft ledelsen af arbejdet med Statsbibliotekets systematiske kataloger. Mens de fleste større videnskabelige biblioteker er gamle og har måttet indordne bøgerne i systemer, som er overtaget fra fortiden, stod Statsbiblioteket i 1902 på bar bund, uden kataloger af nogen art, og måtte selv skabe et ordningssystem, der passede for dets bogbestand og hele virksomhed. Det har derfor været nødvendigt at klargøre sig principperne for klassifikation og søge at nå frem til grundsynspunkter, som konsekvent kunne gennemføres indenfor alle fag. De overvejelser, som dette arbejde har givet anledning til, vil formentlig have interesse også for andre biblioteker.

FORHISTORIEN

IFØLGE den mere sagnagtige overlevering skulle den første tanke om oprettelsen af et stort bibliotek uden for København være fremkaldt af Christiansborg slots brand i 1884. Det kongelige Bibliotek var da stærkt truet, og ved at overveje de katastrofale følger, en ødelæggelse af dette bibliotek ville have medført, kom den daværende overbibliotekar Chr. Bruun ind på planen om et andet bibliotek, der blandt andet kunne overtage den dublet af dansk litteratur, som Det kongelige Bibliotek gennem årene havde modtaget ved pligtaflevering fra bogtrykkerne. Var Det kongelige Bibliotek i 1884 blevet et rov for luerne, ville begge eksemplarer fra det 19. århundrede være gået tabt; men blev dubletten overflyttet til et andet bibliotek, kunne ulykken aldrig blive fuldt så omfattende.

Nu er det muligt, at planen aldrig var blevet realiseret, hvis de af slotsbranden foruroligede tanker havde været eneste motiv. Skrækken havde måske fortaget sig igen. Men der var et andet og mere håndgribeligt argument, nemlig selve dubleteksemplaret af den danske litteratur, som fyldte op og voldte Det kongelige Bibliotek besvær, så meget mere som biblioteket i forvejen led stærkt af pladsmangel. Der var saaledes god grund for overbibliotekar Bruun til fortsat at sysle med planen om et andet bibliotek — et »provinzbibliotek« — for på denne måde at skaffe Det kongelige Bibliotek af med et besværligt og i det daglige arbejde overflødigt dubleteksemplar af den danske litteratur.

Mærkeligt nok blev tanken om at anvende Det kongelige Biblioteks dubletter som grundlag for et bibliotek i provinsen på samme tid overvejet af overretssagfører Chr. Kjer, i disse år et meget indflydelsesrigt medlem af Århus byråd. Og endnu mærkeligere

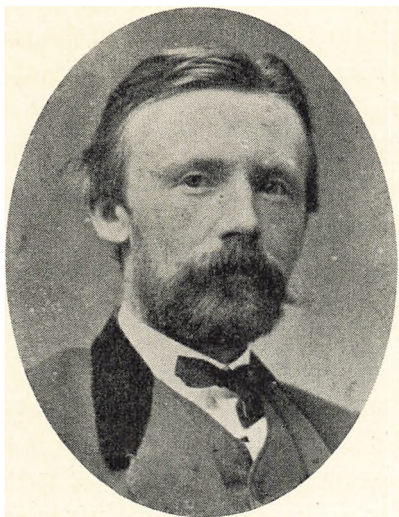
er det, at Kjer tilfældigt kom i korrespondance med overbibliothekar Bruun om et helt andet spørgsmål, hvad der førte til, at Bruun i 1891 fremsatte sin plan for ham. »Forunderligt nok, at vi skulle mødes her og det ved en ren Tilfældighed«, skrev Kjer¹⁾), som kort tid forinden havde ventileret bibliotekssagen overfor departementschef A s m u s s e n i kultusministeriet, hvor han dog fik det svar, at det kendte man intet til i ministeriet. »Nu erkjender jeg,« skriver Kjer til Bruun, »at det var en Feil, stor Feil, at jeg ikke gik til Dem; thi man burde jo egentlig have kunnet sige sig selv, at fra Dem maatte Sagen udgaa, om den skulde have nogen Klem paa sig.«

Derefter fremsætter Kjer sine overvejelser over de muligheder, som efter hans skøn foreligger for bibliotekets oprettelse. Der var tre veje at gå: 1) at skabe et rent kommunalt bibliotek, 2) at lade det blive et rent stats-bibliotek, og 3) en kombination af disse to fremgangsmåder, d. v. s. en selvejende institution med tilskud fra stat og kommune.

Bruun havde nærmest tænkt sig den første udvej; men den går Kjer imod. Han mente ikke, staten kunne aflevere Det kongelige Biblioteks danske dubletter (det drejede sig på dette tidspunkt om ca. 95.000 numre) til en kommunal institution. Det ville desuden være nødvendigt, at provinsbiblioteket fortsat modtog den danske litteratur i fuld udstrækning, d. v. s. gennem pligtaflevering, og det kunne næppe gennemføres i et kommunalt bibliotek, uden at der rejstes berettigede indvendinger fra forfattere, boghandlere og bogtrykkere. Kjer mente heller ikke, Århus kommune ville gå ind på at afholde de meget betydelige udgifter, som denne plan ville kræve, hvor interesseret byen iøvrigt ville være i et sådant bibliotek.

Den anden udvej, et rent statsbibliotek, var »naturligvis i og for sig det Korrekte«, skrev Kjer, men han tvivlede om, at den var farbar. Det ville kræve en ny lov; der ville let opstå kamp mellem konkurrerende byer, intriger osv. Han var heller ikke sikker på, at rigsdagen ville bevilge de »2 à 300.000 kr.«, som krævedes til en sådan løsning, »især da der vel maa høre en aarlig Udgift til til Drift af 5 à 10.000 Kr.«

¹⁾ Breve til Chr. Bruun (Ny kgl. Sml. 3681 4°).

Overretssagfører Chr. Kjer.

Overbibliotekar Chr. Bruun.

Men naturligvis, hvis ministeren ville forsøge den udvej, så man det meget gerne i Århus, da det jo kommunalt var det billigste. Man kunne da slippe med at stille en byggegrund gratis til rådighed. Men Kjer troede altså ikke rigtig på det og mente, man hellere straks skulle begynde at arbejde på den tredje løsning.

Det blev imidlertid den anden løsning, man valgte, et rent statsbibliotek. I et brev af 26. november 1891 kunne Bruun meddele Kjer, at »det kunde tænkes, at hele Sagen blev et Statsanliggende, at Staten indrettede et offentligt Bibliotek i Aarhus med vore danske Dubletter som Grundlag.«

Overbibliotekar Bruuns forhandlinger med ministeriet resulterede i, at der allerede 18. marts 1892 nedsattes en kommission, som skulle overveje hans forslag om, at »den Samling af Dubletter henhørende til den danske Literatur, som . . . er afgivne fra Bogtrykkerne til Biblioteket, og som for Tiden omfatter ca. 95.000 Numre, anvendes til Oprettelse af et større Provinzbibliotek i Aarhus, idet en saadan Bogsamling, der tænktes udvidet paa samme Maade som hidtil, forventes at kunne blive til Nytte og Glæde for Befolkningen i Provinserne, navnlig i Jylland.«

Også tanken om at oprette biblioteket som en ren statsinstitution var på forhånd fuldstændig godkendt af ministeriet. Det hedder herom i kommissoriet: »Under Hensyn til det nye Biblioteks Opgave og Stiftelsesmaade maa det betragtes som givet, at Biblioteket oprettes som Statsanstalt, og at Udgifterne til dets Bygning og Indretning samt til dets almindelige Administration afholdes af Staten.« På den anden side ventede man, at Århus, som jo fortrinsvis ville få gavn af biblioteket, »yder noget Bidrag til Bygningen, f. Eks. vederlagsfri Overdragelse af den fornødne Grund . . .« Ministeriet mente også, at Århus kommune burde afholde en del af udgifterne ved læsesalens drift. Iøvrigt ønskede man, at kommissionen skulle drøfte dels provinsbibliotekets hele »anlæg og indretning« og dels reglerne for dets benyttelse.

Til kommissionens medlemmer foruden overbibliotekar Bruun, der naturligvis blev formand, valgtes universitetsbibliotekets chef S. Birket Smith, forstander for Askov højskole Ludvig Schrøder og som repræsentant for Århus borgmester F. Vestergaard samt overlærer J. Hoffmeyer, der i en årrække havde været bibliotekar for Århus katedralskoles bibliotek og det med dette forenede stiftsbibliotek. Efter kommissionens ønske blev desuden professor i bygningskunst H. Holm medlem som sagkyndig i bygningsspørgsmål.

På grund af Bruuns sygdom i sommeren 1892 trådte kommissionen først sammen i september dette år, og i september 1893 afgaves en enstemmig betænkning. Man erkender heri, at udgangspunktet for tanken om at oprette »et Stats-Provins-Bibliotek« har været Det kongelige Biblioteks dubletter af dansk litteratur, der nu er optalt til ialt 102.020 numre foruden aviserne. Men man understreger tillige, at »Oprettelsen af det paatænkte Bibliotek i Aarhus vil bidrage til at bryde den stærke Centralisation, som hersker i vort Land, og at Biblioteket utvivlsomt maa kunne hjælpe til, at efterhaanden de Klager noget kunne formindskes, som ofte ere hørte, Klager over, at man i Provinserne ikke kan drive videnskabelige Studier, fordi man der mangler Litteratur, Bøger, paa hvilke Studierne skulle bygges.«

Senere i betænkningen søger man dog at sætte ret snævre grænser for bibliotekets videnskabelige opgave, idet det fremhæves, at

biblioteket skal »tjene til Fremme af almindelig Oplysning, at det ikke kan være anlagt paa Specialstudier, men dog saa vidt muligt bør sættes i Stand til at tilfredsstille særlige Ønsker om Bøgers Anskaffelse, naar disse ikke gaa for dybt ind i Videnskabens Undersøgelser, thi saadanne maa det overlades Landets store Biblioteker at anskaffe.«

Denne usikkerhed i formuleringen af bibliotekets opgaver, som iøvrigt har voldt Statsbiblioteket kvaler gennem næsten alle 50 år, finder også udtryk andetsteds i betænkningen. Således anbefaler kommissionen stærkt, at staten skal købe afdøde geheimekonferensråd Wegeners store bogsamling på ca. 40.000 bind, og fremhæver bl. a. »Recueil des Historiens des Gaules« og Pertz's »Monumenta Germaniæ historica« som værker, der ville give Statsbibliotekets videnskabelige opgave »et godt Stød.« Men senere drøftes bibliotekets eventuelle udlån af »æstetiske og populære« bøger, som ministeriet var interesseret i. Man kommer vel i kommissionen til det resultat, at »Tanken med Oprettelsen af Aarhus-Biblioteket er dog ikke at være, hvad man kalder et Folkebibliotek«, og særlig kan der ikke blive tale om at udlåne »Roman- og Novelle-Litteraturen«. Det må overlades til kommunerne. Men der var således et stort spring fra den linie, som fortsatte Wegeners bibliotek, til den populære virksomhed, som ministeriet havde ønsket. Ministeriet havde ligefrem tænkt sig, at Statsbiblioteket kunne have filialer eller ekspeditionslokaler i de enkelte byer, men det mener kommissionen dog vil strande på de forskellige kommuners uvilje til at afholde de nødvendige udgifter. Derimod finder man det rimeligt og rigtigt, at »Aarhus-Biblioteket i Tiden bliver et Slags Central-Bibliotek for andre Byers offentlige Biblioteker, og at disse paa saa let en Maade som muligt sætte sig i Forbindelse med det.« Iøvrigt kan kommissionen ikke for tiden »bringe bestemte Regler i Forslag herom, da Erfaringen maa vejlede og Fremtiden maa føre disse Tanker videre.«

Disse sidste besindige ord ramte i centrum: Det var i virkeligheden umuligt at fastlægge det nye biblioteks program i enkeltheder; »erfaringen måtte vejlede«, og fremtiden formede sig på mange måder anderledes, end man i 1893 tænkte sig den.

Med hensyn til biblioteksbygning havde professor H. Holm

udarbejdet et skitseprojekt (der dog ikke blev benyttet), og Århus kommune havde som ventet stillet gratis byggegrund til rådighed. Kommissionen valgte Bispetofte, fordi den lå nærmere ved banegården end de andre tilbudte grunde, og fordi den lå »tæt op til Byen.« Det synes dog, som om man forinden fra byrådets side underhånden har forsøgt sig med en lille jydsk studehandel: Århus havde forskellige ønsker på programmet, således en ny latinskole, så Skolegyden kunne udvides, samt et nyt posthus. Nu da det var staten, som kom til Århus for at bede om noget, har man vel fundet det naturligt samtidig at luften de århusianske ønsker. Men det blev ikke taget nådigt op i *Aarhus Stiftstidende*, som med rette fandt, at det var noget ganske exceptionelt, at staten af egen drift tilbød at oprette og bekoste en stor kulturel institution udenfor hovedstaden. I en redaktionel leder hedder det: »Her er efter vort Skjøn intet Andet at sige end: Ærbødigst Tak! Og ønsker Staten en Grund til Biblioteket da at tilbyde den bedst mulige.«¹⁾

Og således gik det da også. Latinskolen og posthuset måtte vente. Men med Statsbiblioteket trak det ligeledes ud. Den enstemmige betænkning blev henlagt, indtil en kommission, der skulle tage standpunkt til en nybygning for Det kgl. Bibliotek, var nået til enighed; og det skete først i september 1895.²⁾

Allerede 13. november samme år fremsatte kultusminister *Bar den flet* det lovforslag, som med tilslutning fra alle partier vedtoges i foråret 1897 og blev underskrevet af kongen 22. marts.

Dermed var Statsbibliotekets oprettelse »for Statskassens Regning« sikret, og man tog ret hurtigt fat på forberedelserne. Projekteringen og opførelsen af bygningen på Bispetofte overdroges til kongelig bygningsinspektør *Hack Kampmann*, mens overlærer *Hoffmeyer* fik den opgave at påbegynde behandlingen af Det kongelige Biblioteks dubletter, der oversendtes i vognladninger og ordnedes til indbinding i den til dette formål lejede gamle toldkammerbygning i Århus. Det var et stort arbejde, som Hoffmeyer næsten var alene om.

¹⁾ Aarhus Stiftstidende 9. og 11. september 1892.

²⁾ Jfr. Svend Dahl: Det kongelige Biblioteks Bygning (i Hilsen til J. Christian Bay paa Firsårsdagen 12. oktober 1951).

Men desuden indkøbte staten, som anbefalet af kommissionen, Wegeners bibliotek, og i 1899 sikredes Provst J e n s V a h l s 12.000 bind store bibliotek vedrørende hedningemission og beslægtede emner. Hertil kom, at der fra Katedralskolens bibliotek og det dermed forenede stiftsbibliotek skulle overføres den litteratur, som ikke var nødvendig for skolens daglige arbejde, først og fremmest stiftamtmand R e g e n b u r g s 22.000 bd. store bibliotek, hvoraf ca. 7000 bd. vedrørende Slesvig og Holsten.

Efterhånden som biblioteksbygningen nærmede sig fuldendelsen, og overflytningen af bøgerne kunne påbegyndes, måtte Hoffmeyer naturligvis have hjælp. Han var under 23. april 1901 blevet udnævnt til det nye biblioteks leder, bibliotekar som titlen dengang var, og fra 1. oktober samme år ansattes to »assistenter« og en kustode. Det lykkedes virkelig disse mennesker inden Statsbibliotekets indvielse den 17. juni 1902 at få bogmasserne nogenlunde ordnet i systematisk overskuelige grupper. Den eneste nulevende af dette første personale, fhv. bibliotekar E r l i n g S t e n s g å r d, fortæller på de følgende sider erindringer fra dette forcerede arbejde 1901—02.

SPREDTE MINDER FRA STATSBIBLIOTEKETS OPRETTELSESÅR

Af fhv. bibliotekar *Erling Stensgård*.

Gamle departementschef Asmussen var en overmåde venlig patriark at tale med oppe i den røde bygning — ret en hyggelig bedstefar — da jeg som 25-årig franskstuderende og journalist, bibliotekarisk ganske ubefæstet, meldte mig i Kultusministeriet som ansøger til en af de to assistentposter (nu ville det hedde bibliotekar II), der i systemskiftets år skulle besættes ved det nyoprettede, men knap nok færdigbyggede Statsbibliotek i Århus. Af nogle veltalende anbefalinger, jeg mødte med, bl. a. fra Franz von Jessen og Georg Brandes, lod især den sidstnævntes til at imponere departementschefen, og ministeren J. C. Christensen — da ganske ny i tøjet — tog også særdeles velvilligt mod min ansøgning. Fra bibliotekets chef, Julius Hoffmeyer, som under et besøg i hovedstaden havde følt mig lidt på tænderne, fik jeg da også i eftersommeren besked om, at min ansættelse kunne betragtes som i orden. Sagen trak imidlertid ud, og så dristede jeg mig da en dag op i ministeriet og spurgte mig for — med det resultat, at

fuldmægtig Sporsén gik ind hos ministeren, hvorfra han et øjeblik efter bragte mig dokumentet i underskreven stand — blækket i det smukke skolemester-navnetræk var endnu ikke tørt.

Stillingen skulle tiltrædes d. 1. oktober 1901. Imidlertid fik jeg fra Århus brev og bud om at bruge månedens første dage til at lede flytningen af Bibliotheca Wegeneriana fra det boghus, som den forlængst afdøde »Konferensråd Wegener den brave, Historiograf og Gehejmearkivar« havde opført som bagbygning til sin ejendom på Vesterbrogade. Angående flytteriet modtog jeg flere breve fra Hoffmeyer — en efterskrift til et af dem husker jeg som et pudsigt vidnesbyrd om, hvor forbløffende »den første bonde i kongens råd« kunne virke i datidens konservative kredse; Hoffmeyer sluttede nokså spøgefuldt: »Hils Hds. Naade Madam Ole Hansen!«

Nå, jeg stillede så med flyttevogn og mandskab på Vesterbro, købte — hos Prehn — nogle gode, solide kurve, og så gik man i gang med at tømme Wegeners reoler — de var så høje, at man dårligt forstod, hvorledes den ældgamle herre havde klaret klatringen op og ned ad de lange stiger. Også en rengøringskone havde jeg engageret med henblik på bogernes ædle litterære støv. Forresten indbragte de par skilling, jeg tillod mig at lade staten spendere på kaffe til hende og de obligate bajere til flyttemændene, mig den første misbilligelse i mit nye job. Men staten har til gengæld haft den trøst, at kurvene har vist sig at være deres pris værd — nogle af dem lever og virker endnu i bedste velgående.

Nu kom turen til min egen overflytning til Jyllands hovedstad, som jeg kun havde et såre overfladisk kendskab til fra min deltagelse i det første (men aldrig af noget nr. 2 efterfulgte) almindelige danske journalistmøde i august måned 1901.

D. 12. oktober 1901 fik jeg min første arbejdsdag på Statsbiblioteket. I det rum i nederste etage, hvortil der er indgang fra haven, anbragte jeg mig på cementgulvet og gik i lag med at sortere de Wegener'ske bøger, efterhånden som de stabledes op omkring mig. Forinden havde jeg dog flere gange under Hoffmeyers førerskab orienteret mig i biblioteksbygningen. Her havde dens arkitekt, Hack Kampmann, hans konduktør, Wier, og adskillige håndværkere endnu nok at virke med indendørs. Bare en enkelt lille ting: Jeg husker, hvorledes læredrenge i lange tider kravlede omkring på de endnu tomme reoler for at udvide de hundredtusinder af huller i reolstolperne — de var boret for små til, at støtteknapperne under de løse hylder kunne presses ind i dem. Og hvad selve hylderne angår — ja, det lyder fast utroligt, men sandt er det alligevel: de omtalte knapper var støbt i »konsolagtig« form for at kunne støtte bedre ind mod reolstolperne, men så havde man sat knapperne forkert i hullerne, havde vendt »konsollen« opad i stedet for den plane bæreflade, hvisårsag man bagefter lod snedkere høvle en til knappens hak svarende skråkant af samtlige hylder! (I stedet for at vende knapperne rigtigt!)

Et andet extra stykke særdeles nyttigt snedkerarbejde, som Hoffmeyer fik sat i værk, bestod i, at de alt for smalle skifer-vindueskarme blev gjort bredere ved tilføjelsen af en træflade, som der blev god brug for ved ordningsarbejder o. lign.

I bogmagasiner og på læsesal var alt endnu i efteråret tomhed og øde. På læsesalen fik måttemænd snart travlt med at dække de smukke, kunstfærdige, men under hvert fodtrin og hver stoleflytning drønende terrazzo-gulve med støjdæmpende tæpper. Og lidt efter lidt begyndte husets reoler at få liv, efter-

hånden som bøger blev bragt op nede fra bygningens underverden. Herfra — fra det rum, der mange år efter blev en diminutiv frokoststue — bar min eneste kollega, Svend Mørk Hansen — kendt som foregangsmand i oplysningsarbejdet blandt københavnske arbejdere og derefter som højskoleforstander i Viby — og jeg svingende fulde bogkurve op i magasinerne. Og fra de lokaler, hvor der senere blev indrettet dels bogbinderi, dels kontor for »danske afdeling«, gik der også en strøm af bøger op på plads. Hernede modtog Hoffmeyer nemlig bogbinderne, der kom og afleverede parti efter parti af indbundne bøger. I et længere tidsrum, før og under bibliotekets opførelse, havde bibliotekaren resideret i den forhenværende toldkammerbygning ved havnen, der hvor nu Det forenede Dampskibsselskab har sine kontorer, og havde der modtaget den ene jernbaneladning efter den anden af danske dubletter fra Det kgl. Bibliotek. Disse skrifter var efterhånden blevet fordelt blandt vistnok samtlige byens bogbindere; mangan gang var denne udlevering foregået mere en gros end en détail, og da selvfølgelig heller ikke alle bogbinderne var lige fremragende i deres fag, havde det desværre ikke kunnet undgås, at adskillige tryksager, navnlig småting, pjecer, der skulle stivhæftes, o. lign., var blevet temmelig ublidt behandlet, beskåret alt for glubsk, hæftet forkert o. s. fr. Hoffmeyer havde været ene om det forberedende arbejde på »Proppen« (således kaldtes »Tolden« i den Hoffmeyerske familiejargon); han var dog blevet assisteret af sin kone, fru Karen H. (der naturligvis i inderkredsen fik kælenavnet Bibliote-Karen), og også i den nye bygning deltog fruén jævnlig i sin mands arbejde, gerne medbringende en velkommen kaffetår og wienerbrød til personalet. Det klodsede, alt for merkantilt udseende stempel, biblioteket havde lagt sig til, håndteredes ofte af fruén — højlydt hørtes stempelslagene, der mærkede bogstabel efter bogstabel, desværre tit lovlig hårdhændet vansirende titelbladet uden synderlig bibliofil nænsomhed.

Det var jo kun en lille stab, Statsbiblioteket rådede over til bogmassens opstilling: bibliotekaren, vi to »assistenter« og en fortræffelig, jysk sindig kostude, Hans Tørsleff, som i virkeligheden var husets altnuligmand (varmester, pakmester, rengøringsmand, hjulpet af sin kone, m. m.), og hvem der var tildelt den mest upraktiske, mest solløse og idéforladte lejlighed.

Var arbejdsstyrken lidet talrig, så var imidlertid arbejdsdagen lang nok. Vi sled alle bravt i det lige fra om morgenen og indtil mørket blev så tæt, at vi ikke kunne se. Det varede nemlig en god stund, inden det elektriske lysindlæg kom i orden. Under arbejdet med bøgernes ordning og opstilling vejlede vi nybegyndere dels af almindelig sund sans, dels gennem en række »kursus«-timer, i hvilke Hoffmeyer gennemgik de kgl. preussiske katalogiseringsregler med mig og Mørk Hansen, så at vi kunne få et begreb om de vigtigste principer for opstillingen i alfabetisk ordnede faggrupper. Hoffmeyer havde i mange henseender et udmærket praktisk håndelag, og hans erfaringer fra katedralskole- og stiftsbiblioteket var ham en god støtte. Det tjener ham til megen ære, at den fordeling af de forskellige litteratur-fag mellem bygningens 23 magasinrum, som han en aftenstund i sit hjem ved en hyggelig toddy og en cigar skitserede for os, viste sig at holde stik igennem en lang årrække — ja, i det store og hele præger opstillingen endnu 50 år efter, selvom ordningen naturligvis nu er stærkt forulempet af den altødelæggende pladsmangel.

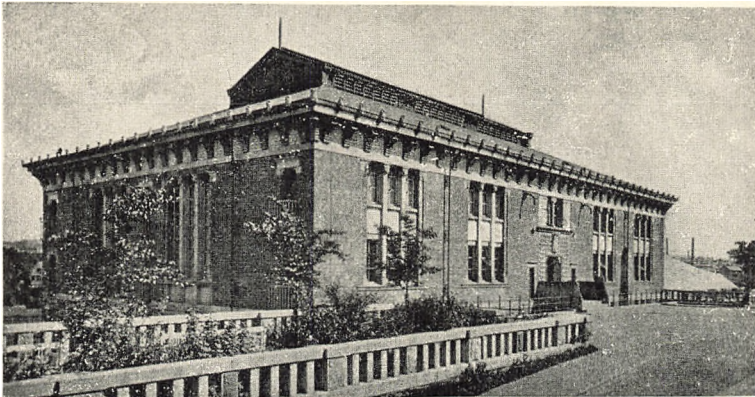
Det var, som enhver vil kunne forstå, tre travle fjerdingår, denne tid fra

oktober 1901 til indvielsesdagen i juni 1902. Og hvilket tidsspilde voldte ikke den uafslættelige kravlen på stiger under vort arbejde — et tidsspilde, som igen det forløbne halvhundred år har kostet dyrt, meget dyrt. Etagerne er jo opført efter princippet høj — højere — højest, så at stigebenyttelsen i øverste etage nærmest er livsfarlig. Tit og ofte måtte man, når man balancerede deroppe i højheden med favnen fuld af bøger, sende en forstående tanke til den af de mange ansøgere til biblioteksposten, der havde anbefalet sig som særlig kvalificeret til stillingen derved, at han havde været sergent og gymnastiklærer og følgelig var dygtig til at klatre i ribbevægge!

Vi tog imidlertid de lange dages slid med ret godt humør, og arbejdet gik virkelig fra hånden uden nævneværdige gnidninger, selv om chefens nervøsitet i den sidste tid op imod åbningsdagen nok kunne gøre ham lidt extra kolerisk af og til. Det hjalp svært, at vi alle var opfyldt af, hvad man kunne kalde pionér-ånd, at vi med en vis stolthed følte, at den gerning, vi her lagde grunden til, var et nybyggerarbejde i dansk kulturs tjeneste. Det var, som anede vi — vide det sikkert kunne jo ingen — at dette bibliotek ville »slå an« i befolkningen hele landet over. Eet var man klar over: at selv om Statsbibliotekets sal foreløbig skulle træde i Århus bys tjeneste ved i vinterhalvårets aftentimer at stå åben som folkebiblioteks-læsesal — dertil havde byrådet givet en bevilling — så ville det dog blive hele landet og ikke selve Århus, der skulle byde den nye institution dens væsentlige virkekreds.

Århus for 50 år siden var jo ikke just storstadsagtig, følte i alt fald ret lille af en tilflyttet københavner. Trafiken i dens gader var beskednen, sporvogne et fromt ønske, man kendte af navn eller gavn hvert andet menneske, man mødte på sin vej. Vanerne var på mange måder provinsielle: Jeg husker, hvorledes Hoffmeyer nytårsdag kørte rundt i droske for at ønske glædeligt nytår hos biskop, kgl. borgmester og politimester. Og om sommeren valfartede borgerskabet — var det mon ikke om onsdagen? — til fods eller standsmæssigt i wienerovogn til pavillon i Ris skov og hørte, med handsker på, et hornorkester akkompagnere til eftermiddagskaffen. Nok var byen Jyllands hovedstad, og for den ville biblioteket betyde endnu en fjer i hatten, en ny erobring på decentralisationens mark, men det var dog ud mod det hele Danmark uden for København, at det nye biblioteks døre skulle åbne sig.

Derfor — da alt inden for murene omsider var kommet på plads og tog sig nogenlunde præsentabelt ud og til sidst også efterladenskaberne fra det midlertidige kontor i den gamle toldbygning var bragt i hus — var det i stor og letforståelig spænding, man ventede på, hvordan det ville gå, når virksomheden for alvor kom i gang. Men først skulle man jo gennem indvielsesdagen, d. 17. juni 1902, med dens flugning og kantate og myldret af indbudte højtids-gæster med prins og prinsesse i spidsen og med J. C. Christensen på festens talerstol — ja og med ministeriets festmiddag i Polyhymnia bagefter. Et lille kuriosum fra dagen: Medens den første bog, der blev stillet på plads i biblioteket, var en bibel — anbragt af Hoffmeyer, så vidt jeg ved i en stille natte-time — så var den første, eller eneste, bog, der blev taget frem fra en reol under de fornemme gæsters rundgang gennem bogmagasinerne, af en helt anden skuffe. Bogen havde tiltrukket sig opmærksomheden, fordi den ved sit format stak noget uden for den øvrige bogrække; da en af spidserne tog den ud, viste det sig, at det var — et Dagmar Hansen-album!

Statsbiblioteket i 1902, set fra sydvest.

Så oprandt, dagen derpå, bibliotekets første funktionsdag, som bragte den første ladning »ønskebreve« fra boghungerige landsmænd nær og fjern. Arbejdet var i gang . . . uden katalog over bogbestanden!

Men hvad ingen på det tidspunkt kunne forudse, var, at det nye bibliotek få år efter, dels ved sin blotte existens, der åbnede folks øjne for købstædernes og landsoggenes utilstrækkelige forsyning med bøger, dels gennem det ved Statsbibliotekets initiativ skabte arbejdende folkebibliotek på landsudstillingen 1909, skulle give folkebiblioteksbevægelsen i Danmark et kraftigt skub fremad. Og endnu mindre kunne det anes, at i 1927, 25-året for indvielsen, just på selve dagen d. 17. juni, skulle en livlig drøftelse mellem bibliotekarerne og den jydsk universitetssags førstemand ved en privat jubilæumsfestlighed hos overbibliotekar Grundtvig fremkalde et skred i Århus' universitetsplaner og dergennem tillige afstedkomme en gennemgribende omformning af Statsbibliotekets virksomhed.

HOVEDLINIER I UDVIKLINGEN 1902-1952

DA bibliotekets hverdag begyndte i 1902, var situationen den: Statsbibliotekets disponible bogbestand talte ialt ca. 150.000 bind, som var ordnet i systematiske grupper, så en bog i reglen kunne opspores, når man kendte forfatterens navn og vidste, hvad bogens emne var. Men katalog fandtes ikke. Man havde altså intet overblik over, hvilke bøger biblioteket rådede over, og det var især meget vanskeligt, ofte umuligt, at konstatere, at en bog ikke fandtes i biblioteket, hvis en opgivet titel var ufuldstændig eller uklar.

Beundringsværdigt var det, at man i den knapt tilmålte tid inden bibliotekets åbning nåede så langt med ordningen, som man gjorde, og ikke mindst beundringsværdigt, at bibliotekets første chef, overbibliotekar Hoffmeyers systematiske gruppering af bøgerne på mange områder har kunnet benyttes lige til nu. Men naturligvis var ordningen ret overfladisk, og som nævnt var katalogsedler ikke skrevet. Endnu lå adskillige pakker (ialt ca. 25.000 bd.) af Det kongelige Biblioteks dubletter ubehandlet i kælderen, og aviserne og samtlige »småtryk« var ganske uordnede. Der var med andre ord mere tale om en samling af bøger end om et bibliotek.

Alligevel skulle Statsbiblioteket straks begynde at fungere som bibliotek, ikke blot for Århus by, men for hele landet uden for København. Læsesalen besøgte allerede det første år af næsten 27.000 personer, og udlånet var i 1903 på 8432 bind, i 1904 10.500 bind og steg i de følgende år yderligere i hurtigt tempo.

Til at klare denne voksende benyttelse var der af personale: overbibliotekaren og de to assistenter. I 1903 blev desuden ansat en underbibliotekar og en honorarlønnet medhjælper. Men næsten hele personalet blev hurtigt opslugt af publikums-ekspedition. Af indre

biblioteksarbejder måtte modtagelsen og ordningen af den danske pligtaflevering nødvendigvis passes. Det var jo hovedtilførslen af nye bøger. Af samme grund måtte ligeledes det beskedne annum til indkøb af udenlandsk litteratur anvendes efter sin bestemmelse, hvis biblioteket skulle blive blot nogenlunde i stand til at imødekomme rimelige krav. Men en grundlæggende katalogisering af bogbestanden var det under disse forhold umuligt at gennemføre. Der findes i bibliotekshistorien også andre eksempler på, at man har påbegyndt biblioteksvirksomhed, inden en katalogisering af bogbestanden var fuldført, og de burde have virket afskrækkende. Men det er en dybt rodfæstet vrangforestilling hos ikke-biblioteksfolk, at når man har en samling bøger, har man også et bibliotek. Intet kan være mere forkert. Statsbiblioteket har fra første færd været stærkt handicappet i sit arbejde af det manglende katalogapparat, har kun kunnet fungere højst ufuldkomment og har slet ikke haft mulighed for at udnytte den forhåndenværende litteratur til bunds. Desuden vil den virksomhed i et bibliotek, som vender ud mod publikum, uvilkårligt beslaglægge personalet på bekostning af de indre arbejder, og således gik det også i Statsbiblioteket, ja i så høj grad at katalogiseringen i disse første år snart helt måtte opgives. Selv en gennemgang af de endnu ikke udpakkede dubletter skred kun langsomt frem og gik efterhånden helt i stå, fordi særlig udlånet lagde beslag på alle disponible kræfter.

Hvordan gik det da med de to funktioner, kommissionen af 1893 havde tiltænkt Statsbiblioteket: levering af materiale til videnskabelige studier og lån til andre byers offentlige biblioteker?

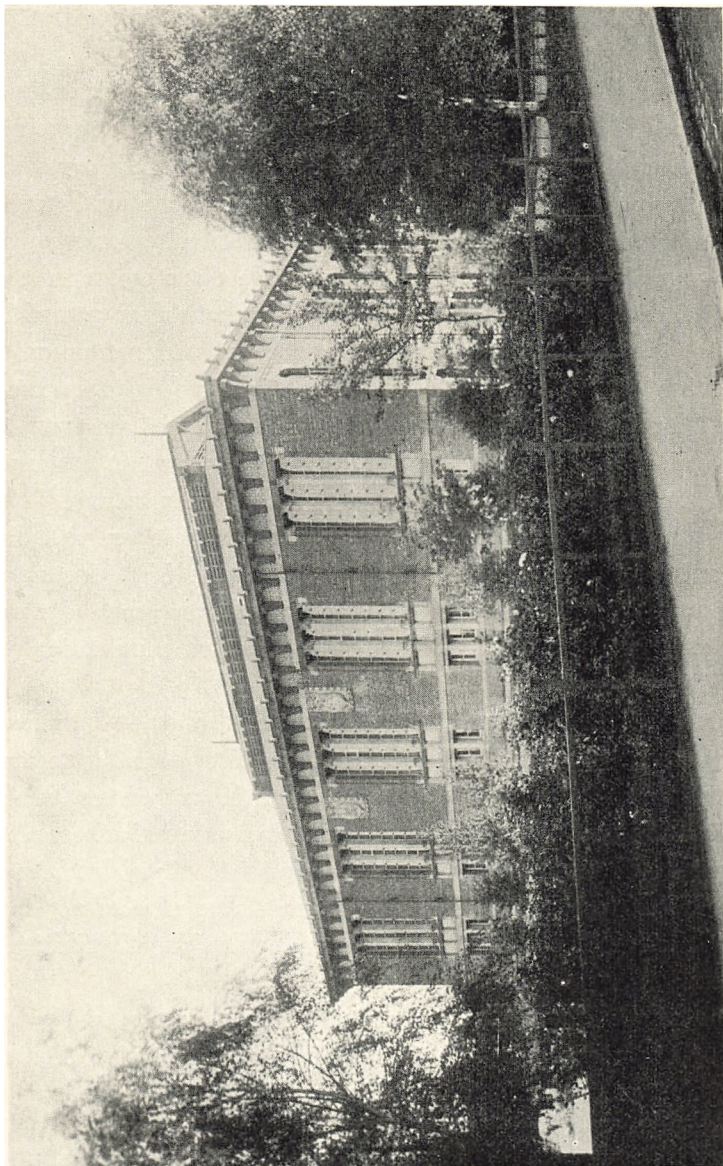
Hvor det drejede sig om danske emner, kunne biblioteket nok levere litteratur til studier, og særlig lokalhistoriske og personalhistoriske undersøgelser blev da også fra begyndelsen dyrket af mange lånere i alle landets egne. Derimod var det stærkt begrænset, hvad der kunne præsteres af udenlandsk litteratur. At fortsætte eller udbygge Wegeners bibliotek lod sig ikke gøre. Bibliotekets bevilling til bogindkøb og indbinding var på 14.800 kr. og skulle anvendes til anskaffelser indenfor alle fag samt til indbinding også af den danske pligtaflevering. Det siger sig selv, at der ikke blev meget tilovers til at anskaffe bøger, som gik synderlig dybt ind i videnskabens undersøgelser. Et centralbibliotek for andre byers

offentlige biblioteker blev Statsbiblioteket heller ikke i disse første år, fordi de folkebiblioteker, som dengang fandtes i Danmark, var små, ofte havde præg af almuebiblioteker og i reglen hverken havde personale eller penge til at praktisere sådanne lån.

Når bortses fra skønlitteratur på dansk, som altid har været unddraget almindeligt udlån, blev Statsbibliotekets hovedfunktion derfor i begyndelsen den at stille sådan litteratur til rådighed, som nu hører med til centralbibliotekernes faste bogbestand: populær dansk oplysningslitteratur i alle afskygninger.

Til gengæld fik dette udlån et usædvanligt omfang. Grundene var flere, først og fremmest folkebibliotekernes daværende beskedne stade, men dernæst også Statsbibliotekets hele ubureaukratiske udlånsform. Der krævedes vel ligesom ved de to københavnske biblioteker en »kautionist« for visse lånere, men var formaliteterne først i orden, ekspederede man rekvisitioner sendt på et almindeligt brevkort og betragtede i det hele taget forbindelsen med biblioteket som et gensidigt tillidsforhold. I de første år måtte lånerne refundere bibliotekets portoudgifter, men fra april 1908 indførtes den praksis, at Statsbiblioteket selv betalte afsendelsesporto for alle pakker. Dertil kom, at biblioteket udarbejdede kataloger over »populær nordisk oplysningslitteratur« og — måske lidt for storstilet — uddelte dem gratis til benytterne; og endelig stillede biblioteket sig — så vidt personalet kunne overkomme det — meget imødekomende overfor »omtrentlige« rekvisitioner, d. v. s. ønsker om litteratur til belysning af enkelte emner, hvor låneren ikke selv kendte titler.

Følgen af disse for provinsbefolkningen hidtil ukendte muligheder var, at udlånet steg med voldsom fart. Det havde i 1904 været på 10.500 bind, i 1908 var det steget til 17.819 bind, 1909 til 25.484 bind, 1910 til 37.558 bind og nåede i 1911 ialt 46.198 bind. Dermed var også alle rammer sprængt. Da udlånet koncentrerede sig om et forholdsvis begrænset område af litteraturen, slog Statsbibliotekets bogbestand ikke til, og naturligvis var bibliotekets personale, selv om det i årenes løb havde fået nogen forøgelse, ganske utilstrækkeligt overfor en sådan udvikling. Den senere biblioteksdirektør Th. Døssing, som dengang var underbibliotekar ved biblioteket, fastslog da også i en artikel i »Bogsamlingsbladet« om

Statsbiblioteket set fra nordvest.

Statsbibliotekets krise: »Der er kun eet virksomt middel, og det hedder med eet ord: penge. For det første til anskaffelse af dublet-exemplarer . . . for det andet til den nødvendige forøgelse af personalet.«

Imidlertid blev der optaget forhandlinger med ministeriet. At få øgede bevillinger var der ikke megen udsigt til, og stærke røster gjorde sig gældende for at søge udvej i modsat retning: ved en indskrænkning af udlånet, hvorved der tillige åbnedes lysere udsigter for katalogiseringen og de indre ordningsarbejder, som efterhånden var gået helt i stå. Man begrundede dette synspunkt også dermed, at det, som fremhævet i kommissionsbetænkningen af 1893, ikke kunne være Statsbibliotekets opgave at virke som et stort folkebibliotek og forsyne det store publikum med den lettere oplysende litteratur af mere underholdende art, men at det tværtimod skulle tjene alvorlige boglige studier. Man tænkte på at lukke udlånet 4 sommermåneder for at få de mest presserende indre ordningsarbejder fra hånden. Det blev dog ikke til noget og ville heller ikke have bragt nogen løsning af problemerne. Man foreslog, at tilsendelsesportoer atter skulle betales af lånerne; men der rejste sig i rigsdagen så stærk modstand herimod, at ministeriet måtte opgive denne tanke.

Det positive resultat af forhandlingerne blev da — foruden en bevilling til fremme af katalogiseringsarbejdet — en bestemmelse om, at den mest efterspurgte danske oplysningslitteratur fremtidig skulle undrages udlån udenfor Århus. Der udarbejdedes en liste — en *index librorum prohibitorum* — over de pågældende bøger, ialt ca. 900 bind; og i henhold til ministeriel skrivelse af 16. juli 1912 indskrænkedes udlånet ved følgende tilføjelse til bibliotekets reglement:

»Undraget fra Udlaan er udenfor Aarhus: dansk og norsk populær Oplysningslitteratur af væsentlig underholdende Art samt Opbyggelsesbøger, hvilke Bøger kun udlaanes til Studiebrug eller anden motiveret Anvendelse.«

For at bøde på den indskrænkning i lånemulighederne for folkebibliotekerne, som hermed indførtes, bestemtes det, at Statsbiblioteket som lån skulle stille dubletter af den omtalte populære litteratur til rådighed for »Statens Bogsamlingskomité« i Køben-

havn tilligemed en del dansk skønlitteratur — værker hvoraf der fandtes flere oplag — ialt ca. 2000 bind. Denne samling brugtes til udvidelse af de faste vandreboogsamlinger af mere elementær karakter, som komitéen udsendte til folkebibliotekerne, mens Statsbibliotekets vandreboogsamlinger fremtidig skulle være af »højere art« og væsentlig »frie«, d. v. s. sammensatte efter særlig rekvisition, eller specielle, samlende sig om bestemte emner.

Indskrænkingsforanstaltningerne viste sig af kraftig virkning. Allerede i begyndelsen af året 1912 var man ophørt med at udsende kataloger gratis; og udlånet, som i 1911 havde nået 46.198 bind, gik i 1912 ned til 42.734 bind og i 1913 helt ned til 34.084 bind.

I rigsdagen udspillede imidlertid et lille nachspiel, idet undervisningsministeren blev stærkt kritiseret for sit indgreb i Statsbibliotekets rundt om i landet højt vurderede udlån. Der faldt skarpe bemærkninger fra begge sider. Nu — så mange år efter — kan det vist lidenskabsløst siges, at ministeren utvivlsomt havde ret i sin hævde af, at Statsbiblioteket ikke skulle være »et stort folkebibliotek«. Den stærke udvikling indenfor folkebiblioteksbevægelsen siden da har tydeligt vist, at Statsbiblioteket ikke ville have kunnet erstatte blot en mindre del af de lokale bibliotekers arbejde, selv om budget og personale havde fået betydelige forøgelser. På den anden side havde det måske ikke været nødvendigt at foretage et så voldsomt indgreb; snarere burde man vel have forsøgt i højere grad at fremskynde folkebibliotekernes udvikling. Det var dog dem, som skulle bringe balance i tingene ved efterhånden at overtage den populæreste del af Statsbibliotekets udlån.

Iøvrigt lempedes forbudet mod udlån af de 900 populære bøger allerede i 1913, og for at Statsbiblioteket kunne hjælpe de små folkeboogsamlinger med »vandreboogsamlinger«, fik det en årlig bevilling på 2000 kroner til anskaffelse af dubletter af passende populær oplysningslitteratur. I de følgende år koncentreredes en del af Statsbibliotekets lån til folkebibliotekerne i disse vandreboogsamlinger, men den afgørende vending i forholdene fremkaldtes af folkebibliotekernes egen vækst landet over. Netop i årene under og efter den første verdenskrig reorganiseredes en mængde folkebiblioteker, og med biblioteksloven af 1920 blev der skabt et solidt økonomisk grundlag for en videre udvikling, ligesom centralbibli-

otekstanken tog form og førtes effektivt ud i livet. Følgen heraf var, at den hæmning af Statsbibliotekets populære udlån, som indskærkningsforanstaltningerne kunstigt havde bevirket, nu afløstes af en naturlig og organisk betinget ændring i udviklingen: Udlånet af den populære danske oplysningslitteratur overtoges lidt efter lidt af de lokale folkebiblioteker. Endnu forsynede Statsbiblioteket mange mindre biblioteker med vandreboogsamlinger sammensat af denne litteratur, men efterhånden kunne centralbibliotekerne også imødekomme denne benyttelse i deres opland. I løbet af godt en snes år var udviklingen på det nærmeste afsluttet. Efterhånden som centralbibliotekernes bogbestand udbyggedes, kunne Statsbiblioteket overfor folkebibliotekerne nøjes med at stille den litteratur til rådighed, som lå »over« centralbibliotekernes normale bogniveau. Det var da også en naturlig statsopgave, fordi det her drejede sig om bøger, som var så forholdsvis sjældent benyttede, at det ville være urimeligt for de enkelte lokale biblioteker at anskaffe dem. Statsbiblioteket udviklede sig på denne måde til virkelig at blive det, man i kommissionsbetænkningen af 1893 havde ønsket, det skulle være: et slags centralbibliotek for andre byers offentlige biblioteker — men heldigvis ikke som man dengang havde tænkt sig: et centralbibliotek med filialer. Kun de frie, hver for sig selvstændige folkebiblioteker, skabt af byens og egnens befolkning, kunne have muliggjort det vældige opsving af det folkelige biblioteksvæsen, som har fundet sted.

Belyst med tal tegner forbindelsen med folkebibliotekerne sig således: I 1915 udlåntes ialt 2929 bind til folkebiblioteker i hele landet, i 1925: 14.761 bind, i 1935: 17.616 bind, i 1945: 35.754 bind og i 1951: 42.933 bind.

Den anden side af Statsbibliotekets virksomhed, lånene til »videnskabelige studier«, var imidlertid også vokset. Antallet af interesserede, som gennem lån fra Statsbiblioteket ønskede af »følge med i deres fags almindelige videnskabelige udvikling«, blev stadig større, og i Århus samarbejdedes med hospitaler og forskellige institutioner som observatoriet »Ole Rømer«, Patologisk institut og Naturhistorisk museum. Der oprettedes videnskabelige tidsskriftlæsekredse, og i det hele taget skærpedes kravene til Statsbibliotekets kapacitet overfor den videnskabelige litteratur, så de langt

Fra bogmagasinerne.

oversteg de muligheder, bibliotekets beskedne indkøbssum formåede at honorere. Hertil kom, at planerne om oprettelsen af et universitet i Jylland samtidig toges op. I 1919 nedsattes af undervisningsministeriet et udvalg til overvejelse af spørgsmålet, og selv om det ikke på forhånd var bestemt, at universitetet skulle ligge i Århus, var dog netop Statsbibliotekets tilstedeværelse her et vægtigt argument for at placere universitetet i denne by.

Der rejstes da i begyndelsen af 1920erne en offentlig diskussion om Statsbibliotekets fremtidige opgaver, idet man fra folkebibliotekernes side og i bibliotekskredse i København mente, at Statsbiblioteket kun burde være et slags »centralbibliotek for andre byers offentlige biblioteker« — varetage den såkaldte »overcentralopgave«, d. v. s. være et supplerende bibliotek for hele landets folkebiblioteksvæsen, således at dets anskaffelser kun omfattede den litteratur, som havde interesse for folkebibliotekernes publikum, men var så forholdsvis sjældent benyttet, at folkebibliotekerne ikke selv burde anskaffe den.

Disse synspunkter blev også hævdet af flertallet i det af undervisningsministeriet i oktober 1924 nedsatte udvalg vedrørende sta-

tens biblioteksvæsen. I den betænkning, som udvalget afgav i begyndelsen af 1927, fastholdtes dette krav mod Statsbibliotekets to repræsentanters ønske, der gik ud på, at bibliotekets anskaffelser nødvendigvis måtte tjene også dem, der fulgte med i deres fags almindelige videnskabelige udvikling, ligesom de fandt det rigtigst ikke at fastlægge Statsbibliotekets opgaver, før afgørelsen om det jydsk universitets oprettelse var truffet, idet man på forhånd måtte tage »afstand fra alt, hvad der på nogen måde vil kunne forringe Statsbibliotekets betydning for et eventuelt universitetsarbejde i Jylland.«

Om dette sidste punkt udtalte udvalgets flertal, at »i tilfælde af realisationen af planen om et universitet i Århus vil man komme til at stå overfor en helt ny situation, som til den tid vil kræve nye overvejelser angående Statsbibliotekets stilling og opgaver.«

Således stod sagerne, da Aarhus Universitet i september 1928 blev oprettet. Der blev imidlertid ikke straks indledet forhandlinger om Statsbibliotekets stilling og opgaver, lige så lidt som bibliotekets personale og budget forøgedes med henblik på den funktion som universitetsbibliotek, der dog nødvendigvis måtte tages op.

Man ønskede åbenbart at se tiden an. Universitetsforsøget i Århus bekostedes foreløbig af Århus kommune og betragtedes vel af mange som et eksperiment, der kunne mislykkes. Men naturligvis måtte Statsbiblioteket efter evne levere materiale til undervisningen, og trods alle mangler i bogbestanden kunne universitetets første virksomhed næppe være gennemført på tilfredsstillende måde, hvis ikke Statsbiblioteket med dets godt 300.000 bind havde eksisteret. Århus kommune bevilgede desuden universitetet en årlig sum til indkøb af bøger, og i de følgende år forhøjedes denne sum, som administreredes af Statsbiblioteket i forbindelse med de pågældende faglærere, og de anskaffede bøger deponeredes foreløbig i biblioteket.

Allerede i 1931 var dog universitetets »eksperimenterende« periode forbi, og rigsdagen vedtog en lov om »universitetsundervisningen i Aarhus«, hvorefter staten overtog driften af universitetet, der nu udbyggedes med en begyndende medicinsk undervisning og efterhånden flere fag. Dermed var Statsbiblioteket kommet i en situation, som krævede nye overvejelser; de fandt dog først sted i

1934. Efter en forhandling i Århus, hvori deltog repræsentanter for undervisningsministeriet, de to københavnske statsbiblioteker, Aarhus Universitet og Statsbiblioteket, udformedes »Bestemmelser angående forholdet mellem Statsbiblioteket i Århus og Aarhus Universitet« (se s. 48), som approberedes af undervisningsministeriet ved skrivelse af 6. september 1934.

I maj 1935 holdtes et orienterende møde i undervisningsministeriet med deltagelse også af repræsentanter for folkebibliotekerne, og uden at vedtage nogen indstilling til ministeriet understregedes det, at selv om Statsbibliotekets opgave som bibliotek for Aarhus Universitet var fastlagt ved skrivelsen af 6. september 1934, var dermed intet afgjort om, hvorvidt Statsbiblioteket skulle opgive de andre opgaver, det hidtil havde varetaget.

Fastlæggelsen af Statsbibliotekets universitetsopgave voldte iøvrigt megen uro i biblioteksverdenen, en livlig debat førtes i »Bogens Verden« og på Danmarks biblioteksforenings årsmøder, og under behandlingen af bibliotekslovens revision i folketinget i marts 1936 rettede folketingsmand Chr. Christensen en forespørgsel til undervisningsministeren om Statsbibliotekets overtagelse af universitetsopgaven, som han frygtede kunne medføre »en svækkelse af funktionerne for det folkelige biblioteksarbejde, og det vil under de nuværende forhold være katastrofalt.« Han mente, at sagen var »af megen vigtighed for alt folkeoplysningsarbejde i vort land, og det var ønskeligt, om hele spørgsmålet om en overcentral for folkebibliotekerne . . . blev taget op til snarlig løsning.«

Ministeren svarede hertil: »Der er ikke ved ordningen, der er truffet mellem Statsbiblioteket i Århus og Aarhus Universitet, truffet nogen afgørelse, der forhindrer Statsbiblioteket i at varetage sine opgaver over for folkebibliotekerne, og jeg kan sige, at jeg er i høj grad opmærksom på, at den del af bibliotekets virksomhed, der vender ud mod folkebibliotekerne, ikke skal forsømmes; men før der træffes nogen endelig ordening af disse forhold, vil sagen blive nøjere undersøgt, og det er tanken at nedsætte et mindre udvalg til at overveje og drøfte Statsbibliotekets fremtidige opgave.«

Dette udvalg trådte sammen i forsommeren 1937 under forsæde af kontorchef i undervisningsministeriet Cai Hegerman-Lindencrone. Medlemmer var, foruden folketingsmand Chr.

Christiansen, cheferne for Det kongelige Bibliotek, Universitetsbiblioteket i København og Statsbiblioteket i Århus samt repræsentanter for folkebibliotekerne og Aarhus Universitet.

I den enstemmige indstilling, som afgaves til ministeriet, hedder det bl. a.: »Over for de i de senere år fremsatte ønsker om en særlig såkaldt »overcentral«, enten som en selvstændig institution eller som led i et stort folkebiblioteks virksomhed, mente man at måtte fastholde, at opgaven som »overcentral«, hvorledes denne end måtte blive formuleret, naturligt løstes indenfor Statsbibliotekets rammer. Man lagde herved ikke så megen vægt på det rent historiske faktum, at biblioteket hidtil har haft en sådan opgave, men søgte den væsentlige begrundelse deri, at biblioteket dels som følge af pligtafleveringen er det sted, hvor folkebibliotekerne først og fremmest må henvende sig angående lån af dansk litteratur, dels at der i dets udenlandske bogbestand findes en betydelig mængde litteratur, som i særlig grad tager sigte på almen oplysning og videregående orientering, ligesom den litteratur, biblioteket fremtidig i sin egenskab af bibliotek for universitetsundervisningen vil komme til at anskaffe, i ikke ringe omfang vil være af en sådan art, at den også kan tjene det først nævnte formål over for lånere uden for universitetets kreds.«

Hermed var endelig drøftelserne eller, om man vil, kampen om Statsbibliotekets opgaver afsluttet. Universitetsopgaven havde biblioteket de facto haft siden universitetets oprettelse i 1928, og de jure fastlagdes den ved undervisningsministeriets skrivelse af 6. september 1934. Dermed var det ønske, kommissionen af 1893 havde udtalt, om Statsbibliotekets hjælp til »videnskabelige studier« virkeliggjort på en mere effektiv måde, end man dengang kunne regne med, og denne opgave havde fået en tiltrængt, reel baggrund, så den konsekvent kunne konsolideres og udbygges.

Men også den opgave at være »et slags centralbibliotek for andre byers offentlige biblioteker« blev nu endelig kodificeret og rammerne for denne funktion nærmere fastlagt. Opgaven havde Statsbiblioteket haft fra begyndelsen; men de krav, som stilledes til biblioteket, havde i tidens løb skiftet karakter i overensstemmelse med folkebibliotekernes udvikling. I de første år måtte Statsbiblioteket selv forsøge at være folkebibliotek og udføre et omfattende

arbejde i den almene oplysnings tjeneste, fordi der dengang savnedes folkebiblioteker i moderne forstand. Da det danske folkebiblioteksvæsen organiseredes og overtog udlånet af populær oplysningslitteratur, blev Statsbibliotekets område automatisk den litteratur, der tjener »videregående oplysning«, og iøvrigt også rent videnskabelig litteratur, fordi der rundt om i landet var mange, som søgte at følge med i deres fags almindelige videnskabelige udvikling. Disse lånere havde tidligere fået bøger sendt direkte fra Statsbiblioteket, men efterhånden gik mange af dem over til at låne gennem folkebibliotekerne.

Den formulering af Statsbibliotekets opgaver, som det nedsatte udvalg enedes om, fik følgende ordlyd:

1.

Statsbiblioteket har til opgave dels i forening med de forskellige universitetsafdelingers bogsamlinger at fungere som bibliotek for Aarhus Universitet, dels at tjene almen oplysning og videregående orientering ud over den, som de statsunderstøttede biblioteker i henhold til de for disse til enhver tid gældende bestemmelser er i stand til at varetage.

2.

I henhold hertil er det for den udenlandske litteraturs vedkommende Statsbibliotekets opgave i dets egenskab af bibliotek for Aarhus Universitet at anskaffe den for universitetsarbejdet nødvendige litteratur i de discipliner, som doceres ved universitetet, og som bibliotek for videregående oplysning at foretage anskaffelser af den litteratur, som har interesse for de statsunderstøttede bibliotekers lånere, forsåvidt den ikke er tilstrækkelig repræsenteret i andre biblioteker.

3.

For den danske litteraturs vedkommende er det Statsbibliotekets særlige opgave at stille denne til rådighed for de statsunderstøttede biblioteker, når det drejer sig om litteratur, der går ud over, hvad disse ifølge deres formål selv skal være i besiddelse af.

Statsbibliotekets indre opbygning, som de første års hektiske udlånsvirksomhed havde standset, blev efter indskrænkningen i 1912 så småt taget op og skridt for skridt ført videre: udpakningen af dubletterne fra Det kongelige Bibliotek fuldendtes, katalogiseringen af de enkelte bogafdelinger førtes langsomt men sejt igennem; systematiseringen fulgte efter, uden at det dog er lykkedes at afslutte katalogiseringen af hele bogbestanden, således at der nu ved 50 års jubilæet stadig er enkelte ubehandlede afdelinger

tilbage. Der kan i de senere år igen tales om en krise for Statsbiblioteket, denne gang fremkaldt især af pladsmanglen og af kravene inden for universitetsarbejdet, som er vokset langt hurtigere end bibliotekets budget og personale. Resultatet er, at katalogiseringen af de endnu ubehandlede bogafdelinger igen er gået i stå, idet det i de senere år kun har været muligt at katalogisere den løbende accession på ca. 12—13.000 bind årlig. Dertil kommer de fortvivlede pladsforhold, som i høj grad hæmmer det daglige arbejde, rent bortset fra at der kræves stadig flere tidsspildende og uproduktive overvejelser for at skaffe plads til bogmasserne.

Disse forhold vil blive nærmere omtalt i det følgende.

Men udadtil har Statsbiblioteket haft arbejdsro siden fastlæggelsen af opgaverne i 1938. Ingen principiel diskussion er rejst om ordningen. Det har vist sig at være rigtigt, at den litteratur, der anskaffedes til universitetsundervisningen »i ikke ringe omfang vil være af en sådan art, at den også kan tjene« overcentralvirksomheden. I så høj grad har dette været tilfældet, at der har været — og stadig er — vanskeligheder ved at honorere kravene fra begge sider, fordi det ikke har været muligt tilstrækkelig hurtigt at anskaffe det nødvendige antal dubletter af den mest benyttede litteratur.

I det lange løb vil ordningen af 1938 sikkert vise sig at være holdbar. Der er ingen tvivl om, at foreningen af de to opgaver, overcentralvirksomheden og universitetsopgaven, indenfor samme bibliotek betyder større kapacitet overfor dem begge. Den større bogbestand og det større personale må medføre større muligheder, når først midler og mål har nået den rette balance. Foreløbig er kravene imidlertid vokset hurtigst, og det har ikke kunnet undgås, at den forcerede udvikling har medført store forskydninger i arbejdet med deraf følgende rystelser i den daglige praksis. Det er også klart, at koordineringen af forskellige interesser kan volde vanskeligheder. Der skal mindst to til et samarbejde, og når der er tre, bliver mulighederne for spænding og forviklinger større.

Sådanne vanskeligheder har både latent og åbenbart været til stede, men har ikke kunnet røkke ordningen, der sagligt hviler på et solidt grundlag: Universitetsopgaven og overcentralvirksomheden har et så stort bogområde fælles, at en styrkelse af den ene

Uddrag af Statsbibliotekets budget (regnskab) 1927/28—1951/52.

	1927—28	1928—29	1929—30	1930—31	1931—32	1932—33	1933—34
Lønninger	79.013	74.004	75.662	75.662	75.847	76.650	77.770
Honorarer							900
Medhjælpssum ..	17.750	20.500	23.980	27.805	26.755	24.900	24.000
Kontorhold etc..	21.000	21.275	21.000	22.140	23.290	21.815	20.715
Indkøb af bøger	27.000	27.000	27.000	17.000	17.000	17.000	15.300
Indb. af bøger...				15.000	17.400	17.400	17.400
	1934—35	1935—36	1936—37	1937—38	1938—39	1939—40	1940—41
Lønninger	77.873	79.393	81.974	88.213	91.383	104.350	103.390
Honorarer	900	900	900	900	1.200	1.200	1.320
Medhjælpssum ..	25.200	25.867	23.600	20.000	18.800	18.600	18.900
Kontorhold etc..	23.215	23.314	23.325	26.025	27.425	29.225	36.092
Indkøb af bøger	17.000	17.000	17.000	17.000	27.000	30.500	42.296
Indb. af bøger...	17.400	17.400	17.400	19.150	23.036	25.536	29.436
	1941—42	1942—43	1943—44	1944—45	1945—46	1946—47	1947—48
Lønninger	108.736	121.293	136.854	146.168	169.761	170.354	212.000
Honorarer	1.380	2.760	3.600	3.750	4.050	4.872	4.872
Medhjælpssum ..	18.900	24.887	35.128	31.820	29.509	42.666	59.716
Kontorhold etc..	37.689	48.220	39.894	38.081	38.080	39.762	45.349
Indkøb af bøger	50.204	32.000	32.000	42.000	50.082	63.361	92.083
Indb. af bøger...	36.663	47.031	36.951	39.164	44.365	46.134	54.589
	1948—49	1949—50	1950—51	1951—52			
Lønninger	237.662	244.849	260.826	311.081			
Honorarer	5.090	5.220	5.394	5.742			
Medhjælpssum ..	82.089	77.738	95.830	121.191			
Kontorhold etc..	63.868	72.052	67.457	95.085			
Indkøb af bøger	121.200	109.890	191.893	164.790			
Indb. af bøger...	60.963	81.633	96.391	93.980			

opgave direkte og indirekte vil gavne den anden — og omvendt. For hvert år bliver Statsbiblioteket bedre i stand til at løse begge opgaver, og den dag, bibliotekets budget og personale og især dets lokaleforhold kommer til helt at svare til de store og berettigede krav, som fra universitetets og folkebibliotekernes side stilles til Statsbiblioteket, vil det være muligt at realisere en frugtbar biblioteksvirksomhed, som fuldt ud formår at udnytte de forhåndenværende midler til gavn for alle parter.

BOGBESTANDEN

VED Statsbibliotekets oprettelse i 1902 talte bogbestanden ca. 150.000 bind, hvoraf størsteparten bestod af Det kongelige Biblioteks dublet af dansk litteratur fra det 19. århundrede. Desuden var fra Århus Katedralskole overflyttet 6000 bind, nemlig det gamle Stiftsbibliotek, og stiftamtmand Regenburgs samling (22.000 bind). Hertil kom ca. 23.000 bind af geheimekonferensråd Wegeners bibliotek samt Vahls missionsbibliotek på 12.000 bind. Bogbestandens forøgelse var derefter baseret på pligtaflevering af alle danske tryksager og køb af udenlandsk litteratur i det omfang, den beskedne indkøbskonto gjorde muligt.

I henhold til lov af 2. maj 1902 modtog Statsbiblioteket fra alle bogtrykkere et eksemplar af alle danske tryk, sideordnet med afleveringen til Det kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket i København, og i henhold til den ændrede og noget indskrænkende lov af 1. juli 1927 om pligtig aflevering af tryksager til offentlige biblioteker modtager Statsbiblioteket og Det kongelige Bibliotek stadig hver et eksemplar, mens Universitetsbiblioteket har indført rekvisitionsret, således at det kun får de bøger, det selv ønsker.

I 1928 drøftede Fællesrådet for de videnskabelige Biblioteker under Undervisningsministeriet visse kassationsbestemmelser, som man måtte finde det ønskeligt at bringe i anvendelse over for forskellige grupper af afleveringspligtige småtryk, kort og billeder samt musikaler, grupper, der vanskeligt kunne fikseres i loven som undtagelser, men som dog ikke skønnedes at have en sådan værdi, at de burde opbevares to steder. Under 26. maj 1928 indstillede Fællesrådet til ministeriet et forslag til sådanne kassationsbestemmelser, som undervisningsministeriet godkendte i skrivelse af 9. juli 1928. Statsbiblioteket har derefter af den senere modtagne

pligtaflevering kasseret de således fastsatte grupper af småtryk etc. og ligeledes af den tidligere aflevering, så vidt der har kunnet afses personale til det dermed forbundne arbejde. På samme måde er foretaget kassation af visse kategorier af bøger og periodica (uforandrede mellemoplag, skolebøger, salmehefter m. fl.), som Fællesrådet ikke fandt det nødvendigt at opbevare i Statsbiblioteket, og som ministeriet ved skrivelse af 18. februar 1930 beordrede udrangeret med de undtagelser, biblioteket skønnede nødvendige.

Tilvæksten af udenlandsk litteratur hidrørte i de første år næsten udelukkende fra køb og gaver. Senere er også bytte (udveksling) blevet en faktor af betydning. Allerede tidligt påbegyndtes udveksling af dubletter, væsentlig med skandinaviske og tyske biblioteker, og på grundlag af Aarhus Stifts Aarbøger og andre danske periodica opnåedes bytte med forskellige udenlandske tidsskrifter. Disse udvekslinger er siden stærkt udvidet, og efter universitetets oprettelse er der tillige lidt efter lidt udbygget faste bytteforbindelser med andre universiteter og videnskabelige institutioner, således at der nu modtages adskillige lærde selskabers skrifter, tidsskrifter og andre periodica til gengæld for Aarhus Universitets årsskrift *Acta Jutlandica*, Det lærde Selskabs skrifter og andre serier samt doktordisputater.

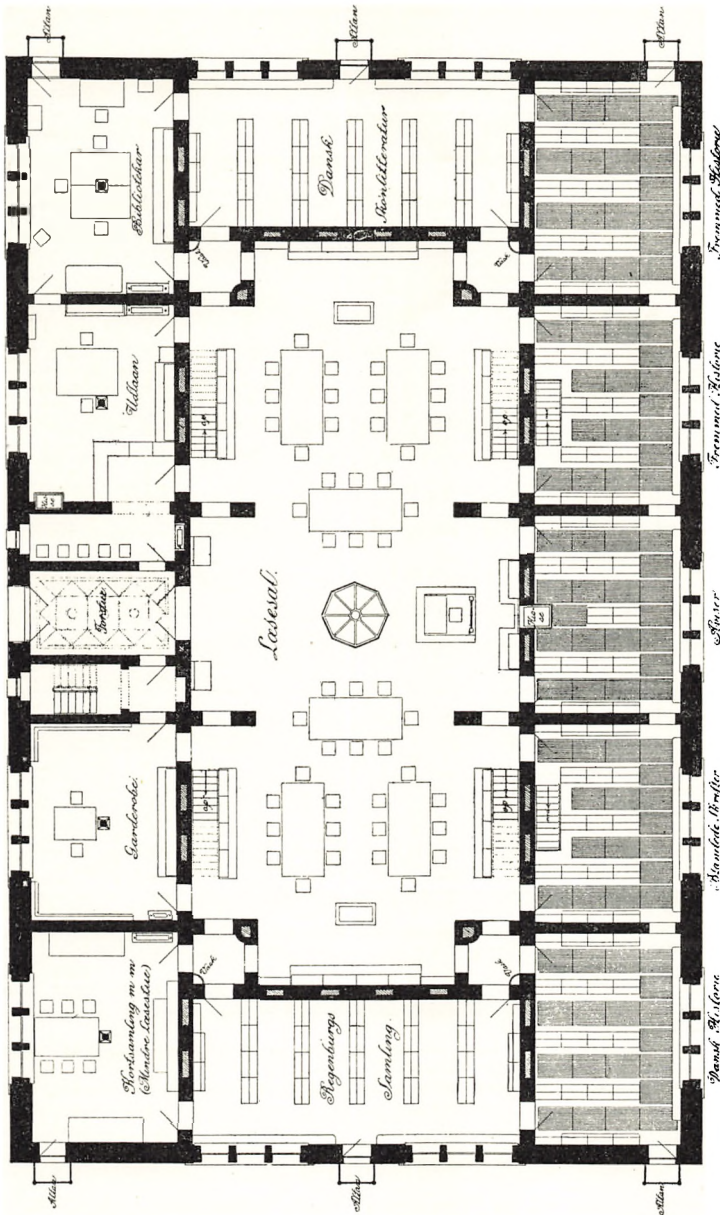
Fra begyndelsen omfattede de udenlandske bogkøb principielt alle fag; men ligesom bogbestandens sammensætning ved bibliotekets oprettelse fortrinsvis var humanistisk (i videste forstand), således gik hovedparten af lånernes rekvisitioner og deres ønsker om særlige anskaffelser i samme retning, og bogindkøbene fortsattes derfor uvilkårligt efter denne linie. Siden 1938 har man søgt inden for alle fag at anskaffe »den litteratur, som har interesse for de statsunderstøttede bibliotekers lånere.« I de fag, hvori der undervises ved universitetet, foretages desuden dyberegående anskaffelser, så vidt budgettet tillader det. Som det vil fremgå af nedenstående oversigt over de anvendte beløb til bogkøb, er bevillingerne forøget betydeligt i årenes løb, men da bogpriserne ligeledes er steget stærkt, særlig i de senere år, har det alligevel ikke været muligt at komme på højde med de voksende krav, efterhånden som universitetet har oprettet lærestole i nye fag. I flere tilfælde

har Statsbiblioteket dog opnået særbevillinger til grundlæggende bogkøb i enkelte fag, således i 1945 en treårig bevilling på ialt 15.000 kroner til anskaffelse af geografisk litteratur i anledning af et nyt professorat i dette fag. Af tilsvarende grund optoges i 1946 en bevilling på 5000 kroner til anskaffelser indenfor systematisk teologi, i 1948 en treårig bevilling på ialt 18.000 kroner til anskaffelse af musikaler og musiklitteratur og i 1950 en seksårig bevilling på ialt 60.000 kroner i anledning af oprettelsen af professorater i nordisk og klassisk arkæologi.

Også før universitetets oprettelse havde Statsbiblioteket opnået ekstraordinære bevillinger til særlige anskaffelser; blandt de vigtigste kan nævnes ca. 7600 bind af biskop Fredrik Nielsens efterladte bibliotek, overvejende af kirkehistorisk og almenhistorisk karakter, som erhvervedes i 1907, og i 1921 købtes ca. 1600 bind teologisk litteratur af et bibliotek, som havde tilhørt professor E. Kühl, Göttingen. Ca. 1000 bind af professor Herman Møllers efterladte bibliotek, særlig vedrørende germansk filologi, købtes i 1933, og i de senere år er der opnået ekstraordinære bevillinger til køb af dele af professor Johs. Hjeltslevs og professor Harald Bohrs efterladte bogsamlinger, deriblandt værdifulde rækker af matematiske tidsskrifter.

Også universitetet opnåede særbevillinger til lejlighedskøb, hvoraf kan fremhæves ca. 1600 bind af professor K. Sandfelds bibliotek og dele af professor Otto Jespersens bibliotek, begge til det humanistiske fakultet. Til de teologiske institutbiblioteker indkøbtes i 1946 ca. 760 bind, væsentlig engelsk kirkehistorisk litteratur, udtaget af afdøde pastor Rich. Thomsens bogsamling, i 1947 750 bind af provst Sv. A. Beckers efterladte bibliotek, og i 1951 opnåede Statsbiblioteket og universitetet en fælles bevilling på ialt 29.300 kroner til køb af en af professor, dr. Erich Seeberg, Berlin, efterladt bogsamling, væsentlig af kirkehistorisk og teologisk indhold. Samlingen, der tæller mange standardværker og vigtige kildepublikationer, er endnu ikke færdigbehandlet.

Endelig kan nævnes mange større og mindre boggaver, som i årenes løb har betydet en værdifuld forøgelse af bibliotekets bogbestand. Fremhæves må grosserer M. Philipsens Blicher-samling, indeholdende litteratur af og om St. St. Blicher. Den skænktes til

Grundplan af Statsbibliotekets stueetage 1902.

Statsbibliotekets accession 1930—51.

År	Udenlandsk accession: Antal bind						Uden- landske bøger ialt	Dansk pligtaflevering	
	Køb		Udveksling		Gaver			Bøger og pjecer	Tids- skrifter
	Stb.	Univ.	Stb.	Univ.	Stb.	Univ.			
1930	1.016	102	289		406	187	2.000	3.243	2.146
1931	1.072	76	76		656	3	1.883	3.224	2.079
1932	1.149	33	340		630	89	2.241	3.118	2.145
1933	1.704	358	279	13	542	55	2.951	3.152	2.202
1934	783	361	147	15	651	31	1.988	3.260	2.386
1935	741	235	84	15	453	28	1.556	3.188	2.313
1936	855	483	71		769	43	2.221	3.207	2.402
1937	547	258	102		440	86	1.433	3.492	2.503
1938	1.261	234	125	1	644	139	2.404	3.395	2.490
1939	1.425	255	45	5	781	80	2.591	3.357	2.583
1940	1.905	526	25	5	625	101	3.187	2.672	2.502
1941	3.521	484	69	20	532	15	4.641	2.743	2.371
1942	2.239	1.769	266	7	497	29	4.807	3.030	2.466
1943	2.286	1.491	443	0	192	85	4.497	3.306	2.815
1944	3.703	1.126	191	0	85	21	5.126	3.902	2.852
1945	2.966	1.221	82	0	451	9.100	13.820	3.981	1.918
1946	5.281	2.548	265	2	1.469	160	9.725	4.068	2.009
1947	3.924	3.249	335	10	951	760	9.229	3.353	1.958
1948	4.430	3.144	333	13	289	441	8.650	4.054	2.021
1949	4.917	1.450	923	2	735	99	8.126	3.710	2.043
1950	5.926	2.488	914	2	1.239	363	10.932	3.508	1.865
1951	4.628	4.136	482	2	562	232	10.042	3.261	1.802

I statistiken over den udenlandske litteratur er ikke medregnet fortsættelsesværker, løbende tidsskrifter og musikaler. I årene 1930—39 angiver tallene værkernes antal, ikke bindantallet, som ligger ca. 15 pct. højere.

Under den udenlandske accession er også medtaget de forholdsvis få danske bøger, som Statsbiblioteket har anskaffet i dublet til læsesalens håndbibliotek m. v., samt dansk litteratur indgået i universitetsinstitutterne.

Når enkelte års udenlandske accession er usædvanlig stor, f. eks. i 1945, beror det på, at et større samlet køb eller en boggave er indgået i disse år.

Med hensyn til antallet af pligtafleverede danske tidsskrifter må bemærkes, at adskillige tidsskrifter ikke tælles, men indordnes under »småtrykkene«, som gennemsnitlig fylder ca. 12 m om året.

biblioteket i 1915 og suppleredes i 1919 med Blicher-breve m. v. Også Statsbibliotekets samling af musikaler er grundlagt ved gaver: 1903—04 ved organist R. Cl. Rasmussens efterladte nodebibliotek og 1922 ved resterne af de Lose-Delbanco'ske og Horne-

Tilvækst af musikalien.

År	Pligtaflevering		Køb		Udveks- ling	Gaver		Hånd- skrifter	Ialt antal bind
	Udenl.	Dansk	Dansk	Udenl.		Dansk	Udenl.		
1927	54	43	120	111	—	28	847	—	1.203
1928	20	20	194	59	—	51	2.743	—	3.091
1929	31	16	123	54	—	51	2.340	—	2.615
1930	26	11	29	35	4	13	92	—	206
1931	32	18	70	39	202	3	88	—	452
1932	34	10	118	103	—	—	52	—	317
1933	35	22	23	65	8	8	222	—	383
1934	25	22	4	49	43	12	71	—	226
1935	28	18	7	42	30	85	58	—	268
1936	52	25	5	37	—	4	230	—	353
1937	147	13	10	44	168	1	7	—	390
1938	51	35	34	53	—	34	71	—	278
1939	93	49	26	58	—	2	2	—	231
1940	52	17	10	91	—	9	9	3	191
1941	37	16	29	69	—	5	53	—	209
1942	98	39	88	655	39	15	55	1	990
1943	104	62	112	688	25	—	—	—	991
1944	69	40	110	135	—	37	6	—	397
1945	53	31	33	122	—	—	2	—	241
1946	50	57	85	235	—	3	3	—	433
1947	95	48	11	252	—	3	37	—	446
1948	98	37	14	214	91	9	10	1	474
1949	122	76	106	536	2	—	—	—	842
1950	161	76	18	261	28	11	4	—	559
1951	67	53	—	151	5	31	42	16	365

man-Erslev'ske musik-leje-biblioteker, skænket af Wilh. Hansens Musikforlag. I 1927—28 modtog Statsbiblioteket den nederlandske godsejer P. de Clerq's samling af litteratur om Friesland og bøger på frisisk, ialt 425 bind, hvoraf mange sjældenheder. Fra Det kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket i København er i årenes løb modtaget mange og værdifulde gaver. Som en af de omfangsrigeste og betydningsfuldeste kan nævnes adskillige standardværker og en lang række vigtige tidsskrifter, der ved fagdelingen mellem de to københavnske biblioteker forefandtes i dublet. I 1927

Det samlede budget (regnskab) for bogkøb 1927/28—1951/52.

År	Finanslov	Indtægt af tids- skriftlæsekredse anvendt til ind- køb af bøger	Universitetet	Århus kommunes hospitals- biblioteker	Ialt
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1927—28	12.203	6.420			18.623
1928—29	9.460	6.983	1.906		18.349
1929—30	11.064	5.568	1.906		18.538
1930—31	17.000	5.193	3.018		25.211
1931—32	17.000	6.317	1.861		25.178
1932—33	17.000	7.788	3.024		27.812
1933—34	15.300	7.985	5.282		28.567
1934—35	17.000	6.921	5.864		29.785
1935—36	17.000	8.075	7.095		32.170
1936—37	17.000	9.249	29.309		55.558
1937—38	17.000	14.874	20.024		51.898
1938—39	27.000	13.278	24.656		64.934
1939—40	30.500	13.839	17.526		61.865
1940—41	42.296	9.489	21.832		73.617
1941—42	50.204	12.845	8.308		71.357
1942—43	32.000	8.051	12.990		53.041
1943—44	32.000	8.069	19.185		59.254
1944—45	42.000	7.777	10.868		60.645
1945—46	50.082	4.819	10.487		65.388
1946—47	63.361	13.179	16.312		92.852
1947—48	67.100	19.400	22.037	9.476	118.013
1948—49	121.200	23.653	28.010	11.496	184.359
1949—50	109.890	27.073	23.002	13.481	173.446
1950—51	191.893	32.561	48.749	25.043	298.246
1951—52	164.790	42.361	61.162	25.637	293.950

og de følgende år overførtes disse dubletter til Statsbiblioteket, en del af tidsskriftrækkerne dog kun som depot.

Også universitetet har naturligvis modtaget boggaver eller beløb beregnet til bogkøb, således i 1935 3000 kroner af Zeuthens legat, og 1938 skænkede Danmarks Nationalbanks Århus-filial 25.000 kroner til samme formål. Af større boggaver kan fremhæves »Edmund Kleinhans' og Hortense Gstöttners Haandbibliotek for Sprogvidenskab«, der 1935 skænkedes universitetet af professor,

dr. phil. Holger Pedersen. Samlingen omfattede ca. 2500 bind, der senere er forøget. Under besættelsen indgik professor Frantz Dahls efterladte retsvidenskabelige, nationaløkonomiske og filosofisk-pædagogiske bogsamling på mere end 9000 bind (inclusive pjecer og særtryk), som universitetet modtog fra fru professor Frantz Dahl i henhold til gavebrev af juni 1944. I januar 1952 modtog universitetet som gave fra Ny Carlsbergfondet i anledning af fondets 50 års jubilæum en udsøgt samling litteratur om kunst (afdøde lektor Ove Jørgensens efterladte bibliotek), omfattende 2835 bind foruden museums- og udstillingskataloger.

Statsbibliotekets bogbestand tæller i 1952 ca. 440.000 bind foruden tidsskrifter, småtryk og en samling musikalier på ca. 25.300 numre. Med den af universitetet indkøbte litteratur er det foreliggende bogmateriale betydeligt større. Ialt omfatter Statsbibliotekets, universitetets og hospitalsbibliotekernes bogbestand ca. $\frac{1}{2}$ million bind, og da den biblioteksmæssige administration er centraliseret i Statsbiblioteket, kan hele bogmassen fungere som eet stort bibliotek.

Et fuldstændigt kartotek over alle institutbibliotekers bogbestand findes i Statsbiblioteket, således at der haves overblik over hele den videnskabelige litteratur, som står til rådighed i Århus; og da alle anskaffelser sker gennem Statsbiblioteket, kan unødvendige dubletkøb altså undgås, hvorved den mest økonomiske anvendelse af bevillingerne til bogkøb sikres. I kraft af samarbejdet kan også de enkelte bøger placeres der, hvor der er størst daglig brug for dem, og udlån fra hovedbibliotek til institutbibliotek — og omvendt — kan hurtigt og let effektueres. Derved opnås en fuldstændig og rationel udnyttelse af det forhåndenværende bogmateriale.

KATALOGARBEJDET

SOM omtalt foran (s. 21) begyndte Statsbiblioteket virksomheden i 1902, inden der endnu var skrevet en eneste katalogseddel, og på grund af den stærke benyttelse af biblioteket, der fra første færd lagde beslag på det i forvejen alt for fåtallige personale, var det i flere år umuligt at gennemføre en grundlæggende katalogisering. Det betød dog ikke, at man ikke så småt begyndte at katalogisere; således måtte man nødvendigvis skrive katalogsedler til den nyindkøbte udenlandske litteratur, hvis titler optoges i statens almindelige accessionskatalog og fra 1906 i en særlig »årskatalog«.

Også enkelte bogafdelinger begyndte man at katalogisere, idet der skreves to enslydende sedler for hver bog, en til den alfabetiske og en til den systematiske katalog. Overbibliotekar Hoffmeyer gik nærmest ud fra en modificeret form af de preussiske statsbibliotekers katalogiseringsregler, og til de systematiske kataloger valgte han de såkaldte Leidener-bind, som i modsætning til protokol-systemet gjorde det muligt uden besvær at foretage senere ændringer i systematikken, ligesom accessionen let kunne indsættes. Manglen ved denne katalogform er, at man i nogen grad savner overblik og ikke kan orientere sig hurtigt.

Hele katalogarbejdet havde dog i begyndelsen en lidt tilfældig og foreløbig karakter. De første sedler blev skrevet i hånden af ekstraordinære medhjælpere uden biblioteksmæssig erfaring. Man gik nok senere over til maskinskrivning, men der anvendtes også sedler med opklæbete titler fra trykte kataloger, og man kunne ikke overkomme en effektiv revision af sedlerne, d. v. s. foretage en sammenligning mellem seddel og bog, eller gennemføre en signering af bøger og sedler. De alfabetiske sedler kunne derfor

ikke nedlægges i et stort fælles kartotek, men opbevaredes i systematiske grupper svarende til opstillingen af den pågældende bogafdeling, og de systematiske kataloger — de få, som det lykkedes at afslutte — var lidet pyntelige og klassifikationen uden dybere konsekvens.

Først efter indskrænkningen af udlånet i 1912 (se s. 24) og med de forøgede bevillinger til katalogiseringen blev det muligt at få arbejdet ind i fastere rammer og lidt efter lidt gennemføre en katalogisering, som gik hånd i hånd med systematiseringen, således at afdeling efter afdeling blev færdigkatalogiseret og til sidst »afstemt«, d. v. s. at sedler og bøger sammenholdtes, hvorefter den alfabetiske seddel og bogen påstempledtes signatur (Af = Afrika, Ku = kunst o. s. v.). Sedlerne kunne derefter fordeles, den alfabetiske til den alfabetiske hovedkatalog (kartotek) og den systematiske til det pågældende Leidener-bind, hvor dens plads bestemtes efter et nærmere udbygget klassifikationssystem.

Det var et stort og møjsommeligt arbejde, som kun skred langsomt frem. Særlig måtte systematiseringen kræve mange overvejelser. Mens de fleste store videnskabelige biblioteker er gamle og har overtaget ordningssystemer fra fortiden — ofte nok til megen besvær, fordi videnskabernes nyere udvikling vanskeligt kan indpasses i de gamle systemer — stod Statsbiblioteket frit og måtte selv skabe et ordningssystem, som egnede sig for dets bogbestand og kunne tjene benytterne bedst muligt.

Noget bestemt af de mange udarbejdede bibliotekssystemer har Statsbiblioteket ikke adopteret. Det nærmeste forbillede har været den af Kongresbiblioteket i Washington anvendte klassifikation, men Statsbiblioteket har samtidig opretholdt den oprindelige fagdeling i passende store alfabeter, som man af praktiske grunde begyndte med i 1902. Naturligvis har man også søgt at tilvejebringe en vis ensartethed i de forskellige fagsystemer ved at gøre dem til genstand for den samme grundbetragtning. Bibliotekar F. M. Bendtsen, der siden 1915 har udarbejdet bibliotekets systematiske kataloger, har s. 125 ff. gjort rede for klassifikationens grundprincipper, således som de af ham er udformede i Statsbiblioteket.

En fuldstændig emnekatalog har biblioteket ikke kunnet anlægge, men tidligt begyndte man at udskære og oplkæbe titlerne

Katalogiseringen 1952.

Billedet giver ikke det rette indtryk af rummets dimensioner, som her synes forholdsvis rigelige. Værelset måler imidlertid kun $5,50 \times 3,75$ m, og når syv damer samtidig skriver på maskinerne, er der ikke rart at være i katalogiseringen hverken for damerne eller katalogiseringschefen.

på den i årskatalogerne optagne nyere udenlandske litteratur på sedler, som derefter er indordnet i et slagords-kartotek. Efterhånden som de systematiske kataloger udarbejdedes, er dog sedlerne under de emner, som dækkedes fuldstændigt af en gruppe i den systematiske katalog, udrangeret og erstattet af en henvisning til katalogen.

Trods alle anstrængelser er det endnu ikke lykkedes at få alle bogafdelinger i biblioteket katalogiseret. Mens det i festskriftet fra 1927 og i de meddelelser om bibliotekets virksomhed 1927—39, der udsendtes i 1940, var naturligt at anføre de afdelinger, som dengang var færdigkatalogiserede, vil det dog nu være rimeligst kun at nævne det antal grupper, som stadig er ubehandlede. Det drejer sig om husvæsen, militærvæsen, sangbøger, litteratur på ikke-europæiske sprog og ældre udenlandsk medicin, som overhovedet ikke er bearbejdet. Katalogiserede men endnu ikke systematiserede er grupperne polygrafi, oldnordisk og islandsk littera-

tur og ældre dansk medicin. Endelig findes foreløbige kataloger over teknologi og græske og romerske oldtidsforfattere. Men resten af bogbestanden er fuldstændigt katalogiseret, d. v. s. med signerede sedler i den store alfabetiske hovedkatalog og med fuldt udarbejdet systematisk katalog.

Alle tidsskriftafdelinger (undtagen medicinske tidsskrifter) var indtil for få år siden ganske ubehandlede; men i 1949 påbegyndtes for særlig bevilling en registrering af tidsskrifterne af hensyn til den fælleskatalog over udenlandske tidsskrifter i danske videnskabelige og faglige biblioteker, som forberedes af rigsbibliotekaren. Registreringen ventes fuldendt i løbet af ca. et år.

Af principielle ændringer i bogbestandens katalogmæssige behandling må nævnes oprettelsen af en »ukatalogiseret afdeling«. Den anlagdes i 1936 og omfatter i hovedsagen danske pjecer under 50 sider, men tillige »underlødige« bøger, der skønnes at have en vis kuriositetsinteresse, men hvis betydning for den systematiske katalog nærmest må siges at være negativ. For ikke at spille tiden med katalogisering og for at undgå, at ret ligegyldige bogtitler gør de systematiske kataloger uoverskuelige, bliver sådan litteratur ikke længer katalogiseret, men opstilles i eet stort alfabet uden hensyn til fag, idet pjecernes systematiske gruppering fremgår af Dansk Bogfortegnelse. Den ukatalogiserede afdeling tæller nu ca. 23.000 bd.

En anden nydannelse består i udskillelsen af den del af den danske pligtaflevering, som ikke er egentlige bøger, men måske bedst kan betegnes som »trykte arkivalier«, d. v. s. alle beretninger fra skoler, hospitaler og andre offentlige institutioner, amts- og byrådsforhandlinger og i det hele taget beretninger og andre interne tryksager fra institutioner, foreninger og forretninger. Alle sådanne »småtryk« samles siden 1937 i en særlig afdeling, som til daglig kaldes arkiv-afdelingen, og ordnes efter mere arkivmæssige principer; de katalogiseres ikke, men en registratur er udarbejdet.

De egentlige småtryk, love, beretninger og regnskaber, henlå i mange år i groft sorterede grupper men iøvrigt uordnede. I 1941 blev det imidlertid muligt at ansætte to cand. mag. er til midlertidig tjeneste på grundlag af bevillinger stillet til rådighed for at imødegå den daværende store arbejdsledighed. I de følgende år blev store dele af småtrykkene ordnet, først og fremmest love, beretninger

og regnskaber fra banker og pengeinstitutter, industrielle og andre erhvervsmæssige institutioner og firmaer. Ordningen afpasses så vidt muligt efter systematiken indenfor bogafdelingerne, og der udarbejdedes vejledende oversigter over hver gruppes system af hensyn til den senere indordning af accessionen.

I henhold til lov nr. 284 af 30. juni 1941 om iværksættelse af offentlige arbejder og beskæftigelse blev det ligeledes muligt at antage 8 arbejdsledige kontorister, hvis væsentlige arbejde blev at afskrive den alfabetiske hovedkatalog, som på dette tidspunkt talte ca. 350.000 sedler. Der blev skrevet sedler såvel til den alfabetiske som til den systematiske katalog, og de efterfølgende års accession er naturligvis ligeledes afskrevet, således at Statsbiblioteket nu har en fuldstændig dublet af katalogmaterialet. Det var tanken at opstille denne dublet på universitetet, men da der ikke har kunnet afses plads i universitetets hovedbygning, og da heller ikke Statsbiblioteket for tiden har plads, er den endnu ikke taget i brug.

FUNKTIONEN SOM BIBLIOTEK FOR AARHUS UNIVERSITET

DA Aarhus Universitet oprettedes i 1928, var ingen forberedelser gjort eller nogen bestemmelse taget med hensyn til fremskaffelse af bogmateriale til undervisningen. Men det var en selvfølge, at Statsbiblioteket måtte blive hovedbibliotek for universitetet. En stor del af dets bogbestand var velegnet dertil og kunne overhovedet vanskeligt eller slet ikke fremskaffes ved køb eller på anden måde. I de følgende år arbejdede universitetet da også i alt væsentligt på grundlag af den i Statsbiblioteket forhåndenværende litteratur. Men fra første begyndelse modtog universitetet tillige bevillinger fra Århus kommune til boganskaffelser, dels for at kunne supplere Statsbibliotekets bogbestand og dels for senere at kunne oprette håndbiblioteker på universitetet.

Lige fra 1928 administrerede Statsbiblioteket disse bevillinger, foretog indkøbene i samråd med de pågældende universitetslærere, katalogiserede bøgerne o. s. v. Efter at staten i 1931 havde overtaget driften af universitetet, og da senere de første afdelings- eller institutbiblioteker indrettedes i den nyopførte universitetsbygning, overtog Statsbiblioteket også den biblioteksmæssige administration af bogsamlingerne i disse institutter, indkøbte bøgerne, udarbejdede kartoteker og foretog den årlige revision af bogbestanden. Det var således en allerede håndhævet praksis, der kodificeredes i den ministerielle skrivelse af 6. september 1934, som officielt fastslog Statsbibliotekets funktion som universitetsbibliotek og gav nærmere regler for samarbejdet mellem universitet og bibliotek.

Skrivelsen havde følgende ordlyd:

BESTEMMELSER ANGAAENDE FORHOLDET MELLEM STATS- BIBLIOTEKET I AARHUS OG AARHUS UNIVERSITET

Statsbiblioteket i Aarhus fungerer i Forbindelse med de forskellige Universitetsafdelingers Bogsamlinger som Universitetsbibliotek for Aarhus Universitet.

Statsbiblioteket er Hovedbibliotek for alle Universitetets Bogsamlinger og varetager som saadant Administrationen med Hensyn til Indkøb, Katalogisering, Indbinding o. s. v.

Afdelingsbibliotekerne bør kun indeholde den Litteratur, der er nødvendig for det daglige Arbejde ved Universitetet, først og fremmest Fagets almindelige Haandbøger, vigtige Kildepublikationer, de nødvendige litterære Tekster og enkelte særligt hyppigt benyttede Tidsskrifter. I Afdelingsbibliotekerne kan dog som permanente Deposita anbringes saadanne Bøger og Tidsskriftserier, som nødvendigt hører med til deres Bogbestand, og som Statsbiblioteket uden Vanskelighed kan undvære.

I. *Indkøb.*

1. Alle Indkøb foretages af Statsbiblioteket snarest muligt efter skriftlig Begæring af Afdelingens Leder. Hvis det begærede Værk i Forvejen findes eller agtes købt i Statsbiblioteket eller i en anden offentlig Institution i Aarhus eller i et eller flere af Afdelingsbibliotekerne, kan Overbibliotekaren gøre Afdelingens Leder opmærksom derpaa og forhandle med ham om Købets Nødvendighed. Ogsaa til Værkets Tilstedeværelse i københavnske Biblioteker kan der i visse Tilfælde være Tale om at tage Hensyn. Hvis Enighed om Anskaffelsen ikke kan opnaas, indbringes Spørgsmaalet for Universitetets Lærerforsamling, for saa vidt det ikke, ifølge sin Karakter, maa henvises til Undervisningsministeriets Afgørelse.
2. Nøjagtige Titler paa de ønskede Værker meddeles Overbibliotekaren paa dertil bestemte Blanketter, saa vidt muligt med Udgivelsesaar og -sted.
3. De til Afdelingsbibliotekerne anskaffede Bøger kollationeres og ekspederes sammen med Statsbibliotekets almindelige Erhvervelser, og paa hurtigste Maade, gennem Bibliotek og Bogbinderi. De forsynes med Stempler, der angiver dem som hørende til de paagældende Afdelingers Haandbibliotek.
4. Over alle Indkøb fører Statsbiblioteket nøjagtig Bog og Regnskab for hver enkelt Afdeling.

II. *Bytteforbindelser og Boggaver.*

5. Udveksling af Afdelingernes Publikationer og Ekspedition af andre Bytteforbindelser foretages af Statsbiblioteket i Forbindelse med Statsbibliotekets almindelige Udvekslingsvirksomhed.
6. Boggaver og Bytteskrifter, der indgaar til Universitetet eller dets enkelte Afdelinger, behandles efter samme Princip som Bogkøbsforslagene, jfr. § 1. Disse Bøger og Skrifter holdes samlede for sig paa særlige Hylder, indtil de er katalogiserede (se § 7) og stemplede. Bøgerne optages i Statsbibliotekets skrevne Kataloger, ligeledes i den trykte Accessionskatalog, med Undtagelse af de Værker, der skønnes uegnede til at indgaa i Statsbiblioteket.

III. Katalogisering.

7. Alle Bøger og Tidsskrifter katalogiseres af Statsbiblioteket, nye Bøger straks efter Modtagelsen, Fortsættelser af Hefteskrifter og Tidsskrifter (som eventuelt tilsendes Afdelingen direkte) med visse Mellemrum efter nærmere Aftale. Den enkelte Afdelings Navn anføres paa de respektive Titelsedler.
8. Katalogerne er maskinskrevne Kortkataloger i Normalformat. De skrives ved Gennemslagning i 3 Eksemplarer, hvoraf Afdelingen faar de to til alfabetisk og systematisk Katalog, Statsbiblioteket eet.

IV. Benyttelse.

9. De til Afdelingen købte Bøger og Tidsskrifter udgør principielt et Præsensbibliotek (»urørligt Haandbibliotek«), kun til Brug for Afdelingen selv og de Studerende i dennes Lokaler.
10. Bogsamlingen kan kun undtagelsesvis, og med Lederens Tilladelse i hvert enkelt Tilfælde, benyttes paa Stedet af andre end de til Afdelingen knyttede og de Studerende.
11. Undtagelsesvis Benyttelse uden for dens Lokaler kan kun finde Sted efter særlig Tilladelse fra Afdelingens Leder i hvert enkelt Tilfælde og maa omhyggeligt noteres.
12. Bøger i Afdelingsbibliotekerne kan, for saa vidt de ikke af Lederen betegnes som uundværlige ved det daglige Arbejde, undtagelsesvis udlaanes med ganske kort Frist efter Rekvisition fra og Ekspedition gennem Statsbiblioteket.

V. Revision.

13. Revision af Bogbestanden foretages af Statsbiblioteket og finder Sted een Gang aarlig, i Januar.

VI. Udrangering.

14. Forældede Bøger og Tidsskrifter saavel som Bøger og Tidsskrifter, der ikke længere har Betydning for Afdelingen, afgives til Statsbiblioteket til Opbevaring eller Kassation, alt efter Omstændighederne. Denne Udrangering sker bedst i Forbindelse med den aarlige Revision. Afgørelsen af Kassationer skal i Tvivltilfælde behandles ligesom Afgørelsen af Nyanskaffelser.

VII. Deponering af Bøger fra Statsbiblioteket.

15. Som i Indledningen anført vil Bøger og Tidsskrifter, der hører til Statsbibliotekets Bogbestand, men som maa anses for særlig vigtige for en Afdelings daglige Arbejde, hvis det kan lade sig gøre af Hensyn til den almindelige Brug af dem, mod Afdelingens Leders Kvittering kunne udlaanes til den paagældende Afdeling paa ubestemt Tid til Opstilling i dens Haandbibliotek. Statsbiblioteket vil dog til enhver Tid kunne tilbagekalde saadanne »permanente Udlaan« eller Dele af samme enten for kortere Tid (til nødvendig Udlaan) eller for bestandig (til Opstilling i Biblioteket).

Under 9. marts 1935 vedtog Statsbiblioteket og universitetets lærerforsamling følgende regler vedrørende gennemførelsen af de ovennævnte bestemmelser:

Bevillingen.

Ved Finansaarets Begyndelse og senest 15. Maj meddeler de forskellige Universitetsafdelingens Ledere Overbibliotekaren, hvor stor en Sum af deres Annuum der i hvert Fald vil kunne anvendes til Bogindkøb og -indbinding i det paagældende Finansaar, samt om der er givet Bevillinger eller Pengegaver, hvis Formaal udelukkende er Bogindkøb og -indbinding, og de paagældende Beløb overføres derefter til den Foliokonto i Aarhus Privatbank, der bærer Navnet »Universitetets Bogkonto«.

Saafremt Afdelingslederen i Aarets Løb mener at kunne anvende flere Penge af sit Annuum til Bogindkøb end først bestemt, meddeles det snarest muligt Overbibliotekaren, og der forholdes iøvrigt som omtalt ovenfor.

Alle Meddelelser af denne Art skal foregaa skriftligt.

Over nævnte Konto fører Statsbiblioteket som nævnt i § 4 Regnskab, og kun Overbibliotekaren og hans Befuldmægtigede kan gøre Udtræk derfra.

Tillige fører Statsbiblioteket som ligeledes nævnt i § 4 specificeret Bog over hver Afdelings Indkøb, saaledes at den enkelte Afdelings Status til enhver Tid kan meddeles Afdelings Leder.

Indvundne Renter fordeles forholdsmæssigt til de forskellige Afdelinger pr. 1. Februar.

Indkøb.

Som nævnt i § 2 maa Begæring om Bøgers Anskaffelse forelægges skriftligt. Hvor der bliver Tale om Lejlighedskøb ved Særtilbud i Ind- og Udland, som afgives til Afdelingen eller dens Leder personligt, maa Tilbudet i alle Tilfælde forelægges Overbibliotekaren, saa der bliver Tid til at iagttage de Undersøgelser, som forudsættes i § 1.

Statsbiblioteket giver Afdelingslederen Meddelelse, saa snart de begærede Bøger modtages.

Samtlige Anvisninger til Betaling af Regninger foregaaer ved Statsbiblioteket direkte til Regningens Udsteder. Reklamationer i Anledning af eventuelle Fejl gaar gennem Biblioteket.

Udvekslinger.

Bestemmelser angaaende, hvilke Institutioner eller Personer man ønsker at træde i Udvekslingsforbindelse med, kan træffes saavel af Statsbiblioteket som af Afdelingslederne.

De til Udveksling bestemte Publikationer, som henhører under en Universitetsafdeling, afgives i det fornødne Antal Eksemplarer til Statsbiblioteket umiddelbart efter Udgivelsen. Statsbiblioteket fører nøjagtige Fortegnelser over Udvekslingsforbindelserne og over afsendte og modtagne Publikationer. Disse Fortegnelser skal til enhver Tid være tilgængelige for Afdelingslederne, og de kan revideres, naar som helst det maatte vise sig ønskeligt eller nødvendigt.

Katalogerne.

Afdelingerne er pligtige til at opbevare de i § 8 nævnte Katalogkort i særlige Skuffer og anbragte saaledes, at Kortene ikke uden videre kan fjernes eller bringes i Uorden. Kartotekskuffer, saaledes som de findes i Humanistisk Haandbibliotek, anbefales. Skufferne skal til enhver Tid være tilgængelige for Statsbiblioteket.

Indbinding.

Ønskes særlige Forhold iagttagne ved Indbindingen, maa Afdelingens Leder gøre opmærksom derpaa i Tide, og der vil være at tage Hensyn dertil, saafremt der ikke derved paadrages Kontoen urimelige Udgifter, eller det foreslaede maa anses for urigtigt ud fra et Bibliotekssynspunkt.

Porto og Transport.

Alle Portoudgifter i Anledning af Indkøb og Udvekslinger afholdes, fra det Øjeblik Sagen er overgivet Statsbiblioteket, af dette.

Transportudgifter i Anledning af Semesterlaan afholdes af Statsbiblioteket ved Udleveringen og af Afdelingen ved Tilbageleveringen.

Udgifter i Anledning af »permanente Udlaan« afholdes af Statsbiblioteket.

I forhold til den nuværende praksis er formuleringen på enkelte punkter blevet forældet, således er »universitetets bogkonto« siden 1958 ophævet, idet undervisningsministeriet nu står i forskud med de til universitetet bevilgede beløb til bogkøb. Efterhånden som Statsbiblioteket foretager indkøbene, indsendes derfor også regnskab over disse indkøb sammen med bibliotekets almindelige månedlige regnskaber til ministeriet, hvorefter beløbene ved finansårets afslutning overføres til universitetets regnskab. Men iøvrigt varetages den biblioteksmæssige administration af universitetets institutbiblioteker stadig efter samme linie. Kun er institutternes antal vokset stærkt, ligesom bogbestanden i flere tilfælde er blevet så omfattende, at arbejdet stiller betydelige krav til personalet. Hertil kommer, at antallet af lån til øvelser i institutterne ligeledes er vokset og lægger beslag på stadig større arbejdskraft.

Siden april 1945 har Statsbiblioteket desuden overtaget den biblioteksmæssige administration af afdelingsbibliotekerne i Århus kommunes hospitaler. Efter forhandling med overlægerådet vedtoges nedenstående bestemmelser for samarbejdet, approberet af undervisningsministeriet under 11. december 1944:

I.

Statsbiblioteket overtager den biblioteksmæssige Administration af Haandbogsamlingerne paa Kommunehospitalets og Marselisborg Hospitals forskellige Afdelinger, saaledes at Bogindkøb, Katalogisering og Indbinding foretages gennem Statsbiblioteket. Boganskaffelse, Indbinding og Udgifter til Kartotek-kort m. v. afholdes paa Afdelingsbibliotekernes Budget, medens Katalogisering og den øvrige biblioteksmæssige Bistand udføres vederlagsfrit af Statsbiblioteket.

II.

Bogindkøb foretages af Statsbiblioteket efter skriftlig Begæring af vedkommende Afdelingsbiblioteks Forstander. Hvis det ønskede Værk allerede i Forvejen er bestilt til eller findes paa Statsbiblioteket eller i en anden offentlig Institution i Aarhus, skal Statsbiblioteket gøre vedkommende Afdelingsbiblioteks Forstander opmærksom paa dette. Indkøbene til Afdelingsbibliotekerne optages i Statens Accessionskatalog.

III.

Statsbiblioteket fører nøjagtigt Regnskab over Udgifterne til Bogkøb, Indbinding o. a. og kan staa i Forskud for Udgifterne til Finansaarets Udgang.

IV.

De nyanskaffede Bøger kollationeres, katalogiseres og indbindes efter samme Regler som Statsbibliotekets Bøger. De stemples med et særligt Stempel for Afdelingens Bibliotek. Der udfærdiges tre Katalogsedler, hvoraf den ene opbevares i Statsbiblioteket, medens de to andre indsættes i Afdelingsbibliotekernes systematiske og alfabetiske Kartoteker.

Boggaver og Bøger fra Gennemsynssendinger anbringes paa en særlig Reol, indtil Statsbiblioteket har katalogiseret dem.

V.

Udlaan af Afdelingsbibliotekernes Bøger gennem Statsbiblioteket kan med Afdelingslederens Tilladelse ske efter skriftlig Rekvisition i Overensstemmelse med de Regler, som gælder for Statsbibliotekets Bogudlaan. For stærkt benyttede Bøger og Tidsskrifter kan fastsættes begrænset Laanefrist, og enkelte Haandbøger vil kun kunne benyttes i Afdelingsbiblioteket.

Endvidere fastsættes følgende regler for gennemførelsen af disse bestemmelser, parallelt med reglerne for administrationen af universitetets institutbiblioteker.

Bevillinger.

Ved Finansaarets Begyndelse og senest 15. Maj meddeler de forskellige Hospitalsbibliotekers Ledere Overbibliotekaren, hvor stor en Sum af deres Annum der i hvert Fald vil kunne anvendes til Bogkøb og -indbinding i det paagældende Finansaar. Saafremt Afdelingslederen i Aarets Løb mener at

kunne anvende flere Penge af sit Annuum end først bestemt, meddeles det snarest muligt Overbibliotekaren.

Alle Meddelelser af denne Art skal foregaa skriftligt.

Boganskaffelse.

Begæring om Bøgers Anskaffelse forelægges skriftligt. Hvor der bliver Tale om Lejlighedskøb ved Særtilbud i Ind- eller Udland, som afgives til Afdelingen eller dens Leder personligt, maa Tilbudet i alle Tilfælde forelægges Overbibliotekaren, saa der bliver Tid til at iagttage de Undersøgelser, som forudsættes i Bestemmelsernes § II.

Fakturaer paa Bøger, som er tilsendt Afdelingen til Gennemsyn, og som denne ønsker at beholde, maa snarest tilsendes Statsbiblioteket, saaledes at Biblioteket altid har Oversigt over den faktisk tilstedeværende Bogbestand.

Saaframt Afdelingen modtager nye Bøger som Gave, maa dette ligeledes meddeles Statsbiblioteket, f. Eks. telefonisk, saaledes at de snarest kan blive katalogiseret.

Samtlige Anvisninger til Betaling af Regninger foregaaer ved Statsbiblioteket direkte til Regningens Udsteder. Reklamationer i Anledning af eventuelle Fejl gaar gennem Biblioteket.

Udvekslinger.

Bytteforbindelser paa Grundlag af Publikationer, der udgives af de enkelte Afdelinger, sker gennem Statsbiblioteket. Forslag angaaende, hvilke Institutioner eller Personer man ønsker at træde i Bytteforbindelse med, kan stilles ogsaa af Biblioteket. De til Udveksling bestemte Publikationer afgives i det fornødne Antal Eksemplarer til Statsbiblioteket umiddelbart efter Udgivelsen. Biblioteket fører nøjagtige Fortegnelser over Udvekslingsforbindelserne og over afsendte og modtagne Publikationer. Disse Fortegnelser skal til enhver Tid være tilgængelige for Afdelingslederne, og de kan revideres, naar som helst det maatte vise sig ønskeligt eller nødvendigt.

Katalogerne.

Afdelingerne er pligtige til at opbevare de i § IV nævnte Katalogkort i særlige Skuffer og anbragte saaledes, at Kortene ikke uden videre kan fjernes eller bringes i Uorden. Skufferne skal til enhver Tid være tilgængelige for Statsbiblioteket.

Indbinding.

Bøgernes Indbinding sker efter de Regler, som normalt anvendes i Statsbiblioteket. Ønskes særlige Forhold iagttagne ved Indbindingen, maa Afdelingens Leder gøre opmærksom derpaa i Tide.

Porto og Transport.

Alle Portoudgifter i Anledning af Bogindkøb og Udvekslinger samt den heraf følgende Transport paahviler Statsbiblioteket.

Efter indvielsen af universitetets hovedbygning i 1946 blev der i denne indrettet institutbiblioteker for de forskellige humanistiske fag, for de teologiske discipliner og for økonomi og jura. Især de humanistiske fag havde indtil da som laboratoriebibliotek måttet anvende håndbiblioteket i Statsbibliotekets læsesal, der, så vidt pladsen tillod det, var udbygget til dette formål. Nu overflyttedes de bøger, som i årenes løb var indkøbt for universitetets midler, i ret stort omfang fra Statsbiblioteket til universitetet. I henhold til § 15 i bestemmelserne om forholdet mellem biblioteket og universitetet anbragtes tillige en del af Statsbibliotekets bøger og tidsskrifter i institutterne, når de kunne undværes i biblioteket og var særlig vigtige for det daglige arbejde på universitetet.

Men mange af de bøger, som tilhørte universitetet, var anskaffet for at udfylde huller i Statsbibliotekets bogbestand og blev derfor stærkt savnet her. Det lykkedes i to finansår Statsbiblioteket at opnå bevillinger til indkøb af erstatningseksemplarer af de på denne måde overflyttede bøger; men dels slog beløbene ikke til, og dels kunne enkelte værker ikke mere fremskaffes, således at biblioteket i nogle år har haft besvær med at efterkomme efterspørgslen efter denne litteratur. De største vanskeligheder er dog nu overstået.

For at give en oversigt over institutbibliotekerne og et indtryk af boganskaffelserne til universitetet og hospitalsbibliotekerne anføres nedenfor regnskabet over indkøbene i finansåret 1951—52.

Indkøb af bøger til Aarhus Universitet og afdelingsbibliotekerne på Århus kommunes hospitaler 1951—52.

U n i v e r s i t e t e t :

<i>Humanistisk fakultet:</i>	Kr.	Kr.	Kr.
Institut for:			
Engelsk filologi			
Statsbevilling	643,92		
Kommunal bevilling	571,40		
Tipspenge	2.970,49	4.185,81	
Filosofi			
Statsbevilling	660,53		
Kommunal bevilling	571,40		
Tipspenge	2.833,21	4.065,14	
	Overføres ...	8.250,95	

	Kr.	Kr.	Kr.
	Overført ...	8.250,95	
Geografi			
Statsbevilling		129,08	
Germansk filologi			
Statsbevilling	541,70		
Kommunal bevilling	571,40		
Tipspenge	4.168,09	5.281,19	
Nyere historie			
Statsbevilling	814,60		
Kommunal bevilling	571,40		
Tipspenge	4.708,45	6.094,45	
Lingvistik			
Statsbevilling	571,40		
Kommunal bevilling	571,40		
Tipspenge	1.333,60		
Rest af tidligere bevilling	3.087,93	5.564,33	
Litteraturvidenskab			
Statsbevilling	618,10		
Kommunal bevilling	571,40		
Tipspenge	4.098,90	5.288,40	
Musikvidenskab			
Statsbevilling		2.840,53	
Nordisk sprog og litteratur			
Statsbevilling	648,33		
Kommunal bevilling	571,40		
Tipspenge	4.460,49	5.680,22	
Oldtid og middelalder			
Statsbevilling	301,72		
Kommunal bevilling	857,10		
Tipspenge	3.021,03	4.179,85	
Romansk filologi			
Statsbevilling	225,90		
Kommunal bevilling	571,40		
Tipspenge	2.492,24		
Andre midler	135,00	3.424,54	
Slavisk filologi			
Statsbevilling	970,48		
Kommunal bevilling	571,40		
Tipspenge	4.549,04	6.090,92	
	Overføres ...	52.824,46	

	Kr.	Kr.	Kr.
	Overført ...	52.824,46	
<i>Teologisk fakultet:</i>			
	Kommunal bevilling	6.004,67	
	Rest af tidligere bevilling	306,70	
	Ruths legat	200,00	6.511,37
<i>Juridisk fakultet:</i>			
	Statsbevilling	4.000,00	
	Kommunal bevilling	1.000,78	
	Rest af tidligere bevilling	2.177,37	7.178,15
<i>Økonomisk institut:</i>			
	Tilskudsfonds		5.765,39
<i>Institut for samfundsforskning:</i>			
	Tilskudsfonds		212,08
<i>Kemisk institut:</i>			
	Statsbevilling		3.611,76
<i>Fysisk institut:</i>			
	Statsbevilling		2.616,56
<i>Normal-anatomisk institut:</i>			
	Statsbevilling		852,01
<i>Biokemisk institut:</i>			
	Statsbevilling		2.044,17
<i>Fysiologisk institut:</i>			
	Statsbevilling		1.946,07
<i>Hygiejnisk institut:</i>			
	Statsbevilling		175,22
<i>Medicinalhistorisk bibliotek:</i>			
	Statsbevilling		611,55
<i>Medicinsk læsestue:</i>			
	Statsbevilling		999,26
		85.348,05	
	÷ indbinding ...	24.185,92	61.162,13

Bibliotekerne på Århus kommunes hospitaler og
Århus amtssygehus:

<i>Børneafdeling</i>			
	Statsbevilling	950,48	
	Kommunal bevilling	225,18	1.175,66
<i>Fysiurgisk klinik:</i>			
	Kommunal bevilling		574,84
	Overføres ...	1.750,50	61.162,13

	Kr.	Kr.	Kr.
	Overført ...	1.750,50	61.162,13
<i>Kirurgisk afdeling:</i>			
Kommunal bevilling		3.035,03	
<i>Medicinsk afdeling:</i>			
Statsbevilling	1.496,25		
Kommunal bevilling	1.844,91	3.341,16	
<i>Neurokirurgisk afdeling:</i>			
Kommunal bevilling		1.385,11	
<i>Neurologisk afdeling:</i>			
Statsbevilling	1.500,00		
Kommunal bevilling	1.007,26	2.507,26	
<i>Patologisk institut:</i>			
Kommunal bevilling		1.280,82	
<i>Røntgen- og lysafdeling:</i>			
Statsbevilling	1.530,40		
Kommunal bevilling	5.209,59		
Radiumstationen	1.644,43	8.384,42	
<i>Tuberkuloseafdeling:</i>			
Kommunal bevilling		1.042,93	
<i>Øjenklinik:</i>			
Kommunal bevilling		1.189,81	
<i>Øreklub:</i>			
Kommunal bevilling		439,92	
<i>Marselisborg hospital:</i>			
Afdeling A			
Kommunal bevilling		1.996,11	
Afdeling B			
Statsbevilling	1.252,78		
Kommunal bevilling	2.000,00	3.252,78	
<i>Århus amtssygehus, medicinsk afdeling:</i>			
Statsbevilling		273,60	
		29.879,45	
Århus naturhistoriske museum		95,14	
		29.974,59	
÷ indbinding ...	4.242,72	25.731,87	
		Ialt ...	86.894,00

OVERCENTRALVIRKSOMHEDEN

FUNKTIONEN som »et slags centralbibliotek for andre byers offentlige biblioteker« fik Statsbiblioteket tildelt allerede før dets oprettelse, men som det foran (s. 25) er omtalt, udvikledes denne virksomhed først efterhånden, og først ved det nye reglement af 1938 med de deri fikserede opgaver blev overcentralvirksomheden nærmere udformet og fik faste rammer. Forøgede bevilninger til bogkøb og oprettelsen af en stilling for en bibliotekar med folkebiblioteksuddannelse var ligeledes en følge af fastlæggelsen af bibliotekets opgaver, således at det i højere grad end tidligere blev muligt at imødekomme rimelige krav fra folkebibliotekernes side.

Under 31. marts 1939 nedsatte undervisningsministeriet endvidere »den permanente komité vedrørende folkebibliotekernes forhold til Statsbiblioteket i Århus«. Formand for komitéen er biblioteksdirektøren.

Da folkebibliotekernes lån fra Statsbiblioteket er indirekte, har det været af vigtighed at udarbejde kataloger over den del af Statsbibliotekets anskaffelser, som måtte have særlig interesse i denne forbindelse. Sådanne kataloger var allerede udsendt i årene 1908—23 under titlen »Katalog over Udvalg af nordisk Oplysningslitteratur« 1—5, henholdsvis med emnerne: 1. Biografi, 2. Norden, 3. Fremmede Lande (Geografi og Historie), 4. Naturkundskab, Medicin og praktiske Fag samt 5. Aands- og Samfundsvidenskaber (undtagen Historie). Desuden optoges de udenlandske anskaffelser i statens accessionskatalog, i årene 1906—30 udsendt som en særlig »årskatalog«. Men siden 1941 er tillige udgivet kataloger over »Udvalg af nyere udenlandsk litteratur«, anskaffet af Statsbiblioteket med henblik på overcentralvirksomheden. Den første katalog

omfattede anskaffelser i årene 1938—40, og i de følgende år udgaves tilsvarende 3-årskataloger over litteratur indgået 1941—43, 1944—46 og 1947—49. Siden 1950 udsendes katalogen årlig. For at folkebibliotekerne så hurtigt som muligt kan få kendskab til den indgåede udenlandske litteratur, er der tillige siden 1940 udsendt tomånedlige dupliserede fortegnelser over nyanskaffelser. Endvidere er udsendt enkelte kataloger over udenlandsk skønlitteratur, i 1939 således »Katalog over udenlandsk skønlitteratur udkommet i årene 1929—38«, senere katalogerne over svensk (1942), fransk (1945) og slavisk skønlitteratur (1952), den sidste dupliseret. Her er dog ikke tale om udvalg; skønlitteratur-katalogerne omfatter praktisk talt hele bibliotekets samling på disse områder. Ligeledes rummer en fagkatalog over musikhistorie (1946) omtrent hele Statsbibliotekets samling af musikkataloger, og en katalog over udenlandske musikaler, hvoraf 1. del er udsendt 1951, kommer til at omfatte størsteparten af nodesamlingen.

Folkebibliotekernes lån fra landets videnskabelige biblioteker er stort set centraliseret i 1) Statsbiblioteket i Århus som overcentral og 2) Statens bibliotekstilsyns oplysningskontor, som gennem de videnskabelige og faglige biblioteker i København formidler folkebibliotekernes lån af bøger, der ikke findes i Statsbiblioteket. De fleste rekvisitioner sender folkebibliotekerne i reglen først til Statsbiblioteket, og såfremt de ønskede bøger ikke findes her, går bestillingen eventuelt videre til oplysningskontoret. Ifølge de enkelte folkebibliotekers udlånsstatistik synes Statsbiblioteket gennemgående at kunne levere 70—75 % af folkebibliotekernes samtlige lån fra andre biblioteker. Når dækningsprocenten er så forholdsvis høj, skyldes det sikkert ikke alene Statsbibliotekets anskaffelser med særligt henblik på overcentralvirksomheden, men også to andre forhold: For det første at Statsbiblioteket modtager hele den danske litteratur gennem pligtaflevering. Erfaringen har vist, at folkebibliotekernes efterspørgsel efter dansk litteratur i stor udstrækning gælder specielle tryk, småpjecer, beretninger og andet, som vanskeligt kunne fremskaffes ved køb eller gennem rekvisitionsret. For det andet Statsbibliotekets funktion som universitetsbibliotek, der har bevirket, at bibliotekets kapacitet overfor den videregående litteratur for hvert år bliver større. Folkebibliotekernes rekvisitio-

ner går nemlig ofte langt ind på videnskabens områder, idet mange lånere, som følger med i deres fags almindelige videnskabelige udvikling, og som tidligere lånte direkte fra Statsbiblioteket eller de københavnske biblioteker, nu rekvirerer litteratur gennem folkebibliotekerne.

Antallet af udlånte bind til folkebibliotekerne vil fremgå af statistikken s. 73. For at give et indtryk af de enkelte centralbibliotekers lån gengives nedenfor en oversigt over disse bibliotekers lån i 1951.

Som et appendix til overcentralvirksomheden oprettedes i 1938 Studiekreds-Centralen. Den administreres af Statsbiblioteket i samarbejde med et underudvalg af Den permanente Komité vedrørende Forholdet mellem Folkebibliotekerne og Statsbiblioteket, men har på grund af pladmangel foreløbig til huse i et lejet lokale i Århus kommunes folkebiblioteker.

Motiveringen for oprettelsen var studiekredsbevægelsens overordentlige vækst, som gjorde det til en vanskelig og meget bekostelig opgave for de enkelte folkebiblioteker at præstere den nødvendige supplerende litteratur til studiekredsarbejdet. Da det fortrinsvis drejede sig om et stort antal eksemplarer af et forholdsvis begrænset antal bøger, måtte en centralisering af anskaffelserne være at foretrække, og det var naturligt at oprette en sådan Studiekreds-Central i forbindelse med Statsbiblioteket, som folkebibliotekerne i forvejen havde kontakt med. Der skulle dog kun være tale om at stille supplerende litteratur til rådighed, idet de i studiekredsene benyttede grundbøger måtte anskaffes af studiekredsdeltagerne selv.

Efter et grundlæggende statstilskud på 30.000 kroner, fordelt over årene 1938—43, har Studiekreds-Centralens virksomhed været baseret på tilskud fra folkebiblioteker, der har indvilget i at yde bidrag på $\frac{1}{2}$ % af deres statstilskud. Af hensyn til de forhøjede statstilskud i henhold til den nye bibliotekslov af 1950 er disse bidrag dog nu nedsat til $\frac{1}{3}$ %. Desuden ydes årligt 5500 kroner af ministeriets rådighedssum til folkebibliotekernes fællesopgaver.

Studiekreds-Centralens bogbestand tæller nu ca. 1100 forskellige værker og publikationer, og efter udrangering af en del ældre udgaver udgør den samlede bogbestand ca. 9500 bd.

I 1944 udsendtes en trykt fortegnelse over hele samlingen, og

Statsbibliotekets udlån til folkebibliotekerne) i 1951.*

	Central- bibliotekernes direkte lån Antal bind	Andre biblioteker i pågældende område Antal bind	Ialt antal bind
Aabenraa	560	30	590
Aalborg	2.188	228	2.416
Aarhus	786	277	1.063
Assens	358	194	532
Esbjerg	1.194	1.161	2.355
Flensborghus	464		464
Haderslev	905	5	910
Hellerup	879	1.780	2.659
Helsingør	1.551	2.042	3.593
Hjørring	680	306	986
Hobro	452		452
Holbæk	1.367		1.367
Holstebro	802	693	1.495
Horsens	1.541		1.541
Kalundborg	628	102	730
Kolding	1.159	3	1.162
København og Frederiksberg (forskellige bibl.)	422		422
Køge	467	611	1.078
Lemvig	508	29	537
Nakskov	653	414	1.067
Nykøbing F.	671	354	1.025
Næstved	502	899	1.401
Odense	1.786	27	1.813
Randers	1.398	154	1.552
Roskilde	938		938
Rønne	335		335
Silkeborg	572	198	770
Skive	653		653
Slagelse	533	496	1.029
Svendborg	654	986	1.640
Sønderborg	857	1	858
Thisted	295	168	463
Thorshavn	70		70
Tønder	726		726
Vejle	1.874	796	2.670
Viborg	1.319	6	1.325
Udenlandske Biblioteker	246		246
			42.933

*) Statistiken omfatter alle udlån til andre biblioteker, således også enkelte udenlandske; men antallet af udlånte bind er her så ringe, at totalbilledet af udlånet til folkebibliotekerne ikke ændres.

Benyttelsen af Studiekreds-Centralen 1939—52.

År	Udlån til biblioteker		Direkte udlån til studiekredse		Ialt antal bind
	Antal biblioteker	Antal bind	Antal studiekredse	Antal bind	
1939—40		72		26	98
1940—41		118		13	131
1941—42	48		14		572
1942—43	75	1.037	37	379	1.416
1943—44	66	1.265	30	511	1.776
1944—45	81	1.747	26	332	2.079
1945—46	91	1.788	42	534	2.322
1946—47	84	2.149	50	580	2.729
1947—48	89	1.888	33	282	2.170
1948—49	88	1.956	33	210	2.166
1949—50	163	2.104	37	339	2.443
1950—51	75	2.384	30	229	2.613
1951—52	78	2.936	22	263	3.199

Benyttelsen af Avis-Kronik-Samlingen 1943—52.

År	Udlån til biblioteker		Udlån til private		Udlån ialt
	Antal biblioteker	Antal udlån	Antal lånere	Antal udlån	
1943—44	42		8		1.313
1944—45	42	1.044	7	651	1.695
1945—46	48	1.099	11	336	1.435
1946—47	55	998	35	494	1.492
1947—48	60	1.221	59	519	1.740
1948—49	61	1.631	61	513	2.144
1949—50	68	2.033	53	652	2.685
1950—51	66	2.188	78	751	2.939
1951—52	65	2.286	75	849	3.135

siden er den ført à jour ved årlige, duplikerede supplementslister. Desuden er der udarbejdet fortegnelse over foreliggende trykte studievejledninger med tilhørende grundbøger, ligesom der er udgivet ca. 50 emnelister over supplerende litteratur.

Udlånet, som vil fremgå af foranstående statistik, har fulgt studiekredsarbejdets konjunkturer. Nedgangen hænger formentlig sammen med en udvikling, der i større udstrækning end tidligere samler studiekredsdelegerede om selve grundbogen, mens de i mindre grad benytter supplerende litteratur. Stigningen i udlånet i de senere år skyldes de skønlitterære sæt, man i modsætning til de første år har anskaffet, og som har været stærkt benyttede.

Installeret på Århus Folkebibliotek er ligeledes Avis-Kronik-Samlingen. I 1940 påbegyndte en kreds af bibliotekarer ved folkebibliotekerne at udarbejde en Avis-Kronik-Index, redigeret af Otto Esben-Petersen under medvirken af Ingrid Vig Jensen. Det var naturligt samtidig at anlægge en samling af de registrerede kroniker, som i begyndelsen havde til huse i Centralbiblioteket i Esbjerg. I 1945 overtog Statsbiblioteket imidlertid udlånet, og kronik-samlingen flyttedes til Århus, men måtte på grund af Statsbibliotekets pladsvanskeligheder foreløbig anbringes sammen med Studiekreds-Centralen i lejede lokaler i Århus Kommunes Folkebiblioteker. Når Statsbiblioteket får en ny bygning, hvortil det forhåbentlig også bliver muligt at overføre Statens Avissamling, vil Avis-Kronik-Samlingen have sin naturlige plads her.

Benyttelsen af samlingen er stærkt stigende, som det vil fremgå af statistiken over udlånet.

BENYTTELSE

A. Læsesalen.

MENS Statsbibliotekets udlån fra begyndelsen var beregnet til at betjene hele landet udenfor København, var man i kommissionsbetænkningen af 1893 klar over, at benyttelsen af læsesalen »Eftermiddag og Aften saa at sige udelukkende vil komme Aarhus Bys Indbyggere til Gode, og at det derfor maa betragtes som en Selvfølge, at Byen betaler for Varme og Lys, maaske ogsaa en vis Sum for Renligholdelse . . . og for Garderobetjenesten. Det kunde synes rimeligt, at Byen ogsaa honorerede den Tilsynshavende . . .«

Og mens man understregede, at Statsbiblioteket ikke skulle være, »hvad man kalder et Folkebibliotek«, hvorfor dansk skønlitteratur nødvendigvis måtte unddrages almindeligt udlån, fandt man, at forholdet ville være »et noget andet med Læsningen i Bibliotekets Læsesal, især da i Eftermiddags- og Aftentimerne. Her vil det vanskeligt lade sig gøre ganske at udelukke den underholdende Læsning, skjønt Læsesalen jo dog ingenlunde er beregnet særlig paa den.« Man havde derfor også overvejet, om der ikke til den mere folkelige virksomhed burde indrettes »en særlig Læsesal med sine egne Bøger (hermed ikke forstaaet et Haandbibliotek) opstillede i den, saaledes at de besøgende selv kunde vælge deres Læsning ud af den.« Men desværre kom man — formodentlig af økonomiske grunde — til det resultat, at der kun skulle være én læsesal. Et af kontorerne, der oprindelig var tænkt anvendt som et appendix til læsesalen til brug for specielle studier, måtte efter kort tids forløb inddrages til arbejdsplads for personalet.

Kommissionen har imidlertid været lidt tvivlrådig med hensyn til, hvordan læsesalen skulle fungere; den udtaler, at det »saa længe inden Biblioteket kan træde i Virksomhed, vist ikke er paa sin Plads at give Regler i det enkelte.« Man har dog fundet det nød-

vendigt at understrege, »at Nydelsen af Tobak og Drikkevarer (Ø1) naturligvis ikke kan blive tilladt i Læsesalen.«

Statsbiblioteket fik altså kun een læsesal, som til gengæld var ret stor — ca. 100 siddepladser — og vanskelighederne ved, særlig i et så stort lokale, at forene en studie-læsesals virksomhed med en omfattende folkelig benyttelse meldte sig da også fra den første dag.

Som af kommissionen foreslået afholdt Århus kommune udgifterne ved læsesalsvirksomheden i nogle aftentimer om vinteren, og besøget kom i løbet af få år meget højt op. Det var især børn og unge, som mødte frem. Børnenes besøg måtte ligefrem reguleres, for at de ikke skulle beslaglægge hele pladsen; der indførtes et veritabelt billetsystem, således at kun et bestemt antal børn fik adgang hver aften. Men også de unge mødte i så stort tal, at alle pladser på læsesalen allerede tidligt på aftenen var optaget, så mange måtte gå uden at kunne komme ind. I 1910 nåede besøget en enkelt aften op på 270 personer.

Det siger sig selv, at der i en læsesal, som besøgte af så mange, for en stor del unge benyttede, ikke kunne være den ro, som var nødvendig for alvorligere studier. Dertil kom, at man i en årrække (indtil 1912) på læsesalen havde opstillet et »udlånsbibliotek«, de såkaldte »åbne hylder«, hvor publikum selv kunne udvælge bøger til hjemlån. De aftener, udlånet var åbent, øgedes uroen på læsesalen da betydeligt.

Der kan næppe være tvivl om, at disse forhold har bevirket, at mange, som ellers ville have benyttet læsesalen til undersøgelser af forskellig art, nu holdt sig borte, og det almindelige indtryk blev vistnok, at læsesalen om aftenen var beregnet på ungdommen og fortrinsvis på lettere lektur og ren underholdning; thi da dansk skønlitteratur kunne fås på læsesalen, ikke blot det udvalg, som var stillet frem, men hele bibliotekets samling, der jo kunne rekvireres fra magasinerne, faldt en meget stor del af benyttelsen her, og ganske overvejende i underholdningsøjemed.

Men det gik med læsesalen, som det var gået med udlånet: disse første års forsøg på både at være et studiebibliotek og samtidig erstatte et folkebibliotek faldt ikke heldigt ud. Det var i virkeligheden en uløselig opgave. Dels var sammensætningen af læse-

Statsbibliotekets læsesal.

salens håndbibliotek af hensyn til de studier, som det dog var hovedsagen at muliggøre, en sådan, at mange af de besøgende ikke havde forudsætninger for at benytte det, dels var det så stort og uoverskueligt, at der krævedes en del kendskab til bøger for at blive fortrolig med det, og endelig var de besøgendes antal om aftenen så stort, at det var umuligt for en enkelt tilsynsførende at yde en så udstrakt vejledning, som folkelig læsesalsvirksomhed kræver.

I erkendelse af, at en sådan folkelig læsesalsvirksomhed i en by af Århus' størrelse i virkeligheden ikke kunne praktiseres i et enkelt lokale og i et bibliotek, som også skulle tjene andre formål, afviklede man lidt efter lidt forskellige funktioner, som især gendrede den alvorligere bogbenyttelse. Allerede 1912 inddroges de »åbne hylder« for at give plads til en udvidelse af håndbiblioteket. I 1921 ophørte avisholdet, som iøvrigt aldrig havde været særlig stort. Endelig ophævedes i 1926 også afdelingen »børnebøger«. De få børn, Statsbiblioteket kunne have i sin læsesal, betød i virkeligheden intet for en by af Århus' størrelse. I årenes løb havde man ligeledes ved forskellige restriktioner søgt at hæve niveauet af den skønlitteratur, som rekvireredes til brug på læsesalen. I Statsbiblioteket, hvor hele den danske litteratur — værdifuld og ringere end værdiløs — indgik, måtte man ved benyttelsen af skønlitteratur alene som underholdning sætte en grænse, således at man i hvert fald ikke stillede sådanne bøger til rådighed, som intet moderne dansk folkebibliotek kunne tænke sig at anskaffe.

Disse forskellige indskrænkninger overfor den folkelige virksomhed bevirkede en tilbagegang i det samlede antal besøg, men til gengæld skabtes der i hvert fald lidt bedre kår for det arbejde, som læsesalen først og fremmest var beregnet til. Helt tilfredsstillende kunne det dog ikke blive, og efter Aarhus Universitets oprettelse i 1928 blev modsætningen mellem den folkelige og studiemæssige benyttelse af læsesalen endnu grellere. Men ligesom det med hensyn til udlånet var folkebibliotekernes udvikling og deres overtagelse af det populære udlån, som bragte en naturlig balance i Statsbibliotekets funktion på dette område, således var det Århus kommunebibliotekernes oprettelse i 1934, der endelig løste læsesalens problemer. Fra 1934 ophørte Århus kommunes tilskud til Stats-

bibliotekets folkelige læsesalsvirksomhed, som herefter varetoges af folkebiblioteket på en langt bedre måde, end det havde været muligt for Statsbiblioteket, og dettes læsesal kunne nu udelukkende indrettes med henblik på videregående studier og universitetsbenyttelse.

I 1934—35 foretoges en stor udvidelse af læsesalens håndbibliotek, idet hele galleriet inddrogtes for at give plads til de vigtigste tekster og tidsskrifter indenfor hovedsprogene, klassisk og nordisk filologi samt historie, således at der kunne tales om et nødtørfigt

Læsesalens benyttelse 1902—26.

År	Antal besøgende	Litteratur fremtaget fra magasinerne*)	
		Antal bind	Beregnet efter daglig benyttelse Antal bind
1902—03	27.000		
1903—04	35.000		
1904—05	35.000		
1905—06	32.200		
1906—07	30.000		
1907.....	30.277		
1908	35.800		
1909	41.450		
1910	40.720		
1911	46.526		
1912	40.524		
1913	33.856	3.947	
1914	35.579	5.259	
1915	34.093	4.777	
1916	34.650	4.351	
1917	32.148	3.001	
1918	38.721	4.599	
1919	36.281	3.742	
1920	34.990	4.852	
1921	40.190	5.624	
1922	39.433	6.386	
1923	35.223	6.023	
1924	36.803	7.367	
1925	35.270	7.405	
1926	36.451	8.072	

Læsesalens benyttelse 1927—51.

År	Antal besøgende	Litteratur fremtaget fra magasinerne*)	
		Antal bind	Beregnet efter daglig benyttelse Antal bind
1927	29.911	8.912	
1928	27.008	8.950	
1929	25.897	10.131	
1930	26.149	9.958	
1931	26.060	11.050	
1932	26.731	11.327	
1933	28.203	11.321	
1934	21.914	8.820	
1935	14.274	7.047	
1936	14.652	7.214	
1937	12.882	7.763	
1938	12.720	8.923	
1939	13.403	8.479	
1940	13.730	8.362	
1941	15.353	9.326	
1942	15.026	10.111	58.344
1943	16.933	11.718	72.259
1944	16.901	10.298	68.560
1945	16.041	9.638	90.181
1946	14.137	10.094	66.103
1947	11.634	8.632	45.382
1948	11.770	10.798	76.762
1949	12.197	10.326	103.247
1950	11.453	11.177	92.472
1951	10.680	11.133	104.445

*) Den til benyttelse på læsesalen fra bogmagasinerne fremtagne litteratur talte Statsbiblioteket oprindelig kun een gang, uanset hvor mange dage benyttelsen strakte sig over. Siden 1942 er desuden ført statistik over den daglige benyttelse af de fremtagne bøger (talkolonnen til højre). Derimod er ikke ført statistik over benyttelsen af de i læsesalens håndbibliotek stående værker eller de fremlagte tidsskrifter.

laboratoriebibliotek for de humanistiske fag. Ialt tæller læsesalens håndbibliotek nu ca. 12.000 bind.

Antallet af besøgende har naturligvis været stærkt præget af udviklingen fra folkelig læsesal til arbejdsplads for studier. Indtil 1934 lå det årlige besøg på 26—28.000 personer, og der fremtoges

9—11.000 bind fra bogmagasinerne. Efter afviklingen af den folkelige virksomhed gik antallet af besøgende ned til ca. 13.000, mens antallet af fremtagne bind dalede til 7—8000. Den sidste nedgang er forholdsvis ringe, når man betænker den omtalte store udvidelse af håndbiblioteket, der har overflødiggjort mange af de tidligere rekvisitioner fra magasinerne. Forklaringen er den, at Statsbibliotekets funktion som universitetsbibliotek har medført, at der trods det mindre antal besøgende har været en forholdsvis intensivere udnyttelse af biblioteket end tidligere.

Siden universitetets hovedbygning i 1946 blev taget i brug, har de her indrettede institutbiblioteker givet arbejdsmuligheder for studenterne på selve universitetet og medført en yderligere nedgang i antallet af besøgende på Statsbibliotekets læsesal, ligesom antallet af fremtagne bind fra bogmagasinerne er gået noget ned, og efterhånden som institutbibliotekerne bliver bedre forsynet med litteratur, vil der måske kunne ventes endnu nogen nedgang. Der vil dog stadig være opgaver, som bedre løses på Statsbiblioteket, hvor et større bogapparat står til rådighed, og når biblioteket har fået en nybygning på universitetsterrænet med let adgang for de studerende og mulighed for at udnytte også mellemtimer, vil benyttelsen af læsesalen formentlig stige betydeligt.

B. Udlånet.

De første års udvikling af Statsbibliotekets udlån er allerede omtalt foran (s. 20ff.). Da de danske folkebiblioteker i begyndelsen af århundredet kun var små og oftest med en temmelig ubetydelig bogbestand udover skønlitteraturen, kom Statsbibliotekets udlån i stor udstrækning til at omfatte den populære danske oplysningslitteratur, som nu danner grundstammen i alle større folkebiblioteker. Med andre ord: Statsbiblioteket måtte forsøge at være en slags erstatning for de folkebiblioteker, som endnu ikke fandtes, og naturligvis måtte forsøget mislykkes. I 1912 var rammerne fuldkommen sprængt, fordi hverken bibliotekets bogbestand eller dets personale slog til overfor denne i sig selv uløselige opgave.

Ved at unddrage de populæreste bøger fra almindeligt udlån bremsede man kunstigt den alt for hurtigt voksende benyttelse,

Det kombinerede udlåns- og katalogværelse 1952.

Situationen er ikke overeksporeret. Mindst et par gange om dagen er udlånet endnu tættere befolket, idet også publikum, som her ses ved skranken til højre, har adgang til det bibliografiske apparat og bag skranken blander sig med bibliotekets personale eller sidder ved et smalt arbejdsbord langs vinduet til venstre (som ikke ses på billedet).

men hermed var problemerne kun løst for Statsbibliotekets vedkommende. Behovet for denne benyttelse var jo stadig til stede, og måske har den forsmag på adgang til bøger, som Statsbibliotekets virksomhed i disse år gav, været med til at gøde jordbunden for den udvikling af det folkelige biblioteksvæsen, som netop tog fart i årene under og efter den første verdenskrig. Kunne man ikke længer låne de populære bøger fra Statsbiblioteket, måtte man søge at få dem på anden måde, og forbavsende hurtigt — især efter at biblioteksloven af 1920 var vedtaget — organiseredes folkebibliotekerne, små og store, og centralbibliotekerne med deres oplandsarbejde satte udviklingen i system.

Rent bortset fra den kunstige begrænsning af Statsbibliotekets udlån var det folkebibliotekernes udvikling, som lidt efter lidt regulerede benyttelsen af biblioteket. Efterhånden som de enkelte

folkebiblioteker blev i stand til at imødekomme efterspørgslen af populær dansk oplysningslitteratur, blev Statsbibliotekets udlån automatisk forskudt fra den populære til den mindre populære, videregående litteratur. Og selv om antallet af udlån igen steg, var det nu muligt at imødekomme ønskerne, fordi de ikke længer holdt sig til et forholdsvis begrænset bogområde, men spredtes over et større antal bøger.

Som det vil ses af den samlede statistik over Statsbibliotekets udlån, er folkebibliotekernes lån steget ret jævnt, indtil det i de

Statsbibliotekets udlån 1903—27.

År	Ialt	Dansk	På fremmede sprog	Indenbys	Udenbys	Til folke- bibliotekerne
	Antal bind	Antal bind	Antal bind	Antal bind	Antal bind	Antal bind
1903	8.432					
1904	10.500					
1905	11.317					
1906	11.821					
1907	14.610					
1908	17.819			8.232	9.587	
1909	25.484			10.479	15.005	
1910	37.558			12.019	25.539	
1911	46.198			11.278	34.920	
1912	42.734			13.239	29.495	
1913	34.084			12.311	21.773	
1914	35.214			11.783	23.431	
1915	36.350			13.655	22.695	2.929
1916	38.681			12.338	26.343	3.051
1917	40.949			12.995	27.954	3.125
1918	47.800			15.035	32.765	3.200
1919	43.729			11.480	32.249	4.803
1920	44.670			11.782	32.888	6.126
1921	50.733			14.585	31.148	7.238
1922	53.235			16.366	36.869	8.898
1923	55.623			15.764	39.859	10.258
1924	59.670			15.381	44.289	15.832
1925	60.261			16.634	43.627	14.761
1926	59.705	41.185	18.520	15.511	44.194	15.150
1927	66.542	44.898	21.644	19.475	47.067	18.609

Statsbibliotekets udlån 1928—51.

År	Ialt	Dansk	På fremmede sprog	Indenbys	Udenbys	Til folkebibliotekerne
	Antal bind	Antal bind	Antal bind	Antal bind	Antal bind	Antal bind
1928	62.740	40.259	22.481	17.913	44.827	18.810
1929	62.089	39.436	22.653	20.072	42.017	17.001
1930	61.326	39.270	22.056	19.967	41.359	17.828
1931	63.313	39.758	23.555	21.313	42.000	19.280
1932	66.349	41.532	24.817	24.130	42.229	18.514
1933	65.839	40.543	25.296	26.859	38.980	18.317
1934	63.072	38.755	24.317	25.410	37.662	17.255
1935	56.636	33.626	23.020	19.279	37.367	17.616
1936	50.812	30.983	19.829	17.701	33.111	16.766
1937	50.204	30.901	19.303	16.702	33.502	19.487
1938	51.278	32.276	19.002	17.916	33.362	20.503
1939	53.326	32.518	20.808	18.300	35.026	22.729
1940	59.952	34.109	25.843	20.827	39.125	25.883
1941	69.019	37.780	31.239	24.276	44.743	31.590
1942	76.755	39.680	37.075	29.340	47.415	34.786
1943	79.765	40.714	39.051	30.832	48.933	36.896
1944	80.365	40.681	39.684	30.246	50.119	38.836
1945	74.437	36.816	37.621	26.957	47.480	35.754
1946	67.402	32.885	34.517	23.728	43.674	33.285
1947	67.025	32.322	34.703	24.878	42.147	30.557
1948	70.518	35.292	35.226	24.891	45.627	36.012
1949	72.986	34.862	38.124	27.396	45.590	36.813
1950	74.967	35.987	38.980	27.834	47.133	40.004
1951	78.586	36.770	41.816	29.476	49.110	42.933

senere år udgør mere end halvdelen af bibliotekets samlede udlån. Den forbigående nedgang midt i 1930'erne og midt i 1940'erne har formentlig været konjunkturbestemt; i 30'erne var Statsbibliotekets indkøbsevne svækket på grund af kronens devaluering, nedgangen i 1940'erne skyldtes den almindelige nedgang i biblioteksbenyttelsen hele landet over i årene efter besættelsen.

En anden tydelig udviklingslinie er forskydningen i benyttelsen af dansk og udenlandsk litteratur. Mens udlånet af dansk litteratur for 25 år siden var omtrent dobbelt så stort som tallet for benyttet udenlandsk litteratur, er forholdet i de senere år blevet

De i 1926 udlånte bøger, fordelt efter fag.

	Dansk Antal bind	På fremmede sprog Antal bind	Ialt Antal bind
Blandede skrifter	265	28	293
Tidsskrifter af blandet indhold	337	76	413
Biblioteks- og bogvæsen	220	111	331
Biografi. Memoirer (undtagen Danmark) ...	1.466	522	1.988
Danmarks beskrivelse	2.877	18	2.895
— historie	1.263	15	1.278
— personalhistorie	3.219	20	3.239
— indre forhold	1.224	5	1.229
Filosofi. Okkultisme	1.989	324	2.313
Geografi, rejsebeskrivelser	3.290	1.230	4.520
Handel	310	97	407
Historie (undt. Norden og Slesvig)	1.862	548	2.410
Idræt, sport, spil, leg	778	154	932
Kulturhistorie, religionshistorie, folkeminder...	910	203	1.113
Kunst. Kunstindustri	1.273	1.146	2.419
Landbrug, havebrug, skovbrug jagt, fiskeri...	2.469	224	2.693
Litteraturhistorie	1.027	226	1.253
Matematik	198	61	259
Medicin. Sundhedslære	1.151	226	1.377
Militærvæsen	14	0	14
Mission	294	77	371
Musik. Musikalier	923	2.099	3.022
Naturvidenskab	1.983	392	2.375
Norden i alm. Norge. Sverige	671	74	745
Pædagogik. Skole- og universitetsvæsen	854	99	953
Retsvidenskab	248	5	253
Samfunds- og statsvidenskaber	1.102	109	1.211
Samfærdsel. Søvæsen. Luftsejlsads	142	43	185
Slesvig og Holsten	309	84	393
Sprogvidenskab	739	309	1.048
Teater	175	17	192
Teknologi	2.069	717	2.786
Teologi	1.772	455	2.227
Skønlitteratur på dansk og norsk	1.705		1.705
Skønlitteratur på fremmede sprog		8.669	8.669
	39.128	18.383	57.511

De i 1951 udlånte bøger, fordelt efter fag.

	Dansk Antal bind	På fremmede sprog Antal bind	Ialt Antal bind
Blandede skrifter	648	1.129	1.777
Tidsskrifter af blandet indhold	832	213	1.045
Biblioteks- og bogvæsen	231	226	457
Biografi. Memoirer (undtagen Danmark) ...	626	2.005	2.631
Danmarks beskrivelse	2.913	161	3.074
— historie	1.346	57	1.403
— personalhistorie	2.858	79	2.937
— indre forhold	1.855	52	1.907
Filosofi. Okkultisme	1.041	835	1.876
Geografi, rejsebeskrivelser	779	1.897	2.676
Handel	562	270	832
Historie (undt. Norden og Slesvig)	1.008	2.223	3.231
Idræt, sport, spil, leg	449	179	628
Kulturhistorie, religionshistorie, folkeminder...	562	535	1.097
Kunst. Kunstindustri	1.296	1.810	3.106
Landbrug, havebrug, skovbrug jagt, fiskeri...	1.211	300	1.511
Litteraturhistorie	648	967	1.615
Matematik	253	206	459
Medicin. Sundhedslære	1.286	3.166	4.452
Militærvæsen	368	130	498
Mission	322	452	774
Musik	530	1.091	1.621
Musikalien	1.365	6.141	7.506
Naturvidenskab	1.154	1.198	2.352
Norden i alm. Norge. Sverige	645	829	1.474
Pædagogik. Skole- og universitetsvæsen	1.112	393	1.505
Retsvidenskab	774	365	1.139
Samfunds- og statsvidenskaber	1.254	1.095	2.349
Samfærdsel. Søvæsen. Luftsejlsads	624	320	944
Slesvig og Holsten	376	573	949
Sprogvidenskab	782	1.471	2.253
Teater	396	245	641
Teknologi	1.599	825	2.424
Teologi	2.140	1.285	3.425
Skønlitteratur på dansk og norsk	2.925		2.925
Skønlitteratur på fremmede sprog		9.093	9.093
	36.770	41.816	78.586

Statsbibliotekets lån fra andre biblioteker.

År	Lån fra danske biblioteker		Lån fra udenlandske biblioteker		Ialt modtagne bind
	Rekvirerede bind	Modtagne bind	Rekvirerede bind	Modtagne bind	
1931	447	340	92	73	413
1932	598	493	77	66	559
1933	576	459	66	50	509
1934	670	575	89	68	643
1935	1.180	1.063	133	86	1.149
1936	1.317	1.013	154	147	1.160
1937	1.280	1.056	200	141	1.197
1938	1.945	1.500	281	213	1.696
1939	2.791	2.103	416	285	2.388
1940	2.224	1.738	117	87	1.825
1941	2.550	2.001	95	76	2.077
1942	3.408	2.626	250	164	2.790
1943	3.605	2.905	130	93	2.998
1944	3.330	2.665	104	75	2.740
1945	3.006	2.285	160	101	2.386
1946	2.862	2.302	188	124	2.426
1947	2.924	2.384	356	246	2.630
1948	3.670	2.960	193	183	3.143
1949	4.328	3.451	334	300	3.741
1950	3.831	3.152	358	252	3.404
1951	3.928	2.907	335	202	3.109

det, at udlånet af udenlandsk litteratur overstiger antallet af den benyttede danske litteratur. Årsagen er naturligvis også her folkebibliotekernes stadig større kapacitet overfor den danske litteratur. Desuden havde oprettelsen af folkebiblioteket i Århus i 1934 en tydelig virkning, som afspejler sig i tallene både over antallet af udlånt dansk litteratur og i den samlede indenbys benyttelse.

I det hele taget har Statsbibliotekets indenbys udlån haft en særlig karakter, og udviklingen har på dette område ikke fulgt det udenbys udlåns linie. Folkebibliotekernes stærke vækst og deres overtagelse af udlånet af den populære danske litteratur var i mange år uden indflydelse på forholdene i selve Århus, fordi det gamle folkebibliotek her blev stående på samme standpunkt som i 1880'erne og 1890'erne, med præg af almuebibliotek og med en bog-

bestand, som væsentlig kun omfattede dansk og oversat skønlitteratur. Bortset netop fra den danske skønlitteratur, som ifølge reglementet var unddraget udlån, kom Statsbiblioteket derfor til i Århus at stille den litteratur til rådighed, som nu overalt hører med til de større folkebibliotekers faste bogbestand. Ligesom til læsesalens drift ydede Århus kommune da også bidrag til afholdelse af udgifterne ved udover Statsbibliotekets normale udlånstid — daglig klokken 1—3 — at holde udlånet åbent i nogle aftentimer to—tre gange om ugen for at kunne imødekomme en mere folkelig benyttelse.

Nogen fyldestgørende erstatning for et folkebibliotek har Statsbiblioteket dog aldrig kunnet være. Hele dets anlæg og indretning for ikke at tale om pladsforholdene umuliggjorde det. Alligevel er der ingen tvivl om, at Statsbibliotekets tilstedeværelse har været en af årsagerne til, at Århus som den sidste af de større byer her i landet fik et moderne folkebibliotek. De kommunale myndigheder har slået sig til tåls med, at tilskudene til Statsbibliotekets folkelige virksomhed i læsesal og udlån kunne gøre det ud for et egentligt folkebibliotek. Da man endelig, efter pres udefra, besluttede sig til at oprette et moderne folkebibliotek (indviet i 1934), blev det til gengæld et af landets største og bedst indrettede.

Virkningen af folkebibliotekets oprettelse mærkedes straks i Statsbiblioteket, både på læsesalen og i udlånet. Antallet af de til Århus udlånte bind gik i de første år efter 1934 ned med ca. 10.000 bind. Det betød dog ikke nogen større lettelse for ekspeditionen, fordi de bortfaldne lån især var de mere elementære, som ikke krævede større bibliotekarisk indsats, og desuden steg det indenbys udlån snart igen, således at det nu har passeret tallene fra før 1934. Samtidig er kravene til bibliografiske undersøgelser steget, særlig i forbindelse med universitetsbenyttelsen, og Statsbibliotekets lån fra andre biblioteker er vokset meget betydeligt, fra 575 bind i 1934 til 3109 bind i 1951. Disse sidste lån, som forudsætter en forudgående, ofte vanskelig og omstændelig verificering af titler på ønskede bøger og kræver særlig notering og kontrol, har medført en stor arbejdsforøgelse.

I det hele taget er Statsbibliotekets indenbys udlån nu ligesom læsesalsbenyttelsen stærkt præget af universitetsarbejdet. Som

andetsteds omtalt (s. 87) har ca. 64 % af de indenbys lånere tilknytning til universitetet eller hospitalerne.

C. Tidsskriftlæsekredse.

En særlig form for benyttelse har Statsbiblioteket praktiseret ved oprettelse af videnskabelige tidsskriftlæsekredse. Den første begyndelse gjordes i 1920 i forbindelse med »Jydsk Forening for Historie og Sprog« ved oprettelsen af en »humanistisk læsekreds«, som omfattede en række førende udenlandske videnskabelige tidsskrifter indenfor historie, arkæologi, kunst, litteraturhistorie, sprogvidenskab og andre humanistiske fag foruden en del blandede tidsskrifter. Det årlige kontingent fastsattes til 5 kroner, hvorfor der leveredes 2 tidsskrifter efter eget valg; ønskedes flere, betaltes hvert tidsskrift med yderligere 3 kroner årlig.

Humanistisk læsekreds vandt straks stor tilslutning fra hele Jylland, og deltageres antal voksede i årenes løb. Også i andre videnskabeligt interesserede kredse fik man nu lyst til at træde i forbindelse med Statsbiblioteket på samme måde. I samarbejde med »Jydsk naturvidenskabeligt Selskab« oprettedes en naturvidenskabelig læsekreds, i forbindelse med »Jydsk pædagogisk Selskab« en pædagogisk, sammen med »Jydsk medicinsk Selskab« en medicinsk osv.

Tilslutningen voksede stadig og indskrænkede sig ikke til deltagere i Jylland. Også på øerne og i ikke ringe udstrækning tillige i København har der meldt sig interesserede, som ønskede at være med. Det direkte samarbejde med de ovennævnte foreninger er derfor efterhånden løsnet, og det er nu i hovedsagen Statsbiblioteket, som tilrettelægger tidsskriftlæsekredsene og hvert år udsender en fortegnelse over de tidsskrifter, som indsættes i cirkulationen. Prisen for deltagelse varierer fra tidsskrift til tidsskrift, rettende sig efter abonnementsprisen, og enhver deltager kan tegne sig for tidsskrifter indenfor alle fag.

Reglerne for cirkulationen er følgende: Så snart tidsskriftheftene i ca. 10 dage har ligget fremme på Statsbibliotekets læsesal, sættes de ind i læsekreds-cirkulationen, idet de i meget stærke, særligt indrettede konvolutter sendes til deltagerne, som derefter

Fra tidsskriftnoteringens »kontor«, der kun består af en bås i et af bogmagasinerne. Herfra administreres også Statsbibliotekets tidsskriftlæsekredse.

lader dem gå videre fra deltager til deltager i bestemt angivet orden. Frankering påhviler afsenderen.

Læsekredsene omfatter nu tidsskrifter indenfor næsten alle fag og tæller deltagere overalt i landet. For Statsbiblioteket, der har til opgave at være bibliotek for hele landet udenfor København, har det været naturligt at imødekomme behovet for en benyttelse, som ellers vanskeligt kunne praktiseres af andre biblioteker. Den økonomiske støtte, som tidsskriftlæsekredsene betyder, har desuden bevirket, at biblioteket i nogen grad har kunnet opfylde ønsker om særlige anskaffelser og udvide tidsskriftholdet på de områder, hvor trangen i praksis er dokumenteret.

Vanskelighederne og ulemperne ved denne benyttelsesform har dog også begyndt at vise sig. En række tidsskrifter er så stærkt benyttet i Århus, særlig af universitetet, at det virker uheldigt, når

Statsbibliotekets tidsskriftlæsekredse 1927—51.

År	Antal deltagere	Antal cirkulerende tidsskrifter*)	Abonnementsafgift kr.
1927—28	453	242	6.420
1928—29	468	267	6.983
1929—30	525	280	5.568
1930—31	531	281	5.193
1931—32	585	286	6.317
1932—33	620	306	7.788
1933—34	664	292	7.985
1934—35	717	270	6.921
1935—36	773	262	8.075
1936—37	832	268	9.249
1937—38	872	299	14.874
1938—39	918	319	13.278
1939—40	1.029	331	13.839
1940—41	1.035	384	9.448
1941—42	952	286	12.844
1942—43	898	261	8.051
1943—44	902	268	8.068
1944—45	937	273	7.776
1945—46	798	108	4.819
1946—47	1.141	232	13.178
1947—48	1.303	307	19.400
1948—49	1.501	395	23.653
1949—50	1.578	455	27.073
1950—51	1.647	511	32.561
1951—52	1.663	531	42.105

*) Kun antallet af forskellige tidsskrifter er anført. Der er imidlertid så mange deltagere til adskillige tidsskrifter, at disse må anskaffes i flere eksemplarer.

tidsskrifterne i månedsviis, undertiden et helt år, må savnes i Statsbiblioteket. Man har derfor allerede for flere år siden måttet dublere mange tidsskrifter, for at der stadig kan være et eksemplar af de nyeste hefter til rådighed i biblioteket.

Tidsskriftlæsekredsens udvikling vil iøvrigt fremgå af ovenstående statistik.

BYGNINGSPROBLEMER

STATSBIBLIOTEKETS bygning var beregnet til at rumme ca. 275.000 bind. Ved bibliotekets åbning i 1902 talte bogbestanden ca. 150.000 bind foruden aviser, småtryk og den endnu ikke udpakkede del af Det kongelige Biblioteks dubletter (ca. 25.000 bind). Ved bibliotekets 25 års jubilæum var bindtallet vokset omtrent til 300.000 bind, og i 1952 er bogbestanden ca. 440.000 bind foruden musikaler, småtryk etc.

Der har altså i mere end 25 år været pladsmangel, som på mange måder har vanskeliggjort det daglige arbejde. For at skaffe hyldeplads har det været nødvendigt at indrette bogmagasiner i lokaler, som oprindeligt ikke var beregnede hertil. Allerede før 1927 anbragtes reoler i loftsetagen og i materialkælderen, senere måtte man også inddrage varmekanaler og rummene umiddelbart under taget. Det er derved lykkedes at indvinde adskillige hyldemeter; men det er indlysende, at f. eks. bøgerne under taget opbevares under uheldige temperaturforhold, og at ekspeditionen under disse forhold er yderst besværlig.

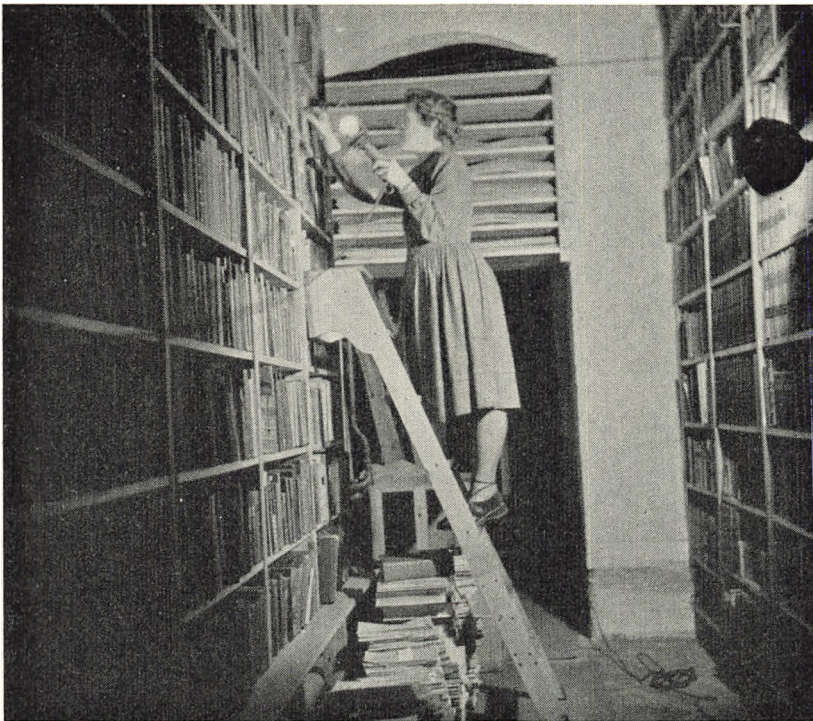
Det har heller ikke lettet ekspeditionen, at man til Statens Avis-samling har måttet overflytte store dele af den mindst benyttede danske pligtaflevering, småtryk, fagblade m. m. Alle flytninger har desuden krævet tidsspildende og ganske uproduktive overvejelser og samtidig beslaglagt personalet på bekostning af andre arbejder, der i og for sig var langt mere nødvendige for bibliotekets normale, daglige funktioner. Hertil kommer, at også bibliotekets kontorforhold er ganske utilstrækkelige. Allerede for mange år siden måtte der anvises arbejdsplads på læsesalen for enkelte af bibliotekarerne, og efterhånden er tillige alle anvendelige pladser i bogmagasinerne inddraget til arbejdspladser, og indretning af et par små kontorer

Fra bogmagasinerne »under taget«. De mere velvoksne af personalet må dukke hovederne under bjælkerne.

har kun kunnet ske på bekostning af den hyldeplads, man i forvejen havde alt for lidt af.

Midt i 1940erne var tilstanden fuldkommen uholdbar. Al hyldeplads var beslagnet. Når et større antal bøger indkøbtes på een gang, måtte de ordnes i bunker på gulvet, fordi ledige reoler ikke kunne opdrives. Indstilling af den løbende accession krævede ofte store omflytninger og kunne i enkelte afdelinger slet ikke gennemføres. Det betød derfor en kærkommen hjælp, da der i 1948 opnåedes en bevilling til erhvervelse og indretning af to tyske barakker, som fandtes ved Silkeborg Bad. Barakkerne flyttedes til Århus og opstilledes i bibliotekets gård, hvor de blev indrettet til magasinrum med ialt ca. 2000 løbende hyldeplads. I august 1948 overflyttedes en del af Statsbibliotekets tidsskrifter hertil, og det blev derved muligt at skaffe en smule luft i bogmagasinerne.

Et af magasinrummene i bibliotekets varmekælder.

Når assistenterne skal op på stigenes øverste trin med en håndlygte i den ene hånd og en bog i den anden, kræves der en del gymnastisk rutine for at komme helskindet ned igen.

Der har dog kun været tale om en nødhjælp, et pusterum, derimod ikke om en løsning af Statsbibliotekets pladsproblemer. Da bibliotekets bevilling til bogindkøb på samme tidspunkt forøgedes i henhold til de forslag, der indeholdtes i den af kommissionen angående videnskabernes fremme 1948 afgivne betænkning, blev den indvundne hyldeplads hurtigt opspist, og i 1951 var situationen igen faretruende, mange bogafdelinger kunne ikke optage accessionen, og ekspeditionen var stærkt hemmet. For at opnå en ny, nødvendig pladsforøgelse ansøgte om tilladelse til at opsætte reoler i tagetagen af Aarhus Universitets hovedbygning, og under 6. februar 1952 bevilgedes 27.180 kr. til dette formål. Der er nu indrettet ca. 1500 hyldemeter på universitetet, hvortil der fra de mest overfyldte afdelinger efterhånden overflyttes sådanne værker, som erfaringsmæssigt benyttes meget sjældent.

Et af bogmagasinerne, hvor vindueskarmen er taget i brug som permanent ordnings- og arbejdsbord.

Der er således atter opnået en midlertidig bedring af pladsforholdene, som dog medfører stort ekstraarbejde, ligesom ekspeditionen bliver stadig mere besværlig, fordi bogbestanden splittes og tildels må søges på steder, som ligger langt fra Statsbiblioteket eller i vanskeligt tilgængelige rum i selve biblioteket. Større indgåede bogsamlinger må stadig ordnes i bunker på gulvet; personalet anbringes på stadig mere trøstesløse arbejdspladser i bogmagasinerne, hvor der i øvrigt heller ikke er plads til flere. Tilstanden er omtrent som i en toværelses-lejlighed, der er udstyret med møbler til fem værelser. Hvergang et skab skal åbnes, må et bord først flyttes; vil man sætte sig på en stol, kan man være vis på, der ligger noget på den, som ikke har kunnet finde plads andetsteds. At holde orden i et stort bibliotek er i sig selv en krævende og vanskelig opgave. Under Statsbibliotekets nuværende forhold er det umuligt.

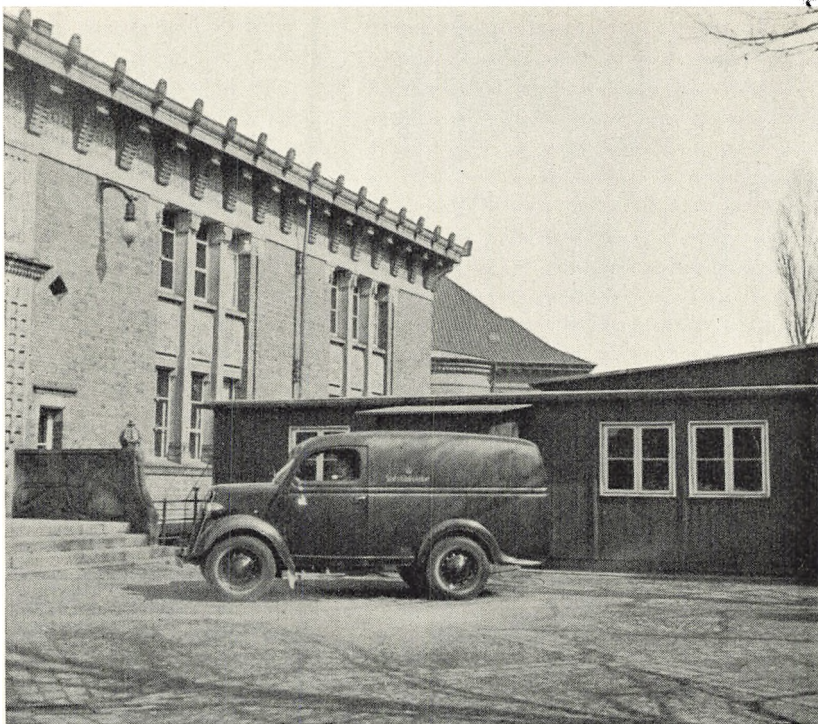

En arbejdsplads i bogmagasinerne.

En jernstige (umiddelbart over bibliotekarens hoved) fører op til loftsetagen. I baggrunden ses bogelevatoren. Når ekspeditionen skal have fat på bøger ovenover eller bag ved bibliotekaren, må arbejdet afbrydes.

Det er klart, at en effektiv løsning af Statsbibliotekets pladsproblemer kun kan opnås ved en virkelig bygningsudvidelse enten i form af en tilbygning til bibliotekets nuværende bygning eller ved en nybygning. Allerede i 1921 fremsendtes da også den første skrivelse til undervisningsministeriet med redegørelse for den voksende pladsmangel og forslag til en udvidelse af Statsbibliotekets bygning.

Nu er det ikke skik i Danmark, at en bygning af denne art opføres af staten umiddelbart efter, at behovet er påvist (f. eks. stod forhandlingerne om Det kongelige Biblioteks nuværende bygning på i næsten 40 år, inden resultatet forelå i 1906); men som ovenfor omtalt blev pladsmanglen i Statsbiblioteket stadig mere generende, og planerne om en nybygning måtte derfor nødvendig-

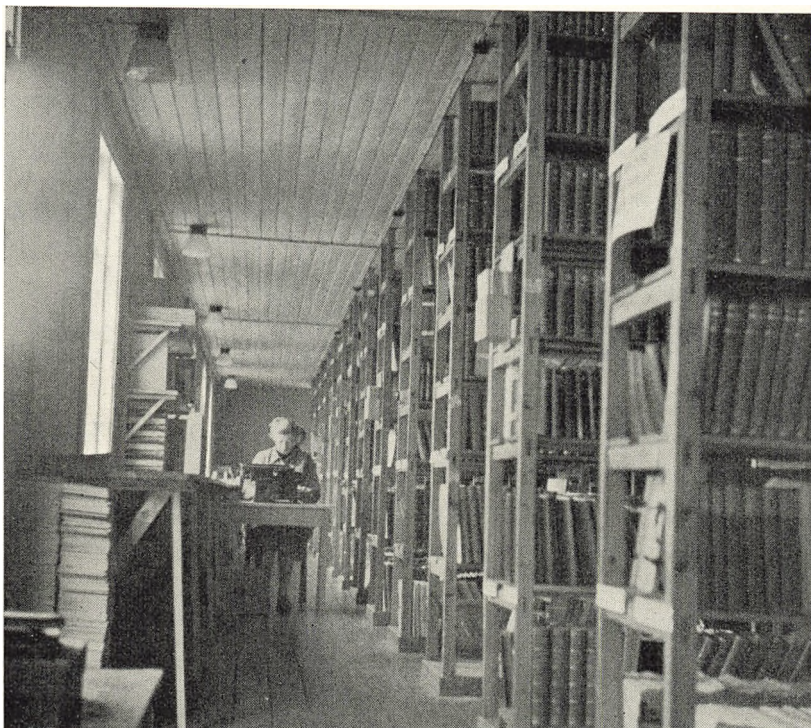

Fra Statsbibliotekets gård.

Til venstre trappen til hovedindgangen. Bag bibliotekets automobil ses de tyske barakker, som ikke netop er pyntelige.

vis tages op igen. Efter at Statsbiblioteket i 1934 havde fået tildelt funktionen som hovedbibliotek for Aarhus Universitet, og efter at universitetets bygninger var begyndt at rejse sig i universitetsparken, blev det imidlertid klart, at den rigtige løsning af hensyn til universitetsopgaven var en nybygning på universitetsterrænet i umiddelbar forbindelse med universitetets hovedbygning og de heri værende institutbiblioteker.

Der kunne ikke næres betænkeligheder ved at forlade den gamle bygning, som på flere måder er højst upraktisk; således er læsesalen placeret midt i bygningen, omgivet af bogmagasiner, hvorved det bliver nødvendigt for ekspeditionspersonalet dagen igennem at passere gennem salen, d. v. s., at der aldrig kan skaffes fornøden ro for læsesalsbenytterne. Endvidere er højden i bogmagasinerne alt for stor, således at der overalt skal anvendes stiger

Fra tidsskriftmagasinet i de tyske barakker, der toges i brug 1948.

til de øverste hylder. Det er klart, at dette forhold både sinker og besværliggør ekspeditionen.

Heller ikke Statsbibliotekets anden hovedfunktion, overcentralvirksomheden, er på nogen måde bundet til den gamle bygning, da udlånet til folkebibliotekerne sker ved forsendelse, og bøgerne naturligvis ligesåvel kan sendes fra universitetsparken som fra den nuværende bygning. Kun på eet punkt vil flytningen af biblioteket få negativ indflydelse for en del af benytterne, nemlig de lånere i Århus, som bor i nærheden af Statsbibliotekets nuværende bygning. Men en statistik over samtlige indenbys lånere i 1951 har godtgjort, at ca. 64 % af dem har tilknytning til universitetet og hospitalerne og således vil få direkte fordel af bibliotekets flytning til universitetsterrænet, ligesom den del af de ca. 36 % øvrige »private« lånere, der bor i den nordlige bydel, også vil få kortere vej til biblioteket. Med andre ord vil sikkert mindst 70 % af Stats-

bibliotekets indenbys lånere langt bekvemmere end nu kunne benytte biblioteket, når det flyttes til universitetsparken.

Men først og fremmest er en nybygning på universitetsterrænet naturligvis ønskelig af hensyn til bibliotekets funktion som universitetsbibliotek. Overalt i verden, særlig i Amerika, hvor man i de senere år har bygget nye universiteter, har man placeret biblioteket centralt i universitetskomplekset, ganske simpelt fordi det har relation til alle fag og bør være let tilgængeligt for alle fakulteter. Når hovedbiblioteket som her i Århus desuden varetager den biblioteksmæssige administration af universitetets institutbiblioteker, er en let og bekvem forbindelse af ganske særlig betydning, dels for en effektiv og rationel udnyttelse af bogbestanden, både universitetets og hovedbibliotekets, dels for en praktisk tilrettelægning af ekspeditionen. Så vidt muligt bør der være direkte bygningsforbindelse mellem bibliotek og universitet, således at bogvogne kan køre fra den ene institution til den anden.

Disse synspunkter blev af Statsbiblioteket fremsat overfor undervisningsministeriet i et promemoria af 18. november 1938, men kort tid efter udbrød den 2. verdenskrig, og i besættelsens første år måtte byggeplanerne hvile. I juni 1944 fremsendtes imidlertid skitsetegninger til en nybygning for Statsbiblioteket i direkte forbindelse med universitetets hovedbygning, som da var under opførelse. Tegningerne var udarbejdet af universitetets arkitekt C. F. Møller, og efter at Statens bygningsdirektorat havde gennemgået dem og foreslået forskellige ændringer, kunne bygningsdirektoratet »tiltræde det foreliggende skitseprojekt som grundlag for en eventuel udarbejdelse af et nærmere udformet projekt.«

I efteråret 1946 besøgte Finansudvalget Statsbiblioteket og Aarhus Universitet bl. a. i anledning af byggeplanerne, og der indsendtes senere ansøgning om en bevilling til udarbejdelse af detailtegninger til byggeprojekter. Kort tid efter blev der imidlertid indført almindeligt »byggestop«, og sagen var således atter strandet.

Igen i 1949 og senere har det været forsøgt at opnå bevilling til udarbejdelse af detailtegninger, men indtil nu uden resultat, og følgen er da, at Statsbiblioteket må fejre 50 års jubilæum i en bygning, der ikke blot forlængst er blevet for lille, men som nu er så fuldstoppet, at arbejdet hemmes mere og mere på alle måder.

Biblioteket er i samme situation som en mand, der tungt og besværligt arbejder sig frem gennem dyb sne. Tættere og tættere falder sneen, højere og højere bliver driverne, og mandens gang bliver stadig tungere og langsommere. Det kan forudses, at han inden længe standser helt, fordi sneen ligger så højt, at han ganske simpelt ikke kan forcere driverne. Indtil da opretholder han modet i håbet om forinden at kunne nå målet.

Det samme gør Statsbiblioteket, og målet er en nybygning i universitetsparken, som den er projekteret i de her gengivne skitse-tegninger¹⁾.

Statsbibliotekets nybygning er tænkt opført på grunden vest for Aarhus Universitets hovedbygning og i umiddelbar forbindelse med denne, således at der fra biblioteket kan køres med bogvogne direkte til universitetets institutbiblioteker.

Komplekset er iøvrigt konstrueret med bogtårn og to parallelle fløje forbundet af et lavere midterparti med ovenlys og med bekvem adgang for ekspeditionen til bogtårnet. Derved er opnået den formentlig størst mulige koncentration af bibliotekets forskellige funktioner, samtidig med at der er sørget for, at personalets og publikums veje i bygningen ikke behøver at krydse hinanden.

Da bogtårnet må lægges mod nord, dels af arkitektoniske grunde og dels for at det ikke skal tage lyset, findes hovedindgangen til biblioteket ikke mod gaden (Ringgaden) men inde fra Universitetsparken, hvortil man kommer gennem buegange i forbindelsesbygningen mellem Statsbiblioteket og universitetets hovedbygning. Foruden hovedindgangen findes endnu kun én indgang til biblioteket, nemlig fra gaden mod nord ved kustodens lejlighed. Denne indgang er beregnet til personalet, til bude og til modtagelse og afsendelse af pakker etc., således at hovedindgangen forbeholdes publikum.

I forhallen findes garderobe for publikum, og en trappe ned i kælderetagen fører til publikums frokoststue. Bag køkkenet findes personalets frokoststue. I kælderetagen under forhallen er desuden toiletter for publikum.

¹⁾ Undervisningsministeriet har i maj 1952 indstillet til Finansudvalget, at der af tips-midlerne bevilges 25.000 kr. til udarbejdelse af detailtegninger til Statsbibliotekets nybygning.

Fra forhallen fører trappe op til 1. sal, hvor der til venstre er indgang til hovedlæsesalen og midt for trappen til en udlåns- og katalogsal. Hovedlæsesalen går gennem to etager og skulle have plads til et håndbibliotek på ca. 15.000 bind samt arbejdsplads til ca. 100 benyttede. Bag læsesalen findes et konferencerum til samtaler og et maskinskrivningsrum, hvor et par skrivemaskiner står til rådighed for publikum. Desuden er der i stuen og på 2. sal, men med direkte adgang fra læsesalen, ialt 11 forskerrum for benyttede, der gennem længere tid har brug for et større antal bøger.

I udlåns- og katalogsalen tænkes anbragt hele bibliotekets katalogmateriale og en fyldig samling af det bibliografiske apparat. Ligeledes vil her findes en udlånsskranke til den indenbys udlånsekspedition.

Af publikumslokaler må endnu omtales en studenterlæsesal på 2. sal i forbindelsesbygningen mod universitetets hovedbygning og med direkte adgang fra denne. Ligesom i Universitetsbibliotekets 2. afdeling i København er denne læsesal især beregnet for studenter, som benytter deres egne bøger; den bliver derfor kun forsynet med et meget lille håndbibliotek, og efter erfaringerne fra København skulle denne læsesal kunne benyttes uden fast tilsyn fra bibliotekets side.

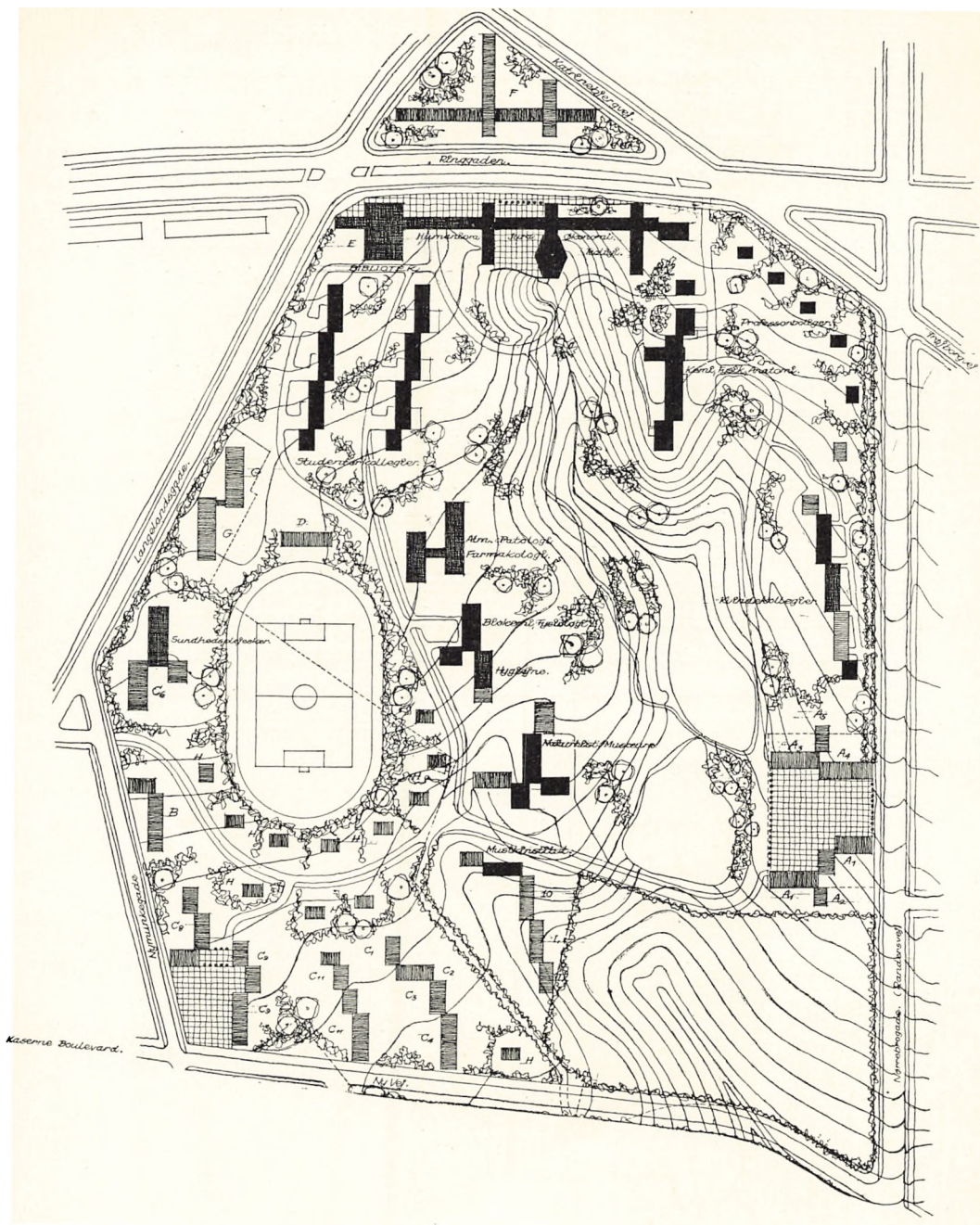
Resten af bygningen er forbeholdt kontorer og lokaler for bibliotekets interne arbejde: Bag udlåns- og katalogsalen findes »ekspeditionen«, hvortil bogbestillinger fra såvel læsesal som udlån sendes pr. røpøst for at blive effektueret, ligesom overcentralvirksomheden og hele det udenbys udlån varetages her. Fra ekspeditionen er der ved elevator- og trappeforbindelse umiddelbar adgang til bogtårnets magasiner. På 1. sal i østfløjen lige overfor ekspeditionen findes et pakkerum, hvor indpakning og udpakning foregår og i det hele taget ekspeditionen af Statsbibliotekets forsendelser. En elevator fører her ned i stuen i nærheden af indgangen for bude. Iøvrigt er østfløjens stueetage optaget af lokaler for den danske pligtaflevering og for bogbinderiet, der er anbragt nærmest indgangen for bude, fordi disse afdelinger næstefter det udenbys udlån har størst pakkefrekvens. På 1. sal findes kontorer for den udenlandske accession og tidsskriftholdet, for systematiken og katalogiseringen. Disse afdelinger har bekvem adgang til

katalogapparatet og står desuden i elevatorforbindelse med den danske accessions kontor og bogbinderiet. På 2. sal er foruden rum til fotoatelier bibliotekets nodesamling anbragt, idet den falder uden for den egentlige bogafdeling.

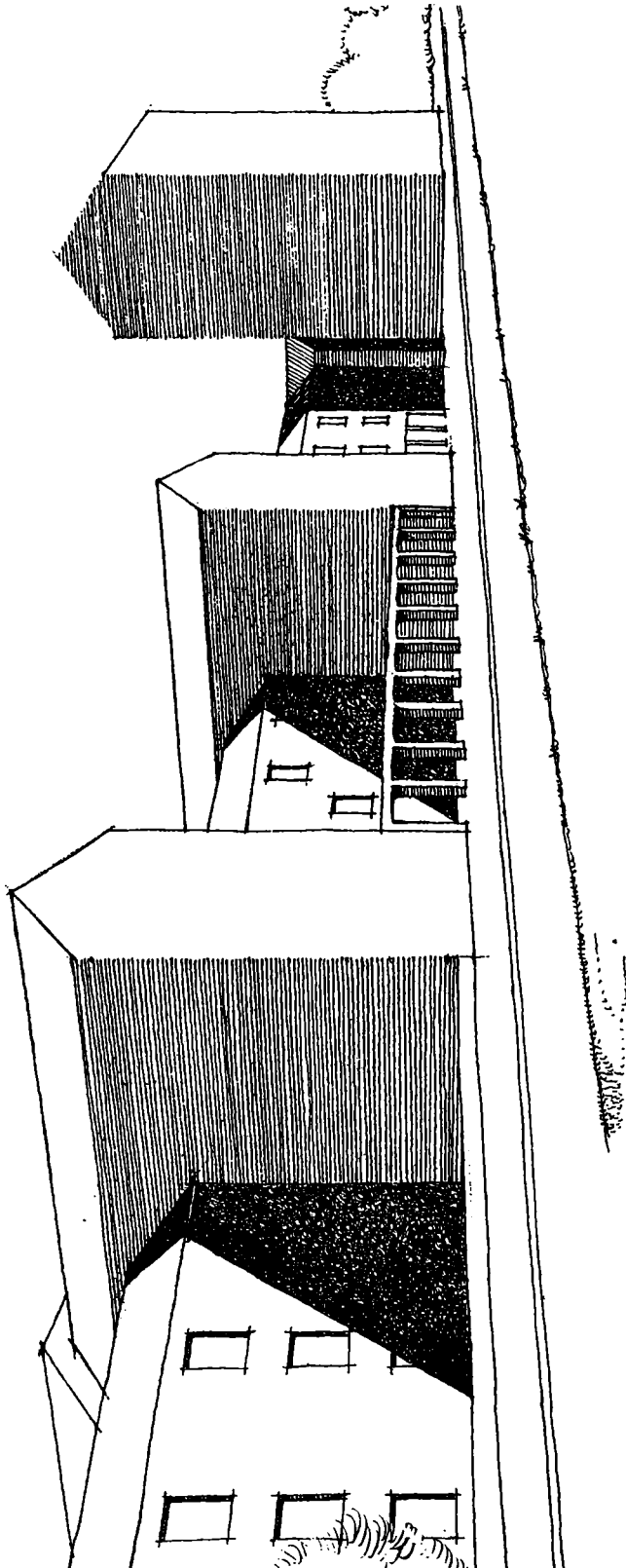
I forbindelsesbygningen mod universitetets hovedbygning findes på 1. sal kontorer for universitetsekspeditionen, for sekretær og bogholderi samt overbibliotekarens kontor med mødeværelse. I vestfløjens stueetage under hovedlæsesalen er afsat plads til studiekredscentralen og aviskroniksamlingen, ligesom arkivafdelingen (se s. 45) her får arbejdslokaler.

De to nederste magasin-etager under hele komplekset (undtagen bogtårnet) er tænkt anvendt som magasinplads for Statens Avissamling, således at aviserne igen kan komme tilbage til Statsbiblioteket.

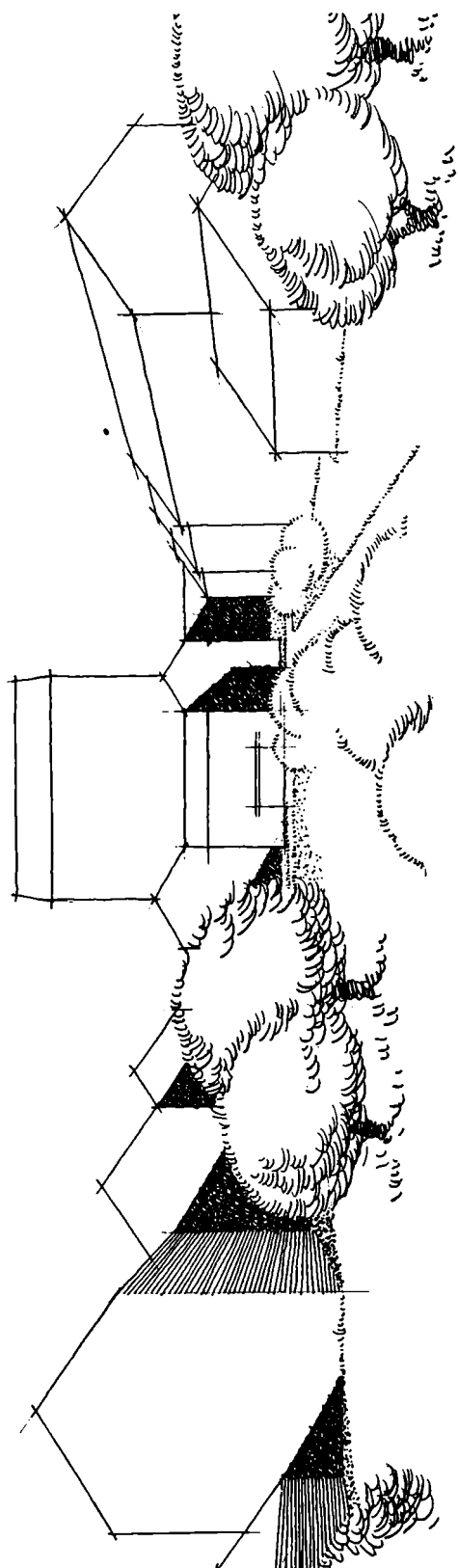
Bogtårnet er sammen med de øverste magasinrum under kompleksets midterparti beregnet til at kunne rumme ialt ca. 1.000.000 bind. Statsbibliotekets nuværende bindantal er ca. 440.000 bind, og det er en almindelig regel, at man ved nybygninger må beregne plads til mindst det dobbelte af den forhåndenværende bogbestand. Biblioteker, som modtager pligtaflevering, må dog regne med en forholdsvis større tilvækst, og den foreslåede kapacitet er derfor ingenlunde for stor.

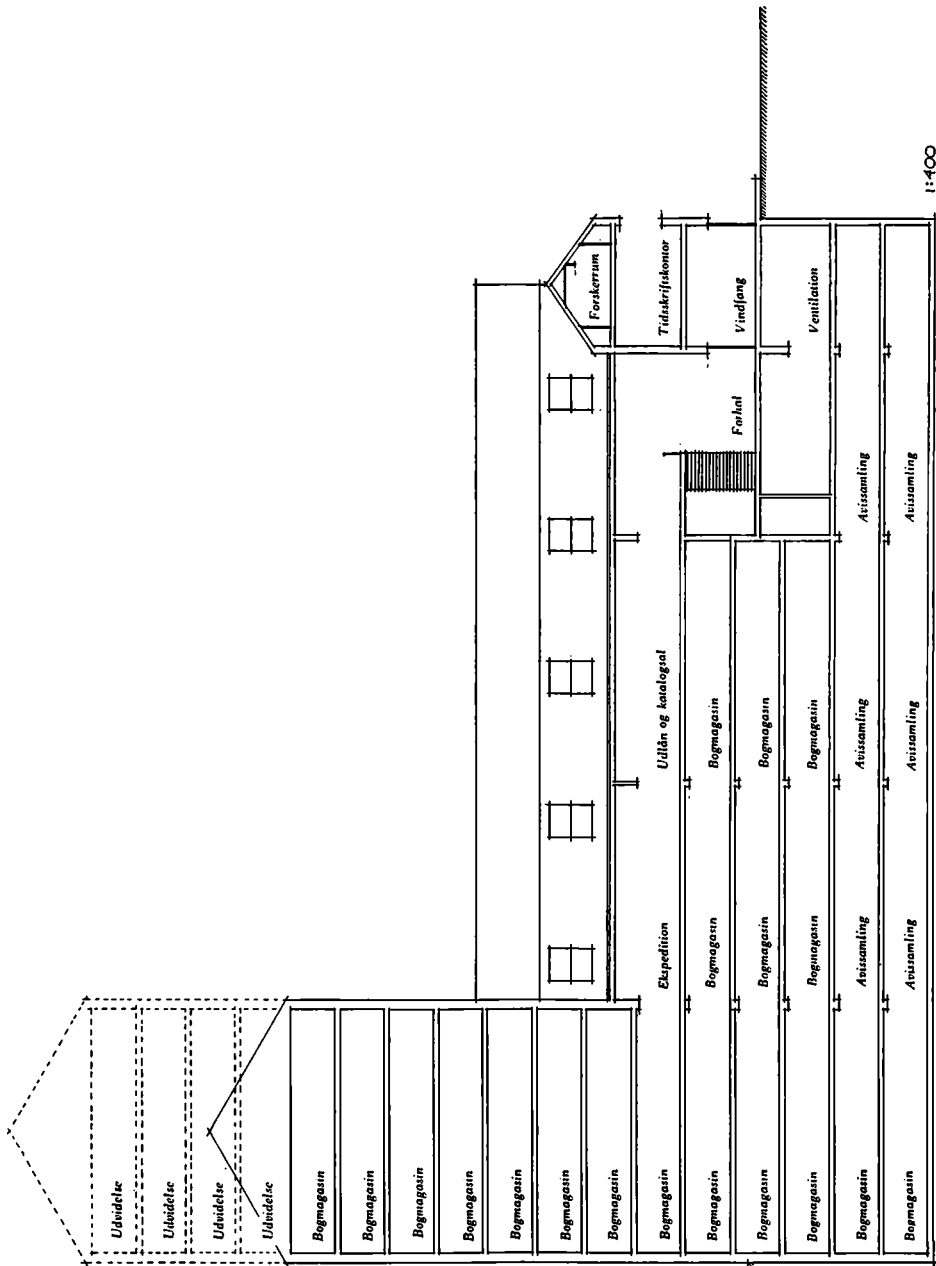
Plan over universitetsterrænet med nuværende (sorte) og påtænkte (mere eller mindre skraverede) bygninger. Den projekterede biblioteksbygning ligger på hjørnet af Langelandsgade og Ringgaden.

Universitetets hovedbygning og Statsbibliotekets nybygning set fra Nordre Ringgade. Bogtårnet yderst til højre.

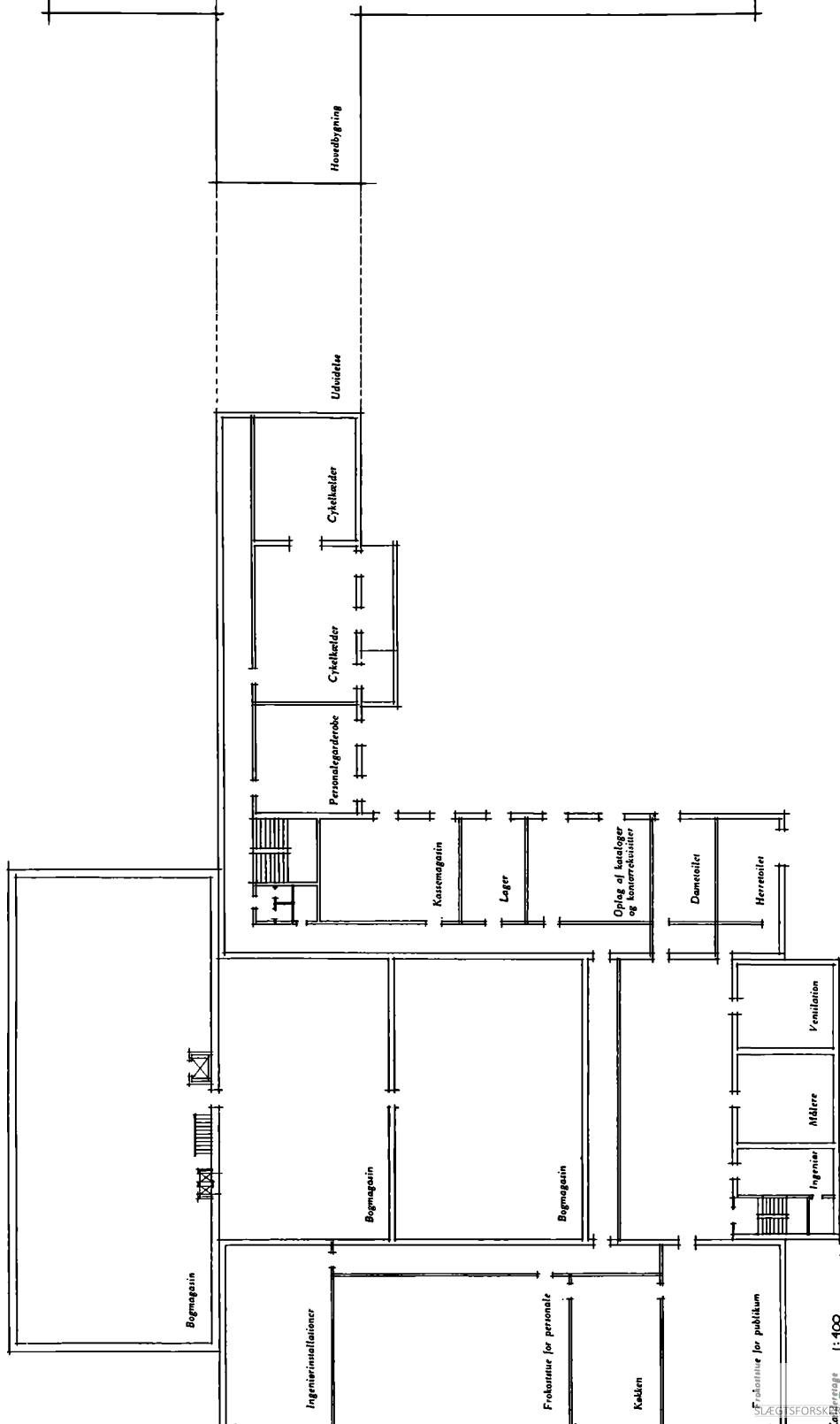

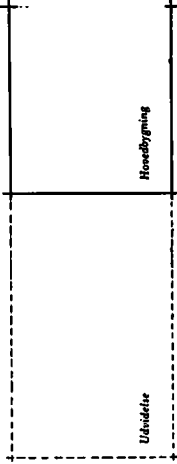
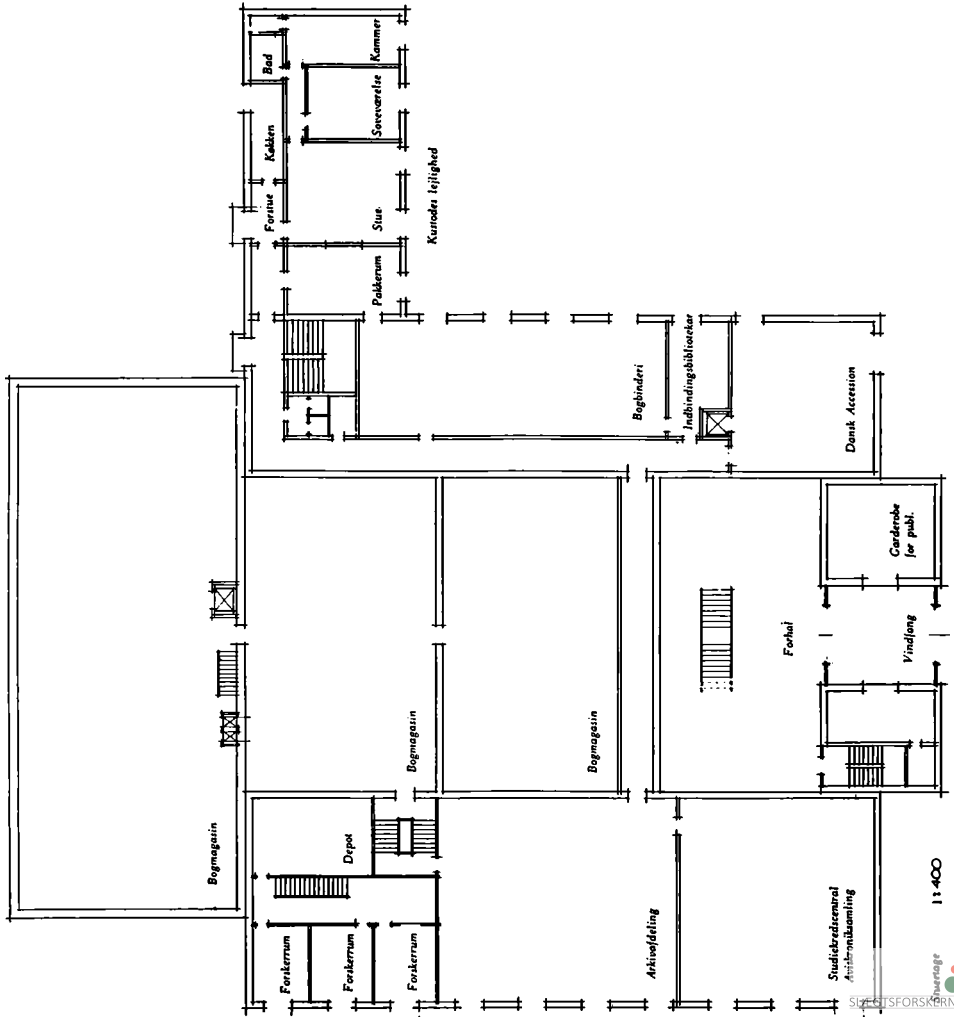
Statsbibliotekets nybygning set fra syd. Bygningerne til højre og venstre er de nuværende studenterkollegier.

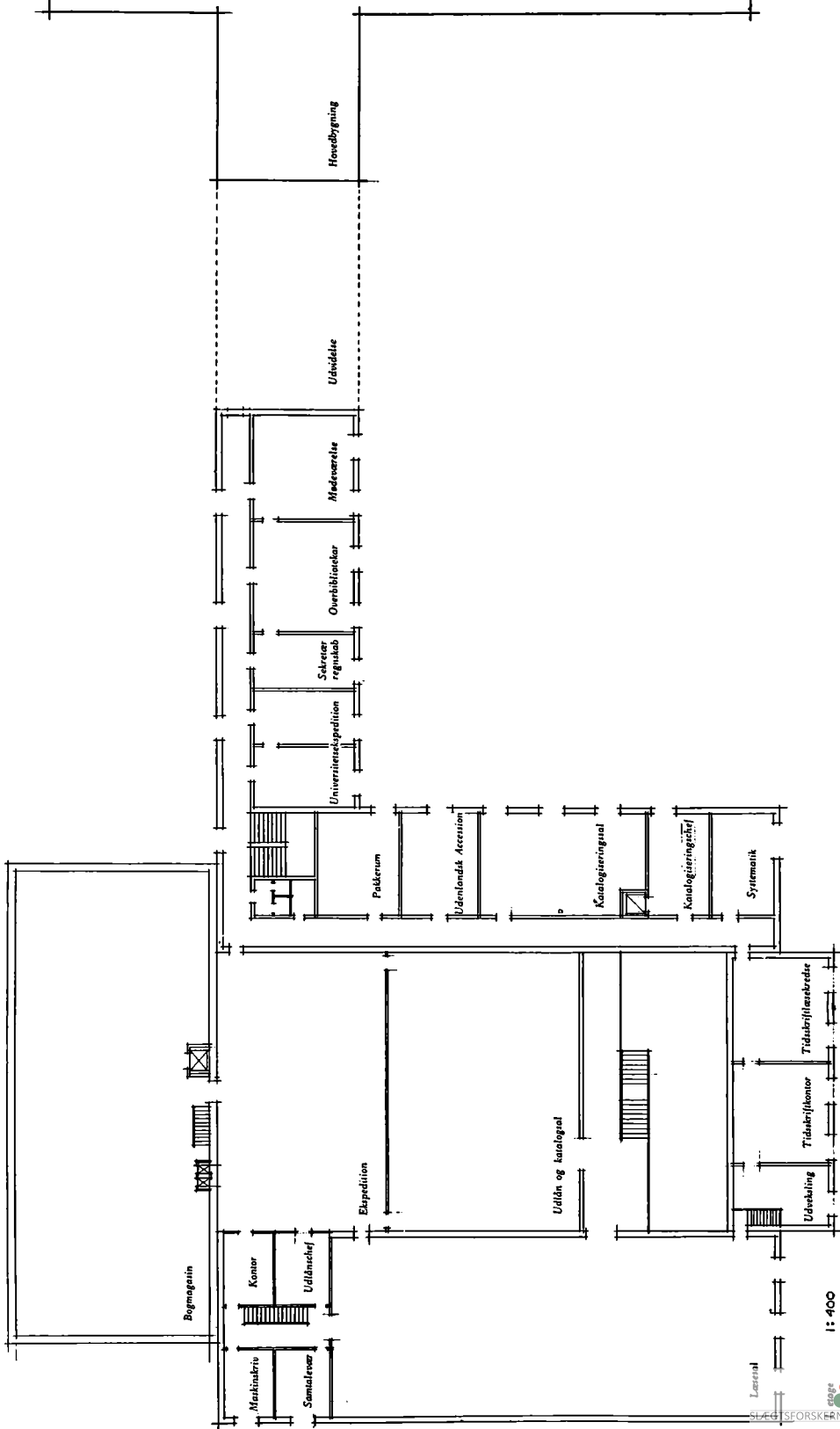
1:400

Snit

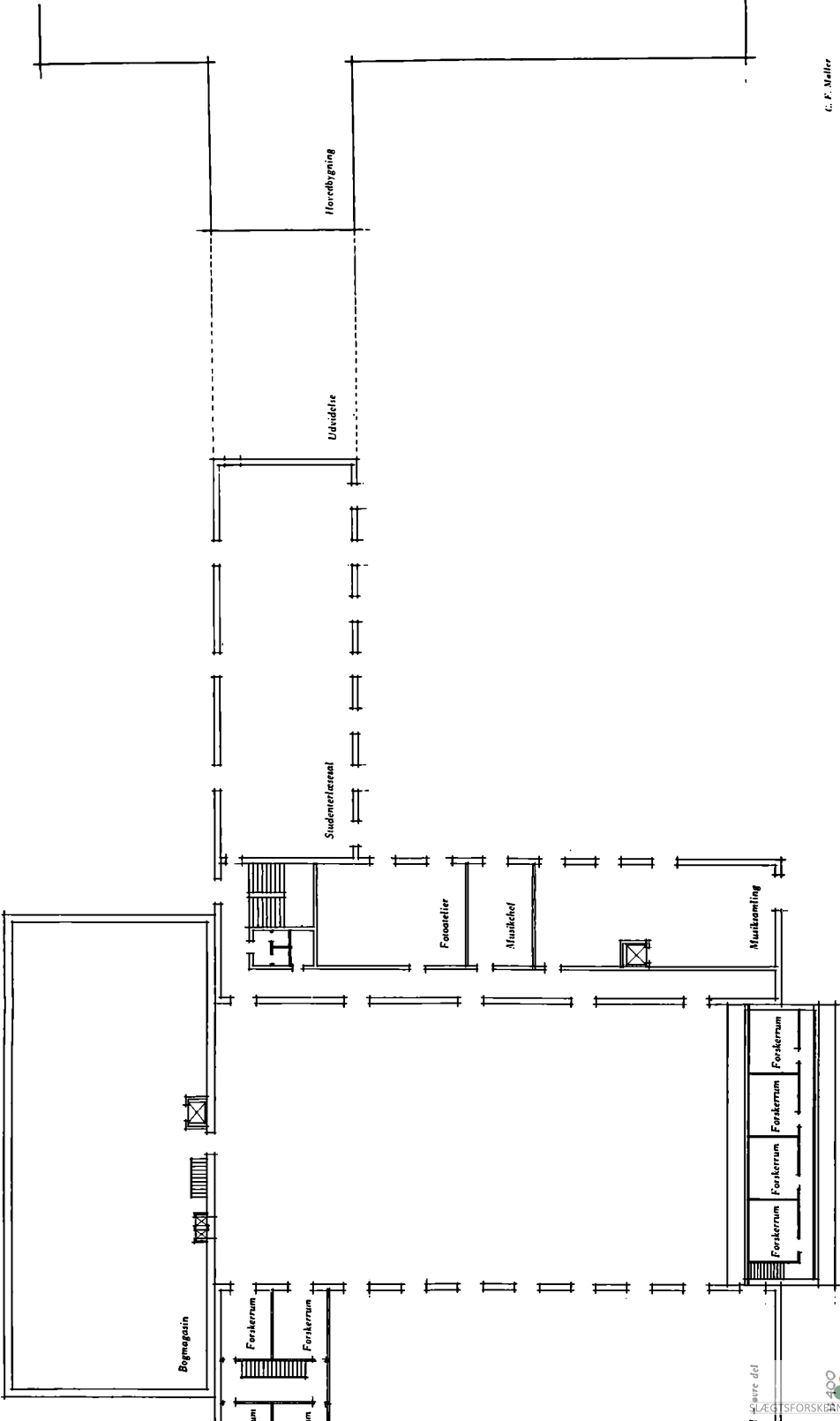

1:400

1:400

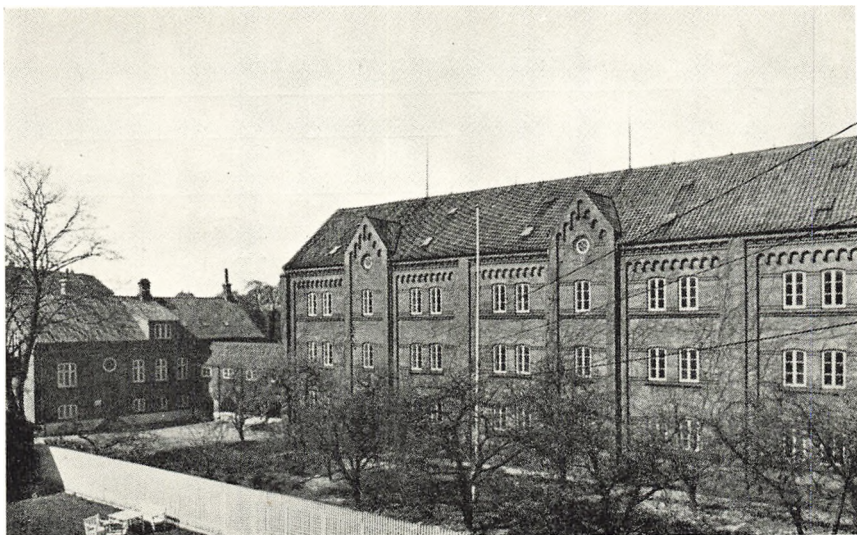

G. F. Møller

SSTATENS Avissamling i Århus oprettedes ved lov af 17. maj 1916 og var resultatet af lange og besværlige forhandlinger og mange forskellige interessers koordinering.

Udgangspunktet for forhandlingerne var de overvældende pladskrav, avismasserne stillede. Da Statsbiblioteket oprettedes i 1902, modtoges Det kongelige Biblioteks dublet af alle danske aviser tilbage til ca. 1820, og fra 1902 indgik ved pligtaflevering et eksemplar fra år til år. Samtidig modtog Det kongelige Bibliotek stadig 2 eksemplarer af alle danske aviser, Universitetsbiblioteket 1 eksemplar af alle københavnske aviser, landsarkiverne i København, Odense og Viborg 1 eksemplar af de pågældende områders provinsaviser. Ialt opbevaredes altså 4 eksemplarer af samtlige aviser, og pladsvanskeligheder meldte sig hurtigt både i biblioteker og arkiver.

Statsbiblioteket nøjedes med at indbinde de københavnske og århusianske aviser, mens resten foreløbig opmagasineredes i materialkælderens. Der var ikke personale til at gøre mere. Under forhandlingerne om Statsbibliotekets forhold i 1912 (se s. 24) berørtes også avisspørgsmålet men uden resultat. I 1915 kunne der imidlertid peges på muligheden af at anvende depotbygningen og bøsse-magerboligen i den nedlagte fodfolkskaserne i Høegh-Guldbergsgade i Århus til avissamling, og ministeriet optog derefter sagen til nærmere drøftelse. I 1915 erhvervede staten hele kasernekomplekset af Århus kommune for 300.000 kroner, og det bestemtes, at depotbygningen og bøsse-magerboligen, som overtoges for et beløb af 80.000 kroner, skulle »stilles til Raadighed for Statsbiblioteket til Avismagasin, hvorved en ellers nødvendig Tilbygning vil kunne spares.«

Statens Avissamling i Århus.

Den mindre bygning til venstre rummer læsestue, ekspeditionslokaler, bogbinderværksted m. m. En forbindelsesbygning fører hen til den store magasinbygning, som foruden til aviserne også afgiver plads til en del af Statsbibliotekets mindre benyttede litteratur, småtryk m. v.

Under 25. februar 1916 fremsattes derefter »Forslag til Lov om Statens Avissamling i Aarhus«, og efter vedtagelsen af loven den 17. maj samme år skulle den nyoprettede institution modtage alle provinsaviserne fra landsarkiverne samt Det kongelige Biblioteks dublet efter 1902 foruden naturligvis Statsbibliotekets eget eksemplar. Avissamlingen kom altså til at rumme: 1 eksemplar af alle aviser siden ca. 1820, 1 dublet af provinsaviserne fra samme tidsrum samt 1 triplet af alle aviser siden 1902.

For biblioteker og arkiver var det en stor lettelse at komme af med avismasserne, men for Statens Avissamling var det lidt urimeligt at opbevare og behandle så mange dubletter, da der, bortset fra de københavnske og århusianske aviser, vanskeligt kunne tænkes at blive brug for mere end 1 eksemplar. Først under bibliotekskommissionens forhandlinger i 1924 lykkedes det at nå frem til en løsning af problemet, og ved lov om pligtaflevering af aviser af 18. april 1925 bestemtes det, at det hidtidige antal af 4 eksemplarer nedsattes til 2 af provinsens aviser og 3 københavnske, således at Det kongelige Bibliotek og Statens Avissamling fremtidig hver

Avissamlingens benyttelse.

Ar	Læsestue		Udlån
	Antal besøgende	Fremtagne bind	Antal bind
1918	115	414	
1919	224	750	
1920	266	813	
1921	174	637	
1922	150	521	
1923	220	869	
1924	329	1.065	
1925	460	1.515	120
1926	480	1.591	107
1927	675	1.850	164
1928	719	1.905	172
1929	643	1.699	276
1930	653	1.821	290
1931	643	2.286	235
1932	786	3.711	341
1933	840	2.610	323
1934	1.146	3.997	169
1935	1.124	3.178	266
1936	896	3.945	287
1937	995	3.964	250
1938	1.054	5.149	440
1939	776	4.346	369
1940	765	4.535	367
1941	894	5.055	181
1942	849	3.841	430
1943	903	5.896	461
1944	960	5.962	437
1945	893	6.246	353
1946	879	5.418	339
1947	975	5.475	374
1948	1.030	6.359	429
1949	1.060	6.111	500
1950	1.387	7.000	385
1951	1.475	7.495	392

skulle have 1 eksemplar af alle aviser, Universitetsbiblioteket kun de københavnske.

Avissamlingens dubletter blev derefter tilbudt folkebiblioteker, museer eller de enkelte bladredaktioner, og godt 7.500 årgange provinsaviser afgik efterhånden til de pågældende byer, som således nu er i besiddelse af en hovedkilde til deres historie.

Forinden Statens Avissamling kunne tages i brug, var en ombygning af den militære depotbygning nødvendig. Den opdelttes i 4 etager i passende højde og med elevatorforbindelse; men den er uden skillerum og kan ikke opvarmes, ligesom der ikke er indlagt elektrisk lys, hvad der under besættelsen bevirkede, at Tyskerne heldigvis opgav at annektere den. Gennem en forbindelsesbygning er der adgang til den tidligere bøssemagerbolig, hvor der er indrettet læsestue, bogbinderværksted og ekspeditionslokaler samt bolig for avisforvalteren.

Den 17. maj 1918, toårsdagen for lovens vedtagelse, blev Avis-samlingen åbnet for publikum. Dens administration er efter loven underlagt overbibliotekaren ved Statsbiblioteket, og den bestyres af en avisforvalter, der tillige leder bogbinderiet. Personalet består iøvrigt af en bogbindersvend og en kvindelig medhjælper, medens en bibliotekar ved Statsbiblioteket mod særligt honorar yder bibliotekarisk bistand.

Avissamlingen rummer i 1952 ca. 29.000 bind aviser. Heraf er den allerstørste del danske, nogenlunde fuldstændige tilbage til 1820; af de tidligere udkomne findes enkelte rækker, men ingen komplette. Desuden findes henimod 600 bind slesvigske og holstenske aviser, hvoraf hovedparten stammer fra stiftamtmand Regenburgs samling. Endvidere haves ca. 700 bind islandske aviser, henimod 100 færøiske og et mindre antal norske af ældre dato.

Af udenlandske aviser findes ikke mange, og de er indgået mere tilfældigt. Dog haves enkelte fra krigsårene — mere eller mindre fuldstændige — og fra 1949—50 holdes et norsk og et svensk dagblad såvelsom et engelsk, et amerikansk og et fransk. Gennem Slavisk Institut ved Aarhus Universitet modtages desuden eksemplarer af *Izvestija* og *Pravda*. Alle disse aviser lægges frem på Statsbibliotekets læsesal, efterhånden som de indgår, og deponeres senere i avissamlingen.

Den af Institutet for Historie og Samfundsøkonomi udarbejdede avisregistratur findes i Avissamlingens læsestue. Den omfatter i 1952 en detaljeret registratur på sedler af Berlingske Tidende fra 1865—1912, af Politiken 1884—1918 og af Højmdal 1896—1909. I læsestuen er desuden opstillet et lille håndbibliotek med nødtørftigt apparat til lokalhistoriske og personalhistoriske undersøgelser. Læsestuen er iøvrigt kun lille, 6—8 arbejdspladser. Benyttelsen vil fremgå af omstående statistik. Aviserne udlånes kun undtagelsesvis og i reglen kun til benyttelse på andre bibliotekers læsesale.

Ligesom den af folkebibliotekerne udarbejdede Avis-Kronik-Index er et værdifuldt supplement til Avisårbogen, ville Avis-Kronik-Samlingen være et naturligt appendix til Statens Avissamling, og formentlig vil den også til sin tid blive installeret der, hvis det lykkes at realisere Statsbibliotekets byggeplaner, der også tager sigte på igen at indlemme Avissamlingen i biblioteket. Indtil videre findes Avis-Kronik-Samlingen i lejede lokaler i Århus Folkebiblioteks hovedbygning (se s. 63), og udlånet sker gennem Statsbiblioteket.

PERSONALET

FORUDEN at bringe en fortegnelse over Statsbibliotekets personale fra 1902 til dato vil det være rimeligt nærmere at omtale de to mænd, som især har bidraget til opbygningen og udformningen af biblioteket, nemlig de to første chefer, J. Hoffmeyer og Vilh. Grundtvig.

Julius Jens Emil Hoffmeyer (1841—1911) havde ingen egentlig biblioteksmæssig uddannelse. Han tog 1869 magisterkonferens i botanik og 1885 en tillægseksamen i geografi. 1869—1901 var han knyttet til Aarhus Katedralskole, fra 1892 som overlærer. Hans interesser gik dog langt ud over skolearbejdet. Teoretisk behandlede han pædagogiske emner i katedralskolens programmer, således 1878 i en afhandling om den Herbartske pædagogik, men i praksis har hans undervisning åbenbart svigtet; en af hans elever skrev senere om ham: »Hoffmeyers humane Inspection i Skolegaarden lod mig længe overse hans Mangler som Lærer i Naturfagene.«

Manglerne var vel tildels en følge af Hoffmeyers mangfoldige gøremål udenfor skolen. Han var blandt andet medstifter af »Jyllands-Posten« i 1871 og deltog indtil 1877 i redaktionen af bladet, han holdt mange foredrag, f. eks. om »den saakaldte Darwinisme og de vigtigste Indvendinger imod den«, eller om »Resultaterne af den nyere geologiske Forskning«; han sad i bestyrelsen for aftenskolen for arbejdere og i komiteen for gratis foredrag for arbejdere, ligesom han en tid var formand for totalafholdsselskabet »Det blaa Baand«. Han var endelig interesseret i dyrebekyttelse, medstifter og medlem af bestyrelsen for en turistforening i Århus og skrev den første egentlige turistfører for Århus.

Det er forståeligt, at denne travle optagethed udadtil kan have svækket varetagelsen af den daglige undervisning i skolen, så meget mere som Hoffmeyer havde endnu to interesser, der i høj

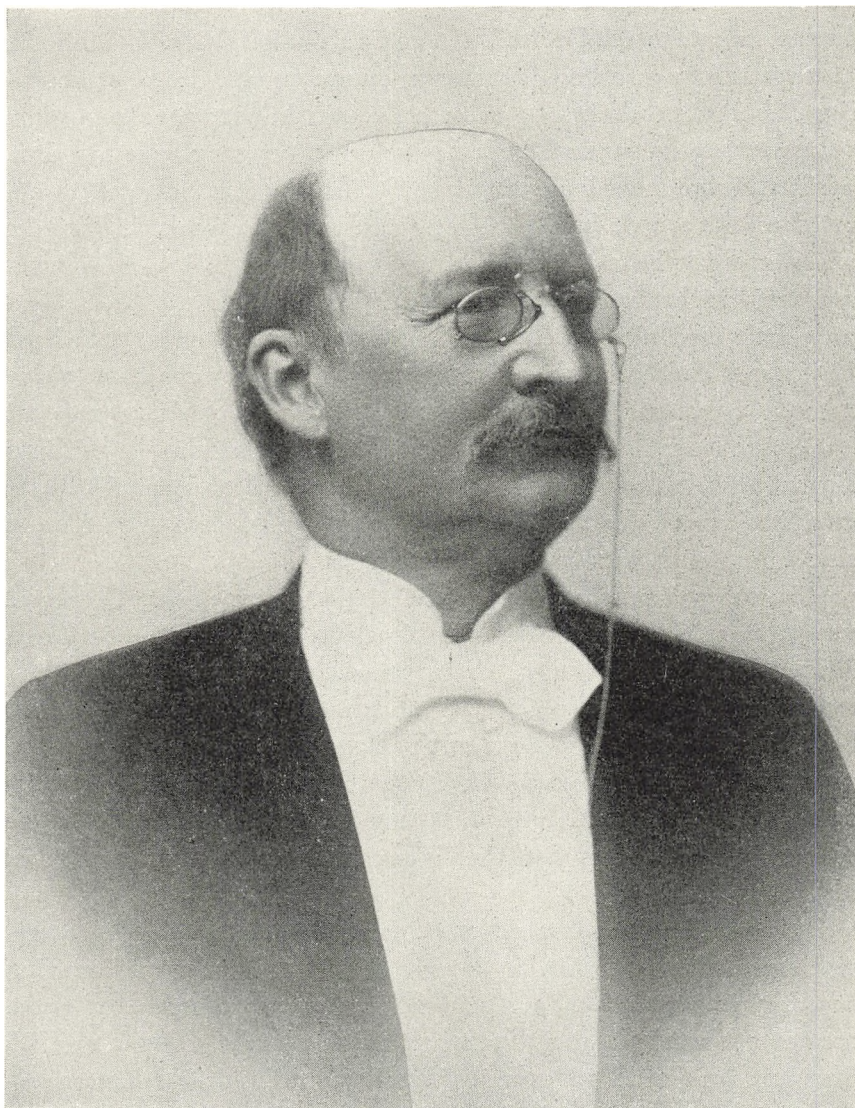
grad lagde beslag på hans arbejdskraft. Den ene var hans dybtgående studier til Århus bys historie, den anden hans virksomhed som bibliotekar for katedralskolens bibliotek og det dermed forenede stiftsbibliotek.

De lokalhistoriske studier satte frugt i »Blade af Aarhus Bys Historie« I—II (1904—11), et værk, der hviler på omfattende kildestudier, men skæmmes af mange unøjagtigheder og højst tvivlsomme hypoteser. Manglerne skyldes en vis overfladiskhed i tankegang og en forhastet udarbejdelse, men ikke ukendskab til det foreliggende kildestof. Hoffmeyers store utrykte samlinger til Århus bys historie, som nu opbevares i Statsbiblioteket, vidner tilstrækkeligt om hans ihærdige gennemgang af de mest forskellige kilder, og hans ekscerpter giver den dag i dag værdifulde bidrag særlig til ældre Århus-personalhistorie.

Arbejdet som bibliotekar for katedralskolens bibliotek og stiftsbiblioteket overtog han i 1884. Netop i dette år skænkede stiftamtmand Regenburt den første del af sin bogsamling til biblioteket, senere fulgte mere, og efter Regenburts død i 1895 resten. Det forenede skole- og stiftsbibliotek kom derved op på ialt 60.000 bind foruden flere tusind dubletter. Det er klart, at ordningen og katalogiseringen af disse bogmasser krævede et stort arbejde. Hoffmeyer planlagde også en katalogisering og begyndte det omfattende registreringsarbejde. Men ingen kan undres over, at det ikke fuldførtes; det var uoverkommeligt for en enkelt mand. Han nåede dog at udgive bibliografien »Fra Regenburts Samling« (1896—98) indeholdende det væsentlige af Regenburts værdifulde litteratur vedrørende Slesvig og Holsten.

Det var Hoffmeyers arbejde som katedralskolens bibliotekar, der gjorde ham fortrolig med biblioteksproblemer, ligesom det var baggrunden for hans medlemskab af den af undervisningsministeriet i 1892 nedsatte kommission angående oprettelsen af et Statsbibliotek i Århus. Det var derefter også naturligt at vælge ham til dette biblioteks første chef, så meget mere som Regenburts bogsamling og stiftsbiblioteket skulle indgå som en del af det nye biblioteks bogbestand.

Havde Hoffmeyer haft en virkelig faglig biblioteksuddannelse og mange forudgående arbejdsår i et gammelt, velordnet og fuldt

Overbibliotekar J. Hoffmeyer.

katalogiseret bibliotek, er det ikke utænkeligt, at han var vejet tilbage for den opgave, som her blev lagt på hans skuldre. Det kunne nok tage modet fra en mand at skulle skabe et bibliotek af disse højst uensartede bogmasser, hvoraf en stor del (Det kongelige Biblioteks dubletter) fremkom i vognladninger ganske uordnet og for største delen uindbundet. Kunne han dengang have forudset, at Statsbibliotekets bogbestand endnu 50 år efter bibliotekets oprettelse ikke er helt færdigkatalogiseret, ville han måske heller ikke så optimistisk have taget fat på sisyfos-arbejdet. Men Hoffmeyer gik frejdigt løs på opgaven, og alle udsagn går ud på, at han arbejdede med ubestridelig dygtighed og praktisk sans. Som hans efterfølger, overbibliotekar Grundtvig, senere skrev om ham: »Han kastede sig ind i Arbejdet uden at være klar over de umaadelige Vanskeligheder af enhver Art, der skulde overvindes — og hans Energi sejrede, for saa vidt som han i kort Tid af Kaos fik skabt en forholdsvis velordnet Bogsamling, og hans Dispositioner har i sine Grundtræk kunnet bevares indtil nu.«

Sin manglende faguddannelse havde Hoffmeyer søgt at bøde på ved en rejse til udenlandske, navnlig tyske biblioteker i sommeren 1901, og hans erfaringer på dette område nåede han tildels at udnytte, idet han fik arkitekten til at montere Statsbiblioteket med bevægelige hylder, ordningsborde langs vinduerne m. m. Men grundfejlen ved bygningen, den alt for store etagehøjde i bogmagasinerne, var og blev uoprettelig. Hoffmeyer havde ingen indflydelse overfor arkitekten, før han blev udnævnt til bibliotekar, og da var ulykken sket.

Hvordan Hoffmeyers arbejde i Statsbiblioteket ville have formet sig på længere sigt, er det vanskeligt at have nogen mening om. Grundtvig skriver, at han i nogen grad manglede stadighed, som meget alsidige og idérige naturer ofte gør det. Allerede i 1905 blev han imidlertid på grund af uheldige forhold ved hans regnskabsføring tvunget bort fra stillingen som overbibliotekar, inden det endnu havde været muligt at realisere ret mange af hans intentioner.

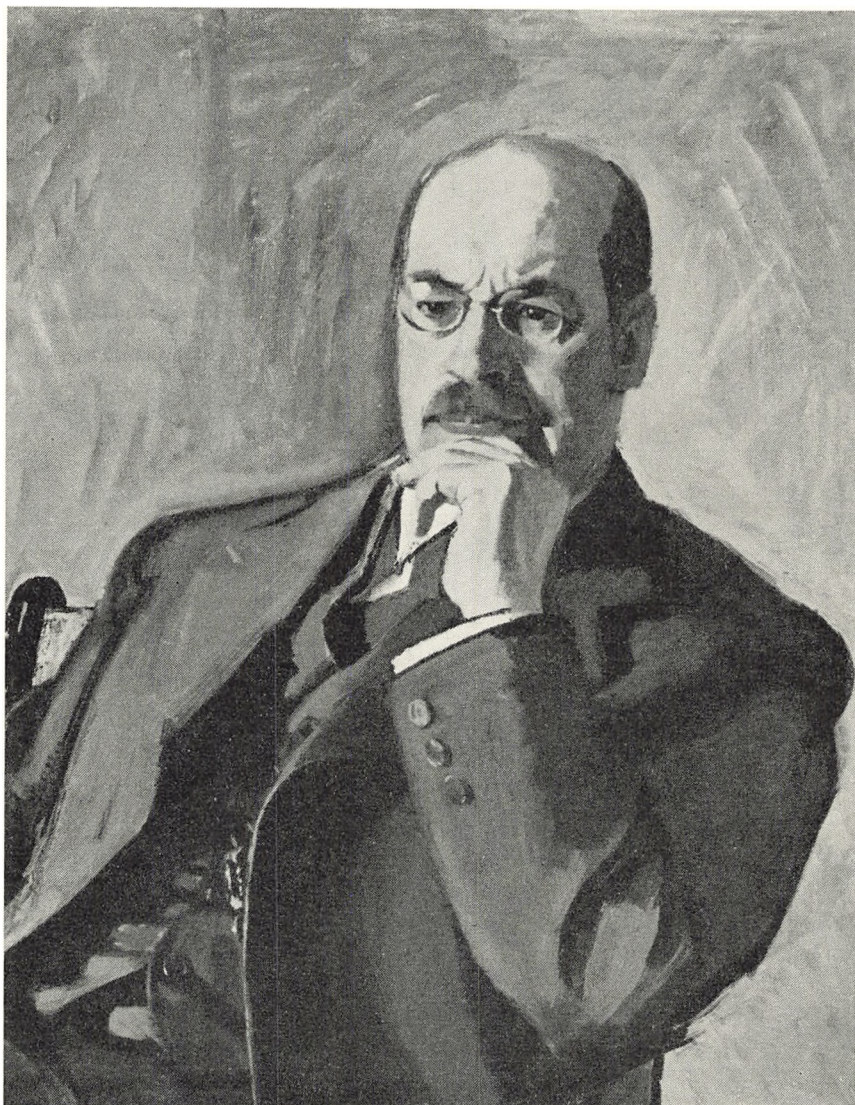
Som karakter har Hoffmeyer muligvis været problematisk. Han havde også adskillige uvenner, og hans forhold til flere af kollegerne ved Katedralskolen var ikke det bedste. Processer, han førte,

tyder også på noget rethaverisk i hans natur. Men han var en begavet og kundskabsrig mand med mange interesser og ikke ringe praktisk sans, og hans grundlæggende arbejde i Statsbiblioteket kunne næppe være udført bedre af nogen anden.

Gustav Vilhelm Grundtvig (1866—1950), der 1905 efterfulgte Hoffmeyer som chef for Statsbiblioteket, var på en måde den fødte bibliotekar, i hvert fald en udpræget bogelsker. Han var ikke bibliofil i den forstand, at den enkelte sjældenhed tiltrak ham. Det var bøgernes indhold, som interesserede, ja egentlig alt trykt, som belyste menneskelivets mange udtryksformer. Gennem hele sit lange liv var han ivrigt beskæftiget med at orientere sig i bøgernes verden — fortrinsvis humaniora — og skabe sig overblik over den stadigt stigende bogflom. Også det perifere og det kuriøse, ja måske ikke mindst det, fangede hans interesse. Derfor blev bibliografien hans speciale. Som gamle Rasmus Nyerup og som Antole France kunne han med sandhed sige, at bogkataloger hørte til hans kæreste læsning; og bibliografierne blev de fyrtårne, som ledede hans færd over det bølgende boghav — og dannede hans livssyn.

Grundtvigs biblioteksmæssige karriere blev mere urolig, end han sikkert selv havde ønsket det. Han var en udpræget studerekammertype. Efter skoleembedseksamen i 1891 ansattes han det følgende år som bibliotekar ved Den kongelige Veterinær- og Landbohøjskoles bibliotek, hvor hans virksomhed blev stærkt påskønnet. Han besørgede her (sammen med professor A. Oppermann) udgivelsen af bibliotekets hovedkatalog (1898—1901) og udgav selv en bibliografi over Danmarks forst- og jagtlitteratur (1901). I 1903 ansattes Grundtvig som bibliotekar ved det nyoprettede Statsbibliotek i Århus, og allerede 1905 overtog han ledelsen af biblioteket.

Det var en overordentlig vanskelig opgave, han her stilledes overfor: Hoffmeyer havde kun nået at gennemføre en grovsortering af bogbestanden, og en grundlæggende katalogisering var næppe påbegyndt. Personalet var desuden alt for fåtalligt i forhold til de opgaver, som skulle løses, og et hastigt voksende udlån og anden publikumekspedition truede med helt at standse arbejdet med katalogiseringen og den indre ordening af biblioteket.

Stefan Viggo Pedersen pinx.

Overbibliotekar Vilh. Grundtvig.

Under disse yderst besværlige arbejdsforhold, der indirekte forværedes ved de bibliotekspolitiske brydninger, Statsbiblioteket senere kom ud i, søgte Grundtvig utrætteligt, dag efter dag, år efter år at bygge et bibliotek op af det uensartede og ubearbejdede materiale og nåede også langt. I Statsbibliotekets jubilæumsskrift fra 1927 har han selv skildret træk af dette opbygningsarbejde.

I den brogede og mangfoldige virksomhed, der her var tale om, lå — som naturligt er — nogle opgaver bedre for Grundtvig end andre. Bibliotekschefens udadvendte pligter passede ham dårligst, selv om han umiddelbart virkede repræsentativt ved sin medfødte slægtskultur og sin ranke, fornemme skikkelse — han var en smuk mand. Men han havde ingen udpræget forhandlingsevne, hverken overfor de bevilgende myndigheder eller i de principielle diskussioner om Statsbibliotekets retningslinier, han gang på gang måtte deltage i. Han gjorde det ganske givet kun af pligt og ikke med lyst. Derfor virkede han også usmidig under forhandlingerne i »bibliotekskommissionen« 1924—26. Hans synspunkter kunne være teoretisk velunderbyggede, men også ensidige, og han havde ikke megen sans for »det opnåeliges kunst«. I reglen stod han stejlt på sine meninger; men selv hans modstandere anerkendte den saglige og loyale måde, hvorpå han forfægtede dem. Efter hans eget udsagn var disse forhandlinger ham en plage, og de mange drøftelser i hans sidste embedsår om Statsbibliotekets overtagelse af opgaven som bibliotek for Aarhus Universitet tyngede ham ligeledes. Der er ingen tvivl om, at han i 1936 tog afsked som overbibliotekar med en følelse af lettelse over nu at slippe for denne del af arbejdet.

Langt større var hans interesse for det interne biblioteksarbejde. Her prægedes bogkøbet af hans imponerende bogkendskab. Intet værk af betydning undgik hans opmærksomhed; men samtidig havde han en forkærlighed for små emner og kuriosa, der undertiden kunne sætte hans mange fortræffelige køb i en mindre heldig belysning. Iøvrigt havde alle enkelte, konkrete problemer indenfor biblioteksarbejdet hans interesse; ingen biblioteksteknisk detalje var for ringe til at blive genstand for omhyggelig overvejelse. Og ikke blot i kraft af sin stilling som chef, men også på grund af sit omfattende kendskab til alle biblioteksspørgsmål, erhvervet

især gennem læsning, men også ved besøg i andre biblioteker i de fleste vesteuropæiske lande, blev han det naturlige centrum i det daglige arbejde. Personalet samlede sig villigt under hans førerskab — også når det måske følte sig uenig med ham — fordi man anerkendte hans store viden på biblioteksområdet og hans samvittighedsfuldhed og absolutte uselvskhed i arbejdet. Og hans retlinede karakter og fine menneskelighed knyttede medarbejderne til ham i personlig hengivenhed.

Af Grundtvigs bibliografiske arbejder kan, foruden de allerede omtalte, nævnes »Den danske Skovbrugs-Litteratur indtil 1925« (1931—35), der udarbejdedes sammen med professor A. Oppermann. Særlig omfattende var den plan til en international bibliografi over fagbibliografier, han 1929 forelagde på den internationale bibliotekskongres i Rom, og som her modtoges med megen interesse. Grundtvig allierede sig derefter med den tyske bibliograf dr. Joris Vorstius for på bedst mulig måde at løse denne kæmpeopgave. I 1939 var materialet så vidt samlet, at det kunne sendes til revision og supplerung i de respektive landes nationalbiblioteker, men udbrudet af den 2. verdenskrig standsede dette som så mange andre arbejder. Seddelmaterialet til bibliografien findes nu i Statsbiblioteket.

Grundtvigs særlige interesse udenfor biblioteks- og bogvæsen var filologien, markeret allerede i studentertiden ved en afhandling om »Nogle orientalske ord i vort sprog« (1890). De betydeligste arbejder, han på dette område nåede at afslutte, var »Begreberne i Sproget. Orientering i systematisk Ordforskning« (1925) og »Begrebs-Ordbøger og Begrebs-Ordforskning«, der kom som indledning til Harry Andersens »Dansk Begrebs-Ordbog« (1945), begge stærkt prægede af Grundtvigs bibliografiske indstilling. Han betegnede sig selv som »medlem af bibliografernes i videnskabens fornemme verden uundværlige men lidt miskendte lav«, og de nævnte værker er i virkeligheden bidrag til videnskabelig systematik og terminologi.

Blandt de uafsluttede bibliografiske samlinger, som fandtes efter Grundtvigs død, er særlig én betegnende for hans vidtspændende interesser. Han kaldte den »Aanden i Materien; Bibliografiske Allotria«, en stort anlagt samling af bogtitler, der skulle be-

lyse forbindelsen mellem naturens og kulturens realverden og åndens verden, relationerne mellem materielt og åndeligt, og vise, »hvorledes 'realiteterne' er afspejlet i menneskeåndens frie frembringelser.«

Han har selv været klar over planens uformelighed og vidt-svævende karakter — deraf vel arbejdets titel, som han med sit charmerende selvironiske lune forklarer ved en henvisning til sprogforskeren Karl Verners udtalelse om, at »bibliotekslivet let fører til allotria« — uvedkommende ting. På en måde kan man sige, at Grundtvig ved siden af de konkrete opgaver, han løste, hele sit liv med beundringsværdig flid samlede på allotria, de mest heterogene og kuriøse emner. Men det fremgår også af hans bibliografiske allotria, at han så »det perspektiv, der kastes over mange, selv tilsyneladende små emner fra virkelighedens verden ved at betragtes under åndens søgelys.«

Statsbibliotekets personale 1901—1952.

I. TJENESTEMÆND

(* betegner p. t. ansatte. I parenteser er angivet udnævnelsesdagen.)

Overbibliotekarere

(til 1904 benævnt bibliotekar).

1. JULIUS HOFFMEYER (23. april 1901) f. 23. april 1841. Mag. scient. Afskediget 1905 († 1911).
2. VILHELM GRUNDTVIG (1. dec. 1905) f. 26. juli 1866. Cand. mag. (Bibliotekar ved Landbohøjskolens bibliotek 1892—1903). Underbibliotekar 1. april 1903. Afgået 31. juli 1936 († 1950).
3. *EMANUEL SEJR (1. aug. 1936) f. 29. sept. 1891. Medhjælper 1. maj 1913, underbibliotekar 1. juli 1917, bibliotekar II 1. juli 1931.

Bibliotekarere I

(til 1908 benævnt underbibliotekar, fra 1908—1931 bibliotekar).

4. VILHELM GRUNDTVIG, se nr. 2.
5. EMIL FOG (1. jan. 1906) f. 6. aug. 1873. Mag. art., dr. phil. Afgået 31. okt. 1920 († 1925).
6. EJLER HAUGSTED (1. april 1917) f. 1. okt. 1875. Cand. mag. Extraordinær assistent 1. sept. 1906, underbibliotekar 1. april 1908. Afgået 31. okt. 1945.

7. ERLING STENSGÅRD (1. nov. 1920) f. 17. maj 1876. Underbibliotekar 1. okt. 1901 (indtil 1908 benævnt assistent). Afgået 31. maj 1946. Siden august 1949 honorarlønnet tidsskrift-registrator.
8. VIGGO J. v. HOLSTEIN-RATHLOU (1. juli 1931) f. 29. sept. 1885. Cand. mag., dr. phil. (Ekstraordinær assistent og vikar, Det kgl. Bibliotek 1. april 1907—15. okt. 1911). Konstitueret underbibliotekar 1. juli 1912, underbibliotekar 1. april 1913. Afskediget 1948.
9. *FREDERIK M. BENDTSEN (1. april 1942) f. 2. marts 1886. Cand. mag. Konstitueret underbibliotekar 1. april 1915, underbibliotekar 1. april 1917, bibliotekar II 1. juli 1931.
10. *TAGEA EGEDE CHRISTENSEN (1. nov. 1945) f. 17. april 1892. Cand. mag. Medhjælper 1. febr.—31. maj 1922 og 1. marts 1926—30. april 1927, underbibliotekar 1. maj 1927, bibliotekar II 1. juli 1931.
11. *CHRISTIAN STUB JØRGENSEN (1. juni 1946) f. 4. sept. 1897. Mag. art. Medhjælper 15. sept. 1917, biblioteksassistent 1. okt. 1923, bibliotekar II 1. okt. 1936.
12. *OTTO LARSEN (1. marts 1948) f. 22. april 1902. Cand. theol. (Bibliotekar ved Lyngby bibliotek 1934—1938). Bibliotekar-aspirant 1. aug. 1938, bibliotekar II 1. maj 1939.
13. *HELGE KJÆRGAARD (1. dec. 1951) f. 12. marts 1902. Cand. mag. Bibliotekar-aspirant 1. febr. 1940, bibliotekar II 1. febr. 1941.

Bibliotekarer II

(til 1908 benævnt assistent, fra 1908—31 underbibliotekar).

14. ERLING STENSGÅRD, se nr. 7.
15. SVEND MØRK-HANSEN (1. okt. 1901) f. 18. juni 1852. Exam. polyt. Afgået 31. marts 1913 († 1934).
16. EJLER HAUGSTED, se nr. 6.
17. THOMAS DØSSING (kst. 1. juni 1908) f. 6. juni 1882. Afgået 3. juni 1912 (senere biblioteksdirektor, † 1947).
18. VIGGO J. v. HOLSTEIN-RATHLOU, se nr. 8.
19. CHRISTIAN HEILSKOV (kst. 1. april 1913—31. dec. 1914) f. 6. april 1873. Extraordinær assistent 1. april 1905, assistent 1. april 1906. Afgået 31. marts 1917 (senere kredsbibliotekar, Gentofte).
20. EMANUEL SEJR, se nr. 3.
21. FREDERIK M. BENDTSEN, se nr. 9.
22. KAY SCHMIDT-PHISELDECK (1. febr. 1921) f. 25. aug. 1894. Cand. theol. Vikar 1. maj 1919, konstitueret underbibliotekar 1. febr. 1921, underbibliotekar 1. febr. 1922, bibliotekar II 1. juli 1931, 1. maj 1937 Bibliothécaire délégué ved Bibliothèque Sainte-Geneviève, Paris. Som vikar fungerede 1. juni 1937—31. maj 1938 cand. mag. Jørgen Helger (nu stadsbibliotekar, Gentofte) og fra 1. juli 1938—31. dec. 1939 mag. art. Daniel Preisz (nu bibliotekar I på Det kgl. Bibliotek, Kbh.). Afgået 31. dec. 1939 (nu direktør for Danmarks Institut for international Udveksling af videnskabelige Publikationer (I D É) og overbibliotekar ved Statens Depotbibliotek).
23. HELGE TOPSØE-JENSEN (1. aug. 1921) f. 15. dec. 1896. Dr. phil., konstitueret underbibliotekar 1. aug. 1921, underbibliotekar 1. aug. 1922. Af-

- gået 28. febr. 1927 (nu overbibliotekar ved Universitetsbiblioteket I, København).
24. TAGEA EGEDE CHRISTENSEN, se nr. 10.
 25. CHRISTIAN STUB JØRGENSEN, se nr. 11.
 26. OTTO LARSEN, se nr. 12.
 27. HELGE KJÆRGAARD, se nr. 13.
 28. GUSTAV HERMANSEN (1. juli 1942) f. 27. april 1909. Cand. mag., dr. phil. Bibliotekar-aspirant 1. juli 1942, bibliotekar II 1. juli 1944. Afgået 31. juli 1947.
 29. *VALBORG KNUDSEN (1. april 1943) f. 7. sept. 1910. Cand. mag. Medhjælper 1. april 1941, bibliotekar-aspirant 1. april 1943, bibliotekar II 1. jan. 1944.
 30. *ERIK BUUS (1. juli 1944) f. 26. juli 1909. Cand. mag. Medhjælper 1. april 41—30. juni 44.
 31. *ERLING WINKEL (1. nov. 1945) f. 6. april 1911. Mag. art. Medhjælper 1. nov. 42—28. febr. 43 og 1. juni 43—31. okt. 45, bibliotekar-aspirant 1. nov. 45, bibliotekar II 1. juli 1946.
 32. *KNUD HANNESTAD (1. aug. 1946) f. 28. juni 1915. Cand. mag., dr. phil. Vikar 1. sept. 1944—31. jan. 1945, medhjælper 1. febr.—30. april + juli 1945 samt 1. april—31. juli 1946, bibliotekar-aspirant 1. aug. 1946, bibliotekar II 1. sept. 1947.
 33. KARL MARTIN NIELSEN (1. dec. 1946) f. 8. aug. 1907. Mag. art. Medhjælper 1. dec. 1945, konstitueret bibliotekar II 1. dec. 1946, bibliotekar II 1. dec. 1948. Afgået 1. juli 1951 (nu bibliotekar II ved Det kgl. Bibliotek og Universitetsbiblioteket).
 34. *ERIK GIESE (1. okt. 1947) f. 28. juni 1910. Cand. mag. Bibliotekar-aspirant 1. okt. 1947, bibliotekar II 1. nov. 1949.
 35. *CHRISTIAN HOVGAARD JACOBSEN (1. okt. 1948) f. 28. juli 1915. Mag. art. Bibliotekar-aspirant 1. okt. 1948, bibliotekar II 1. april 1949.
 36. *ERIK RESKE-NIELSEN (1. april 1950) f. 25. marts 1920. Mag. art. Vikar 15. febr. 1950, konstitueret bibliotekar II 1. april 1950, bibliotekar-aspirant 1. juli 1950, bibliotekar II 1. marts 1952.
 37. *JOHANNES ANDERSEN (1. sept. 1950) f. 4. juni 1911. Cand. mag. (Tidligere bibliotekar i Lemvig, Slagelse og Middelfart). Konstitueret bibliotekar II 1. sept. 1950, bibliotekar-aspirant 1. dec. 1951, bibliotekar II 1. april 1952.

Biblioteksassistenter I.

38. *INGRID APPEL (1. april 1946) f. 26. april 1893. Medhjælper 1. april 1917, biblioteksassistent 1. april 1920.
39. *GUDRUN STRØM (1. april 1946) f. 4. marts 1901. Medhjælper 1. juni 1921, biblioteksassistent 1. april 1924.
40. *INGEBORG HEILMANN, f. SCHJØTT (1. april 1946) f. 22. febr. 1903. Medhjælper 1. maj 1924, biblioteksassistent 1. juni 1936.
41. *EBBA KRAGH (1. april 1946) f. 9. april 1902. Medhjælper 1. maj 1927, biblioteksassistent 1. juni 1936.
42. *ELLEN HVASS (1. april 1948) f. 14. juli 1903. Medhjælper 1. april 1928, biblioteksassistent 1. dec. 1936, biblioteksassistent II 1. april 1946.

Biblioteksassistenter II

(til 1928 benævnt kontorassistent).

43. ALFRED VERNER (17. okt. 1914) f. 2. okt. 1841. Midlertidig medhjælper 1902—1914. Afgået 31. aug. 1915 († 1915).
44. NIELS TANG (1. sept. 1915) f. 11. jan. 1860. Afgået 30. juni 1923 († 1923).
45. CARINA VEDEL (1. april 1920) f. 17. juni 1897. Medhjælper 1. okt. 1916. Afgået 31. marts 1924 (nu vicebibliotekar ved Roskilde bibliotek).
46. INGRID APPEL, se nr. 38.
47. CHRISTIAN STUB JØRGENSEN, se nr. 11.
48. GUDRUN STRØM, se nr. 39.
49. INGEBORG HEILMANN, f. SCHJØTT, se nr. 40.
50. EBBA KRAGH, se nr. 41.
51. ELLEN HVASS, se nr. 42.
52. ULLA BLICHFELD, gift HAMMERICH (1. juli 1937) f. 24. sept. 1912. Medhjælper 1. aug. 1932. Afgået 31. marts 1939.
53. INGA FREDERIKSEN, gift SCHOU PEDERSEN (1. juli 1937) f. 11. marts 1913. Medhjælper 1. aug. 1932. Afgået 31. aug. 1942.
54. INGER BEHRENS, gift SIGURD JENSEN (1. aug. 1938) f. 4. juli 1914. Medhjælper 1. marts 1933. Afgået 31. dec. 1939.
55. *LILY ROSSEL, f. FRANDSEN (1. april 1939) f. 12. aug. 1903. Medhjælper 1. april—31. aug. 1930 og fra 1. juli 1938.
56. *PAULINE HEILMANN (1. jan. 1940) f. 15. febr. 1891. Medhjælper 1. sept. 1919.
57. *BODIL NYGÅRD (1. juli 1941) f. 25. dec. 1916. Medhjælper 1. dec. 1935—31. aug. 1938 (1. sept. 1938 elev på Århus folkebibliotek, 1940 biblioteksassistent, Tønder).
58. *NELLY JØRGENSEN (1. april 1942) f. 13. dec. 1910. Medhjælper 1. april 1936.
59. KIRSTEN RIIS-JØRGENSEN, gift JEPSEN (1. sept. 1942) f. 30. dec. 1917. Medhjælper 1. juli 1937.
60. INGER MALMTORP (1. juli 1944) f. 9. maj 1921. Medhjælper 1. marts 1940, biblioteksassistent-aspirant 1. juli 1944, biblioteksassistent 1. juni 1945. Afgået 30. jan. 1949 (nu biblioteksassistent ved Veterinær- og Landbohøjskolen).
61. *INGRID HELENE KNUDSEN (1. juni 1945) f. 19. maj 1918. Medhjælper 1. sept. 1938.
62. *IDA HAMMERSHAIMB, f. BREUM (1. febr. 1946) f. 15. nov. 1917. Medhjælper 1. okt. 1938.
63. *INGA LUND (1. april 1948) f. 30. dec. 1916. Medhjælper 1. febr. 1940, konstitueret biblioteksassistent 1. april 1948, biblioteksassistent II 1. dec. 1948.
64. *BODIL MØLGAARD MIKKELSEN (1. febr. 1949) f. 30. nov. 1921. Medhjælper 1. febr. 1943, konstitueret biblioteksassistent 1. febr. 1949, biblioteksassistent II 1. aug. 1949.

65. TOVE RYDAHL PEDERSEN, gift WØHLK-LUND (1. aug. 1949) f. 1. aug. 1923. Medhjælper 1. aug. 1945, konstitueret biblioteksassistent 1. aug. 1949, biblioteksassistent II 1. jan. 1950. Afgået 30. april 1952.
66. *KAREN FRIFELT (1. juli 1950) f. 15. sept. 1925. Medhjælper 1. febr. 1946.
67. *EVA SØNDERGAARD NIELSEN (1952) f. 19. jan. 1927. Medhjælper 15. sept. 1947.

Bibliotekssekretær

(stillingen oprettet 1914, ophævet 1922).

68. FRITZ JØRGENSEN (1. april 1914) f. 9. juli 1852. Extraordinær assistent 1. jan. 1903. Afgået 31. juli 1922 († 1934).

Portner og varmemester

(til 1911 benævnt kustode).

69. HANS TØRSLEFF (1. okt. 1901) f. 12. aug. 1854. Afgået 31. marts 1910, men fortsætter som betjent, se nr. 72.
70. JENS MELSGAARD (1. april 1910) f. 23. marts 1878. Afgået 31. marts 1948.
71. *PEDER HARTVIG ISBAK (1. april 1948) f. 9. okt. 1908. Betjent-vikar 1. april 1939, betjent-aspirant 1. aug. 1939, betjent 1. aug. 1941.

Biblioteksbetjente

(til 1919 benævnt kustode).

72. HANS TØRSLEFF (1. april 1910) f. 12. aug. 1854. Kustode 1. okt. 1901. Afgået 30. sept. 1922 († 1928).
73. JENS KJÆR CHRISTENSEN (1. dec. 1922) f. 12. nov. 1890. Bogbinder († 1923).
74. PETER ERVIG (1. nov. 1923) f. 20. nov. 1876. Afgået 31. dec. 1932, men fortsætter som bogbindermester, se nr. 82.
75. ESKILD PEDERSEN (1. april 1933) f. 10. april 1903. Opsyn 1. aug. 1929. Afskediget 31. juli 1939 († 1952).
76. *SVEND AAGE PETERSEN (1. juni 1938) f. 6. sept. 1905. Opsyn 1. april 1933, betjent 1. juni 1938, betjent I 1. april 1946.
77. PEDER HARTVIG ISBAK, se nr. 71.
78. *MARIUS CHRISTIANSEN (1. juli 1944) f. 22. juli 1903. Medhjælper 1. jan. 1943, betjent-aspirant 1. juli 1944, betjent II 1. jan. 1946.
79. *ERLAND ANDERSEN (1. april 1948) f. 28. juli 1914. Biblioteksbetjent-aspirant 1. april 1948, biblioteksbetjent II 1. dec. 1948.

Bogbindermestre

(til 1919 benævnt betjent).

80. ANDERS JACOBSEN (1. juni 1908) f. 13. nov. 1871. Afgået 31. aug. 1916 og ansat som avisforvalter ved Statens Avissamling, se denne nr. 1.

81. NIELS K. KRISTENSEN (1. sept. 1916) f. 4. dec. 1869. Afgået 1932 († 1932).
82. PETER ERVIG (1. jan. 1933) f. 20. nov. 1876 (fra 1917—1923 bogbinder-svend på Statens Avissamling). Betjent 1. nov. 1923. Afgået 30. nov. 1946. Siden 1. okt. 1949 ekstraordinær medhjælper i bogbinderiet.
83. *AAGE S. CHRISTOFFERSEN (1. april 1947) f. 3. okt. 1895. Bogbinder-svend 1. okt. 1922.

II. MEDHJÆLPERE

1. ALFRED VERNER, se I, nr. 43.
2. FRITZ JØRGENSEN, se I, nr. 68.
3. CHRISTIAN HEILSKOV, se I, nr. 19.
4. EJLER HAUGSTED, se I, nr. 6.
5. ANNA THOLLE (1. aug. 1911—31. marts 1913) (senere assistent i Sta-tens Bibliotekstilsyn).
6. IVER GUDME (1. maj 1912—31. aug. 1913) (senere ved Det kgl. Biblio-tek, Stevns folkebibliotek og Slagelse centralbibliotek, nu forlagskonsulent ved Gyldendal).
7. ELLEN HASSELRIIS (1. okt. 1912—31. jan. 1916).
8. INGEBORG HASSELRIIS (1. okt. 1912—31. jan. 1916).
9. EMANUEL SEJR, se I, nr. 3.
10. J. LENDRICK (1. maj 1913—28. febr. 1915).
11. HENRI HANSEN (1. okt. 1913—31. marts 1917) (nu overbibliotekar i Viborg).
12. ELISABETH BUUR, gift HOLM (1. febr. 1916—31. dec. 1919).
13. KIRSTEN WIED, gift NIEPOORT (1. febr. 1916—31. dec. 1916).
14. CARINA VEDEL, se I, nr. 45.
15. VILHELMINE THOMSEN (1. jan. 1917—30. april 1919 og 15. okt. 1923—31. okt. 1928) († 1934).
16. INGRID APPEL, se I, nr. 38.
17. ULLA HOFFGAARD, gift KJELDSSEN (1. april 1917—31. okt. 1922) (nu medhjælper ved Det kgl. Bibliotek).
18. CHRISTIAN STUB JØRGENSEN, se I, nr. 11.
19. GERDA BOYE, gift MØLLER (15. sept. 1917—31. juli 1923 og 1. febr. 1925—11. marts 1933).
20. INGEBORG DORPH, gift BAYER (1. nov. 1917—19. marts 1921).
21. THORA SCHMIDT, gift JACOBSEN (1. april 1919—31. jan. 1922).
22. ULLA BAYER, gift SCHMIDT-PHISELDECK (1. maj 1919—31. maj. 1921).
23. PAULINE HEILMANN, se I, nr. 56.
24. GUDRUN STRØM, se I, nr. 39.
25. TAGEA EGEDE CHRISTENSEN, se I, nr. 10.
26. SIGRID HASSING (1. juni 1922—31. jan. 1925).
27. TOVE VOELER, gift CHRISTIANSEN (1. aug. 1922—31. aug. 1923).
28. HARALD CHRISTIANSEN (1922).
29. AGNETE NYHOLM, gift RASMUSSEN (1. april 1923—28. febr. 1926).
30. ASTRID FOGET (1. aug. 1923—31. jan. 1934) († 1934).

31. INGEBORG HEILMANN, f. SCHJØTT, se I, nr. 40.
32. EBBA KRAGH, se I, nr. 41.
33. ELLEN HVASS, se I, nr. 42.
34. ELLEN SCHMIDT, gift JENSEN (1. april 1928—31. juli 1932) (nu medhjælper i Danmarks Institut for international Udveksling af videnskabelige Publikationer. I D É).
35. KAREN DAHL, gift LEBECH (1. nov. 1929—30. juni 1931) (nu biblioteksassistent ved Universitetsbiblioteket II, København).
36. LILY ROSSEL, f. FRANDBEN, se I, nr. 55.
37. INGER RUDE, gift GIVSKOV (1. april 1930—30. sept. 1931).
38. FELICE PALUDAN ANDERSEN, gift ISAGER (1. juli 1931—31. juli 1932).
39. PALLE BIRKELUND (1. okt. 1931—31. jan. 1936) (nu bibliotekar I ved Det kgl. Bibliotek og Universitetsbiblioteket. Kbh.).
40. ULLA BLICHFELDT, gift HAMMERICH, se I, nr. 52.
41. INGA FREDERIKSEN, gift SCHOU PEDERSEN, se I, nr. 53.
42. KIRSTEN JACOBSEN, gift SØGAARD (1. jan. 1933—31. dec. 1935).
43. INGER ROED LARSEN (1. jan. 1933—31. jan. 1936).
44. INGER BEHRENS, gift SIGURD JENSEN, se I, nr. 54.
45. TORDIS FABRICIUS (1. okt. 1933—2. marts 1934) (nu biblioteksassistent ved Det kgl. Bibliotek. Kbh.).
46. ODA RASMUSSEN (1. febr. 1934—30. juni 1937) (nu biblioteksassistent ved Universitetsbiblioteket II, Kbh., og bibliotekar i Studenterforeningen, Kbh.).
47. ANNA MØLLER (1. juni 1934—31. dec. 1934).
48. BODIL NYGÅRD, se I, nr. 57.
49. IDA HOLM-PEDERSEN, gift DORPH-JENSEN (1. jan. 1936—31. aug. 1938) (1939—40 assistent, Vordingborg, og vikar, Kbh.).
50. LISE BJERREGAARD (1. febr. 1936—31. aug. 1938) (nu bibliotekar, Odense).
51. NELLY JØRGENSEN, se I, nr. 58.
52. KLARA MARIE PETERSEN (1. jan. 1937—31. aug. 1942).
53. KIRSTEN RIIS JØRGENSEN, gift JEPSEN, se I, nr. 59.
54. JYTTE KJELLUND, gift PEDERSEN (1. aug. 1938—29. febr. 1940).
55. INGRID HELENE KNUDSEN, se I, nr. 61.
56. LILLI NIELSEN (1. sept. 1938—31. okt. 1939).
57. IDA HAMMERSHAIMB, f. BREUM, se I, nr. 62.
58. TOVE LESNER, gift GLASS (1. april 1939—31. dec. 1944).
59. ELLEN NANCY FUNCH (1. jan. 1940—31. dec. 1943) (nu bibliotekar i Socialministeriets bibliotek, Kbh.).
60. INGA LUND, se I, nr. 63.
61. INGER MALMTORP, se I, nr. 60.
62. VALBORG KNUDSEN, se I, nr. 29.
63. ERIK BUUS, se I, nr. 30.
64. HILDEBORG OBEL-JØRGENSEN (1. jan. 1942—30. nov. 1944) (nu biblioteksassistent ved Det kgl. Bibliotek, Kbh., og bibliotekar ved Folk og Værn).

65. ERIK SKOV (1. juli 1942—31. jan. 1943) (nu bibliotekar ved Søfartens bibliotek).
66. EVA LESNER, gift DAVIDSEN (1. sept. 1942—31. juli 1945) (1945—48 ved I D É, Kbh.).
67. BIRTE LINDHARD, gift HANSEN (1. sept. 1942—31. okt. 1943).
68. ERLING WINKEL, se I, nr. 31.
69. BODIL MØLGAARD MIKKELSEN, se I, nr. 64.
70. INGEBORG FINK (1. sept. 1943—31. jan. 1944) (nu bibliotekar, Haderslev).
71. HILDA HERHOLDT (15. maj 1944—31. dec. 1946).
72. NICOLAI KRARUP (1. sept. 1944—28. febr. 1946) cand. mag.
73. MAGDA VOIGT KRISTENSEN (1. nov. 1944—30. juni 1945).
74. THORKILD KORSGAARD (1. dec. 1944—31. marts 1945).
75. KNUD HANNESTAD, se I, nr. 32.
76. BENTE KIER (1. febr.—31. maj 1945).
77. AASE MYGIND (1. aug. 1945—31. aug. 1946 og 1. sept. 1947—30. nov. 1947) (nu bibliotekar, Århus folkebiblioteker).
78. TOVE RYDAHL PEDERSEN, gift WØHLK-LUND, se I, nr. 65.
79. KAREN RASMUSSEN (1. aug. 1945—31. maj 1948).
80. KARL MARTIN NIELSEN, se I, nr. 33.
81. OSCAR GEORG POULSBY (25. jan. 1946—14. maj 1950, 6. nov. 1950—6. april 1951 og 1. nov. 1951—2. febr. 1952).
82. KAREN FRIFELT, se I, nr. 66.
83. ELISA MØRK (1. aug. 1946—30. sept. 1949) († 1951).
84. KIRSTEN DAHL (1. okt. 1946—30. juni 1947).
85. ELSE HOVE (1. okt. 1946—31. marts 1947).
86. *LISSY MADSEN (1. jan. 1947) f. 18. dec. 1928.
87. EVA SØNDERGAARD NIELSEN, se I, nr. 67.
88. ERNST EDUARD PETERSEN, cand. mag. (1. okt.—31. dec. 1947 og 1. jan.—30. juni 1948).
89. *ESTHER SPARRE-PETERSEN (15. jan. 1948) f. 16. dec. 1924.
90. GRETHE ASTRUP PEDERSEN (1. sept. 1948—31. okt. 1949).
91. ELLEN MARGRETE NIELSEN (15. sept. 1948—31. jan. 1949) cand. mag.
92. *MARGARET ENGBERG GUDBJARTSSON (1. okt. 1948) f. 2. jan. 1928.
93. GUDRUN REIF (25. jan. 1949—15. maj 1950).
94. *BIRGIT JUEL KJÆR (25. jan. 1949) f. 14. okt. 1932.
95. *EBBA MORTENSEN (3. maj 1949) f. 19. jan. 1921.
96. *N. M. C. CARTENS (15. aug. 1949) f. 9. juli 1879.
97. *TOVE HOLM RASMUSSEN (1. sept. 1949) f. 16. april 1926.
98. DORTE DELA (1. sept. 1949—31. jan. 1950).
99. *INGER ANDERSEN (3. jan. 1950) f. 9. sept. 1928.
100. *INGEBORG HVID CHRISTENSEN (7. jan. 1950) f. 27. marts 1919.
101. *ANNIE INGER RING, f. YDE NIELSEN (9. jan. 1950) f. 4. juni 1928.
102. INGER JOHANNE HANSEN (15. febr. 1950—28. febr. 1951).
103. *GUDRUN BONNESEN (1. juli 1950) f. 12. juli 1900. (Tidligere bibliotekar bl. a. i Lemvig og Frederikssund).
104. *GUDRUN BAK-HANSEN (1. sept. 1950) f. 19. juni 1926.
105. *ANITA KARSBERG PETERSEN (1. sept. 1950) f. 14. nov. 1931.
106. *TOVE ØRNTOFT (1. maj 1951) f. 1. febr. 1929.

- 107. *HANNE FREDHOLM (1. sept. 1951) f. 12. aug. 1931.
- 108. *BENEDICTE NIELSEN (1. sept. 1951) f. 12. sept. 1932.
- 109. RUTH ENGSTRUP (1. nov.—31. dec. 1951) (nu bibliotekar ved Århus kommunes folkebiblioteker).
- 110. *AASE MUNK NIELSEN (17. jan. 1952) f. 27. maj 1927.
- 111. *CATHRINE JESSEN (1. febr. 1952) f. 1. juni 1923.
- 112. *KAREN DALBY (1. marts 1952) f. 22. nov. 1928.

Garderobeopsyn.

- 113. SINE KOLB (1. april 1915—19. dec. 1931) († 1931).
- 114. EYVIND BYSKOU (1. nov. 1928—30. april 1934).
- 115. MAGDALENE KOLB (1. jan. 1932—31. okt. 1946) († 1947).
- 116. *NICO KNUDSEN (1. sept. 1934) f. 14. marts 1891.
- 117. *ZENIA HENRIKSEN (aug. 1942) f. 23. dec. 1895.
- 118. *CHRISTIANE HANSEN (15. nov. 1946) f. 30. aug. 1884.

Bogbindersvende.

- 119. ANDERS JACOBSEN (1. juni 1908—31. aug. 1916) (senere avisforvalter, Statens Avissamling, se denne, nr. 1).
- 120. JENS KJÆR CHRISTENSEN, se I, nr. 73.
- 121. A. V. MIKKELSEN (1. april 1921—30. sept. 1932).
- 122. AAGE S. CHRISTOFFERSEN, se I, nr. 83.
- 123. *O. F. H. SCHMIDT (11. april 1931) f. 12. nov. 1896.
- 124. *E. HALD (3. april 1937) f. 8. febr. 1897.
- 125. *WILLY POULSEN (19. april 1947) f. 19. juli 1911.

STATENS AVISSAMLING

Avisforvaltere.

- 1. ANDERS JACOBSEN (1. sept. 1916) f. 13. nov. 1871. Bogbinder ved Statsbiblioteket 1. juni 1908. Afgået 31. dec. 1936 († 1943).
- 2. VIGGO A. EDVARDBSEN (1. febr. 1937) f. 11. maj 1882. Bogbinder 23. dec. 1923. Afgået 31. maj 1952 (fra 1. juni 1952 honorarlønnet avisforvalter).

Bogbindersvende.

- 1. *CARLA LARSEN (11. okt. 1916) f. 12. marts 1901.
- 2. VALDEMAR PETERSEN (23. okt. 1916—5. jan. 1917).
- 3. PETER ERVIG (18. aug. 1917—31. okt. 1923) (senere bogbindermester, Statsbiblioteket, se I, nr. 82).
- 4. VIGGO A. EDVARDBSEN, se nr. 2.
- 5. *HENRY CHRISTOPHERSEN (27. febr. 1937) f. 12. febr. 1906.

BIBLIOGRAFI

Af bibliotekar, cand. mag. Erik Giese.

Angående litteratur ældre end 1940 henvises til: Statsbiblioteket i Aarhus 1902—1927, Aarhus 1927, og Sejr, E.: Statsbiblioteket i Aarhus 1927—1939, Aarhus 1940.

- Sejr, E.: Bibliotekerne et naturligt Led i Samfundsmaskineriet. (Demokraten ^{17/3} 1940).
- Statsbiblioteket i Aarhus. Meddelelser om Virksomheden 1927—1939, Aarhus 1940. (Anm.: Aarhus Stiftstidende ^{19/5} 1940; Demokraten ^{26/5} 1940; Berlingske Aftenavis ^{30/5} 1940; Folkeskolen ^{30/5} 1940; Kristeligt Dagblad ^{2/6} 1940).
- Overcentralen og Studiekredsbiblioteket. (Bibliotekaren II. S. 74—82, 1940).
Bronzebusten af Karen Jeppe. Opstillet i Statsbiblioteket i Aarhus. (Armeniervennen. Nr. 7—8, 1940).
- Buste af Karen Jeppe i Statsbiblioteket i Aarhus. (Aarhus Stiftstidende ^{1/7} 1940).
- Gemt og næsten glemt. En Eftermiddag blandt gamle Aviser. [Statens Avissamling]. (Aarhus Amtstidende ^{28/12} 1940).
- Bendtsen, F. M.: Om Biblioteksklassifikation. (Foredrag). (Bogens Verden. Arg. 23. S. 14—22, 1941).
- Statsbiblioteket i Aarhus. (Aarhus gennem Tiderne. III. S. 231—33, IV. S. 277—83, 1941).
- Statens Avissamling i Aarhus. (Aarhus gennem Tiderne. IV. S. 283, 1941).
- Stensgård, Erling: Vitus Bering-Nyt via Amerika. En værdifuld Gave til Danmark fra Kongres-Biblioteket i Washington. (Berlingske Aftenavis ^{10/6} 1941).
Studiekreds-Centralen. (Demokraten ^{11/11} 1941).
- Thomsen, Carl: Studiekredscentralen i Funktion. (Foredrag). (Bogens Verden. Arg. 24. S. 274—79, 1942).
- Bergmann, L.: Provst Jens Vahl og Missions-Biblioteket i Aarhus. (Kristeligt Dagblads Kronik ^{20/5} 1942).
- [Stub Jørgensen, Chr.]: Statsbiblioteket i Aarhus gennem 40 Aar. Aarhus Amtstidende ^{2/6} 1942).
- Munck, Joh.: Statsbibliotekets Missionssamling. (Aarhus Stiftstidende ^{16/9} 1942).
- Larsen, Otto: For godt til at staa i en Avis? [Avis-Kronik-Samlingen]. (Aarhus Stiftstidende ^{30/4} 1943).
- En Dag paa Statsbiblioteket. (Aarhus Stiftstidendes Søndagstillæg ^{8/8} 1943).
- 125 Aars danske Aviser. (Aarhus Stiftstidendes Søndagstillæg ^{14/11} 1943).
- Ny Bygning med Bogtaarn til Statsbiblioteket —! (Demokraten ^{11/5} 1944).
- Pressemuseum og Avis-Arkiv i Statsbibliotekets Bygning. (Demokraten ^{31/12} 1944).

- Winkel, Erling*: Nodemanuskripterne paa Statsbiblioteket i Aarhus. (Dansk Musiktidsskrift. Årg. 20. S. 164—67, 182—85, 1945).
- [*Munck, Johs.*:] Statsbibliotekets Flytning er af største Betydning. (Aarhus Stiftstidende ⁴/₁ 1945).
- [*Stender-Petersen, A.*:] Pressens Museum og Arkiv bør ligge i Aarhus. (Aarhus Stiftstidende ¹⁶/₁ 1945).
- [*Sejr, E. og Andrup, O.*:] Pressemuseum og Pressearkiv. (Berlingske Tidende ²⁰/₂ 1945).
- Stensgård, Erling*: UN's Udgifter-Virksomhed. (Berlingske Aftenavis ³⁰/₈ 1946). Nødvendigt at Statsbiblioteket faar mere Plads. Flytteplanerne drøftet med Finansudvalget i Dag. (Aarhus Stiftstidende ³/₉ 1946).
- Afslag til Statsbiblioteket og Aarhus Universitet. (Aarhus Stiftstidende ¹⁵/₁₁ 1946).
- Sejr, Emanuel*: Statsbibliotekets Lokaleforhold. (Bogens Verden. Årg. 29. S. 135—38, 1947).
- Larsen, Otto*: Bibliotek eller Institutteri. (Bogens Verden. Årg. 29. S. 177—80, 1947).
- Stensgård, Erling*: Statsbiblioteket i Aarhus. (Landet. April 1948).
- Larsen, Otto*: Om Statsbibliotekets udlånspraksis. (Bibliotekaren. Årg. 11. S. 1—6, 1949. Bem. af H. Hvenegaard Lassen, s. 18—20, af Emanuel Sejr, s. 49—50, af H. Hvenegaard Lassen, s. 50, af Mette Gyde-Pedersen, s. 50—51).
- Winkel, Erling*: Biblioteksmæssig Nodeservice. Omkring Statsbibliotekets Musiksamling. (Bogens Verden. Årg. 31. S. 1—5, 1949).
- Sejr, E.*: Indlæg om Statsbiblioteket i Aarhus ved en forhandling om »Laaneverksamheden mellem de videnskabelige biblioteker og folkebibliotekerne«. Sjätte nordiska biblioteksmötet i Uppsala 1950. (Redogörelse utg. av Sveriges allm. Biblioteksforening, Uppsala 1951. S. 172—76).
- Tips-Penge til Tegning af nyt Statsbibliotek (Aarhus Stiftstidende ²/₅ 1952).

PERSONALIA

- 40 Aar mellem Statsbibliotekets Bøger. [*E. Stensgård*]. (Demokraten ²⁶/₇ 1941). Overbibliotekar *Emanuel Sejr* fylder 50. (Aarhus Stiftstidende ²⁸/₉ 1941).
- Erling Stensgård* fortæller om 40 Aars Virksomhed paa Statsbiblioteket i Aarhus. (Berlingske Tidende ⁴/₁₀ 1941).
- 25 Aar ved Statsbiblioteket. [*Chr. Stub Jørgensen*]. (Aarhus Amtstidende ¹⁵/₉ 1942).
- Fabricius, Knud*: *Ejler Haugsted*. (Aarhus Stiftstidende ³⁰/₉ 1945).
- Holm, Axel*: Det vigtigste er at kunne faa Kontakt med Mennesker. [*Ejler Haugsted*]. (Aarhus Stiftstidende ¹/₁₁ 1945).
- Fødselsdag paa Statsbiblioteket. [*F. M. Bendtsen 60 Aar*]. (Aarhus Stiftstidende ¹/₃ 1946).
- Larsen, Otto*: *Erling Stensgård* 70. (Bogens Verden. Årg. 28. S. 194—95, 1946).
- Sncum, Axel*: *Erling Stensgård*. (Demokraten ¹⁶/₅ 1946).
- Bøger og Viden fører til megen Morskab her i Livet. [Interview med den 70-årige *Erling Stensgård*]. (Jyllands-Posten ³/₆ 1946).

- Albeck, Gustav: Vilhelm Grundtvig 1866—1950.* (Grundtvig-Studier 1950. S. 96—99).
- Sejr, Emanuel: Vilhelm Grundtvig.* (1866—1950). (Nord. Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen. Årg. 37. S. 71—74, 1950).
- Søgaard, Helge: Overbibliotekar Vilhelm Grundtvig.* (Købstadmuseet »Den gamle By«. Aarbog 1950. S. 5—6).
- 75 i Dag. [*Ejler Haugsted*]. (Aarhus Stiftstidende $\frac{1}{10}$ 1950).
- Sejr, E.: 75 i Morgen.* [*Erling Stensgård*]. (Aarhus Stiftstidende $\frac{18}{5}$ 1951).
- Bog og Avis. [*Erling Stensgård 75*]. (Politiken $\frac{17}{5}$ 1951).
- Hansen, R. L.: Overbibliotekar Sejr 60 Aar.* (Bogens Verden. Årg. 33. S. 354—55, 1951).
- Emanuel Sejr fylder 60.* (Aarhus Stiftstidende $\frac{28}{9}$ 1951).
- Fødselsdag i Udlaanet. [*Helge Kjærgaard 50*]. (Aarhus Stiftstidende $\frac{11}{3}$ 1952).
- Halvtreds. [*Helge Kjærgaard*]. (Aarhus Amtstidende $\frac{12}{3}$ 1952).
- 50 Aar. [*Otto Larsen*]. (Aarhus Stiftstidende $\frac{22}{4}$ 1952).
- 70 i Dag [Avisforvalter *Viggo Edvardsen*]. (Aarhus Stiftstidende $\frac{11}{5}$ 1952).

KATALOGER

- Katalog over Erhvervelser af nyere udenlandsk Litteratur ved Statens offentlige Biblioteker. (Accessionsskatalog). 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945—46.
- Udvalg af nyere udenlandsk litteratur indgået i Statsbiblioteket. (To-månedlig duplikeret liste ved *Otto Larsen*). 1941—50, 1952 ff.
- Udvalg af nyere udenlandsk litteratur indgaaet i Statsbiblioteket i Århus. (Overcentralkatalog.) (Ved *Otto Larsen*). 1938—40, 1941—43, 1944—46, 1947—49, 1950, 1951.
- Tidsskriftlæsekrese 1941—52.
- Katalog over Vahls Missionsbibliotek i Statsbiblioteket i Aarhus. (Ved *Ejler Haugsted* med Indl. af *Ferd. Munck*). Kbh. 1942. XXVIII + 373 S. — Anm. af *Ferd. Munck* (Nordisk Missions-Tidsskr. LI, 1942. S. 271—73), af *J. Blauenfeldt* (Bogens Verden XXIV, 1942, S. 115), af *Vald. Christiansen* (Santal-Posten XLVII, 1942, S. 70—71), af *Holger Larsen* (Nord. Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen XXIX, 1942, S. 96—98), af *Axel Malmstrøm* (Nordisk Missions-Tidsskrift LIII, 1942, S. 126—27), af *M. Schlunk* (Zentralblatt für Bibliothekswesen LX, 1943—44, S. 235—36).
- Katalog over udenlandsk Skønlitteratur. I. Svensk. 1942. (Ved *Chr. Stub Jørgensen*).
- Katalog over udenlandsk Skønlitteratur. II. Fransk. 1945. (Ved *Chr. Stub Jørgensen*).
- Katalog over udenlandsk Skønlitteratur. III. Slavisk. 1952. [Duplikeret]. (Ved *C. Hovgaard Jacobsen*).
- Fortegnelse over medicinsk litteratur i Aarhus anskaffet efter 1946. 1950. — 1950—51. 1951. [Duplikeret]. (Ved *Erik Giese*).
- Musik. (Musikfilosofi, musikteori, musikhistorie, biografi). 2. forøg. udg. 1946. (Ved *Erling Winkel*).
- Musikalier. 1. Udenlandsk musik. 2. udg. 1951, bd. 1: Samlingsværker og musik for eet instrument. (Ved *Erling Winkel* og *Ingeborg Heilmann*).

SYNSPUNKTER FOR KLASSIFIKATION

AF

F. M. BENDTSEN

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1952

I. PRINCIPIELLE BETRAGTNINGER

VED Klassifikation forstaar vi Ordning af et givet Stof i Grupper eller »Klasser«, saaledes at hver Gruppes Bestanddele har een eller flere fælles Egenskaber, der stiller den i Mod-sætning til hver af de øvrige Grupper.

En saadan Ordning vil i sidste Instans kunne siges at bero paa Rumsforestillinger. Vi har f. Ex. en vis Stofmængde *M*, fordelt i 4 forskellige Dele. En saadan blot rumlig Fordeling er imidlertid af ren udvortes Art. Dersom vi er i Stand til at sondre mellem ældre og yngre Dele af *M* og fordele *M* i 4 Partier efter Alder, da foreligger der altsaa en Tidsdeling indenfor Forde-lingen i Rummet. Men ogsaa i dette Tilfælde er Ordningen forsaavidt af udvortes Karakter, som *M*'s Indhold i Henseende til saglig Beskaffenhed ikke berøres deraf.

Hvis vi endelig ordner *M*'s Elementer i Grupper efter saglig (materiel og funktionel) Lighed, da etablerer vi dermed en syste-matisk Ordning i mere egentlig Forstand. Denne sidste Ordning kan ske efter Egenskaber af udvendig Art, for Bøgers Vedkom-mende f. Ex. efter Format, efter Indbinding, efter typografisk Udstyr o. lign., eller ogsaa efter Bøgernes Indhold, de Emner, der behandles, eller den Form, i hvilken de fremtræder. Det er denne Indholdsordning, eller Sagordning, som er den biblioteks-mæssige Systematik's Genstand, og hvis Resultat foreligger i det systematiske Katalog (Realkataloget som Modsætning til det formale (alfabetiske) Katalog).

Bøgernes Indhold er Udtryk for den menneskelige Aands Arbejde med et givet Emne, altsaa synliggjorte Ord og Tanker, og forsaavidt dette Arbejde maa foregaa i Rummets, Tidens og

Tankens Former, giver det os Grundlaget for en primær Inddeling i resp. rumsbestemte (»geografiske«), tidsbestemte (»historiske«) og »tankebestemte« (»systematiske«) Fag.

Disse tre Grupper kan atter træde i Forhold til hinanden, og her gælder det i Hovedsagen, at Tidsdelingen vil være underordnet Rumsprincippet, og at saavel Tids- som Rumsmomentet er Sagbegrebet underordnet. Saaledes vil som Regel Københavns Historie findes under det topografiske Begreb »København«, og Medicinens Historie og Topografi vil indgaa under Faget Medicin. Det maa her erindres, at i Grundinddelingen 1) Sted, 2) Tid, 3) Sag vil jo strengt taget Medicinens Topografi tilhøre Gruppe 1, dens Historie Gruppe 2, saa at Henførelsen af Fagets Historie og Topografi under Gruppe 3 egentlig er en Tilknytning af udvortes Art.

Hvad Sagemnerne angaar, da vil de enten være af stofflig (konkret) eller af begrebsmæssig (abstrakt) Art. De stofflige Fænomener lader sig henhøre enten til Naturens eller til Kulturens (Teknikens, Kunstens) Verden.

Et Emne, analyseret og beskrevet efter sin hele Natur eller Begreb, indebærer den hele Lære om dette Emne, det paa Emnet byggede Fags Encyklopædi. Saaledes faas Botaniken = Læren om Planternes Natur o. s. v. Det kan tænkes, at en Bog om Planterne foruden deres Naturhistorie ogsaa medtager Afsnit om Planterne i Forhold til Mennesket og til Kulturen, f. Ex. Planterne i Sæd og Skik, eller som Motiv i Kunsten o. s. v. Vi føres da ud over Grænserne for Naturvidenskaben, og Bogen burde egentlig til Almindelig Encyklopædi. Imidlertid vil man dog her foretrække at lægge Vægten paa det Omraade, Emnet ved sin Natur tilhører, og anbringe Bogen sammen med Botanikens Encyklopædi. Vi anførte ovenfor, at et Fags Historie og Topografi henhøres til Faget, og det samme vil ogsaa i Almindelighed gælde det paagældende Emnes Historie (Kulturhistorie) og Geografi. Altsaa vil f. Ex. Planternes Kulturhistorie saavel som Plantegeografi indgaa under Botanik og ikke under resp. Kulturhistorie og Geografi.

Hvis en Del af Emnet analyseres og beskrives paa samme Maade som Helheden, opstaar en Underafdeling af Faget. I den beskrivende Zoologi kommer saaledes Underafdelingen Patterdyr, herunder igen Rovdyr o. s. v. Eller en enkelt Side af Helheden

kan gøres til Genstand for Behandling, som f. Ex. Dyreorganismens Livsprocesser, hvilket udgør Faget Dyrefysiologi, der efter Omstændighederne kan staa som Underafdeling under Faget Fysiologi eller under Zoologi. I Regelen vil man vel vælge det sidste, idet man altsaa lader Afgrænsningerne af det konkrete Emne være det overordnede, saa at f. Ex. Pattedyrenes Fysiologi, Rovdyrenes Fysiologi kommer under resp. Pattedyr og Rovdyr i den beskri- vende Zoologi.

Medens man, naar to eller flere Emner eller Fag behandles jævn sides i et enkelt Skrift, naturligvis søger Placering i den nærmeste Fællesnævner — altsaa Aber + Rovdyr: Pattedyr i Alm.; Astronomi + Fysik: Naturvidenskab i Alm. o. s. v. —, stiller det sig anderledes, naar Emnerne eller Fagene stilles i Forhold til hinanden. »Kirken og Pressen« kan saaledes betyde Kirkens Syn paa eller Indflydelse paa Pressen eller omvendt. Her vil det ofte være vanskeligt at udpege en passende Fællesnævner. Man kan da enten vedtage at anbringe under det ene Begreb med Henvisning til det andet (de andre), eller man kan gentage Titlen paa de forskellige Steder i Systemet, hvortil den har Tilknytning. Denne sidste Maade er maaske den almindeligst brugte og er ogsaa i det hele logisk forsvarlig. A i Forhold til B kan jo faktisk med lige Ret opfattes som et Særtilfælde under A eller B, altsaa anbringes begge Steder. Det maa dog bemærkes, at ført ud i fuld Udstrækning, saa man ikke nøjes med et Udvalg af Titler, der jo maa føre til Vilkaarlighed, vil denne Metode medføre et betydeligt forøget Arbejde med Titelskrivningen. Ikke blot skal Titelen gentages, men der skal tillige tilføjes Henvisninger fra det ene Sted til de øvrige, hvor Optagelse finder Sted, for at man i Tilfælde af Rettelser eller eventuelt Fjernelse af Titelen kan naa frem til samtlige Pladser.

Der er hidtil talt om Titelgentagelsen for Emner i umiddelbar Tilknytning til et Fagomraade. Vil man ogsaa gentage, naar Tilknytningerne er af middelbar Art, føres man let ud i det uoverkommelige og urimelige. En Sangforening af Malere har saaledes umiddelbar eller direkte Tilknytning til Faget Musik, men staar kun middelbart eller indirekte — gennem Begrebet Malere — i Forbindelse med Haandværk.

Lad os tage endnu et Exempel: »Studenters Mission blandt Sømænd i London«. Denne Titels Plads er klar nok. Bogen handler om Mission og anbringes dér. Men den kan tillige optages under Universitetsvæsen: Studenter; Søvæsen: Sømænd, og Topografi: London. Man maa blot gøre sig klart, at derved tilsløres det samlede Systems Entydighed, thi man arbejder i Virkeligheden her med 4 forskellige Systemer, hvoraf igen de 3 staar i fælles Mod-sætning til det fjerde og kan optages derunder.

Idet Titelen optages under »Studenter«, etableres et System, hvor alt vedrørende Studenter (Studentersangforeninger osv. osv.) samles under dette Begreb. Tilsvarende gælder for Titels Optagelse under »Sømænd« og »Mission«. Men disse 3 Systemer kan atter finde Optagelse under det topografiske Begreb »London«. Der kan saaledes blive mere end rigelig Lejlighed til Gentagelse!

Selv om dette maaske kun er teoretiske Konsekvenser, saa viser det dog Svagheden, der fremkommer ved at bryde den Grundlov, der maa gælde for ethvert System: at det skal være é n t y d i g t. Et »System«, der faktisk er en Blanding af flere, er i og for sig en Selvmodsigelse.

Derimod er der intet i Vejen for — idet vi gaar ud fra de tre førstnævnte Principer: Tid, Sted, Sag — at opstille et historisk-topografisk System j æ v n s i d e s med det faglige og optage en Titel begge Steder. »Danmarks Pattedyr« kan altsaa foruden under Zoologi ogsaa finde Plads under det topografiske Begreb »Danmark«. En anden Sag er, om man virkelig vil have Brug for et saadant Dobbelt-system. For en Geograf eller Kulturhistoriker kan det selvfølgelig have Interesse at finde alle mulige Emner og Fag med Tilknytning til Danmark under dette Begreb (Danske Dyr, dansk Filosofi, dansk Sprog osv.), men ogsaa Fagsystemet kan dog give Svar paa, hvilke Emner osv. der har Tilknytning til det enkelte Land.

Den Opgave at samle alle Skrifter om et vist Emne paa eet Sted, frigjort for de Baand, der i et System holder dem fast paa ofte vidt adskilte Steder, tilfalder det alfabetiske E m n e k a t a l o g, der er et nyttigt, omend ikke uundværligt Supplement til det systematiske Katalog. Temmelig uundværlig er paa den anden Side for Emnekataloget en systematisk Oversigt over de benyttede Emne-

ord, en Kendsgerning, der viser os det systematiske Katalog som det mest selvstændige og forsaauidt det primære af de to.

Dette, at et System maa være indrettet ud fra een bestemt Tankegang, kan virke som Ensidighed og Stivhed. Herpaa kan dog bødes ved Henvisninger, som tillader eller muliggør Modifikationer i Grupperingen. Har man saaledes flg. Grundinddeling: 1) Biologi i Alm., 2) Botanik, 3) Zoologi og under hver af disse Grupper en Afdeling »Fysiologi«, da kan man, om man ønsker det, henwise Fysiologien fra 2 og 3 til Fysiologi i Gruppe 1, hvorved man altsaa faar Fysiologi samlet paa eet Sted.

Selv om det principielt maa kræves, at Inddelinger i samme Række ikke griber over i hinanden, saa vil det dog i Praxis ofte ske, at denne Regel ikke iagttages strengt. Men ogsaa i dette Tilfælde maa vi da bruge Henvisninger, der kan rette Skævheden. Under speciel Topografi kan vi f. Ex. finde opført i samme Række: 1) Byer 2) Kirker, og det maa da ved en Henvisning bestemmes, om Kombinationen »en Bys Kirker« skal til 1 eller 2. For Klarhedens Skyld bør man dog næppe overlæsse Systemet med alle de Henvisninger, der kan blive Brug for, men kun indføje de nødvendige. Resten maa saa noteres i den »Kommentar« til Systemet, som altid vil være en Fornødenhed for at sikre Katalogets Videreførelse i Konsekvens med den oprindeligt lagte Plan.

En væsentlig Betingelse for en gnidningsløs Katalogførelse er, at Systemet ikke anlægges for snævert. Mener man at kunne nøjes med et mindre findelt System, maa man dog altid sørge for ved Siden af de bestemt formulerede Grupper at opstille en Samlingsgruppe for de ikke nærmere udførte Inddelinger, og hvori tillige eventuelt nytilkommende Bogtyper kan indgaa.

Det kan her bemærkes, at der er en ikke uvæsentlig Forskel paa, hvad vi vil kalde et »lukket« og et »aabent« System. Ved det første forstaar vi et System over en een Gang for alle given Bogmasse, medens det aabne System er et saadant, som foruden den i Øjeblikket forhaandenværende Literatur ogsaa maa beregne Plads til fremtidig Tilvæxt med muligt opkommende nye Bogtyper. Det siger sig selv, at en Beregning af saadanne Muligheder altid vil være ufuldkommen. Det vil altsaa sige, at ethvert selv det omhyggeligst udarbejdede System vil i det lange Løb forældes. Man

maa da omarbejde Systemet saaledes, at det kan svare til saavel den ældre som den moderne Literatur, eller man kan bibeholde det med Gyldighed for de indtil et vist Aar udkomne Skrifter, og saa for den derefter følgende Literatur anlægge et nyt.

I og for sig er den første Fremgangsmaade mest tiltalende, forsaavidt Systemets Enhed her fastholdes. For visse Fag vil det dog sikkert være mest praktisk at vælge den anden Udvej.

Der er fremdeles Grund til at pege paa Forskellen mellem et fuldt selvstændigt Fagsystem (til et Specialbibliotek) og et System beregnet paa et Universalbibliotek. I første Tilfælde er vedkommende Fagspeciale Midtpunktet, hvorom det hele drejer sig, og set i Belysning heraf kan der fra andre Omraader frit inddrages Stof f. Ex. som Hjælpefag eller i Form af Kildesamlinger. Det er saa at sige et »geocentrisk« Stade, der herved indtages. I et universelt System derimod ser man »kopernikansk« paa Sagen: De forskellige Fag er i Principet ligestillede, idet Bøgernes Plads bestemmes ved Indholdet, ikke ved Anvendelsen. — I et filologisk Bibliotek vil man saaledes optage middelalderlige Lovtexter som sproglige eller literaturhistoriske Dokumenter, medens de efter deres Indhold tilhører Retsvidenskaben. Som Bifag til Historien kan findes optaget Numismatik (Møntlæren), der falder ind under Pengevæsenets Omraade osv. —

Forklaring af de Principer, der ligger til Grund for Systemet, og efter hvilke Kataloget bør føres videre, maa som før sagt finde Plads i en ledsagende K o m m e n t a r. Mangler en saadan, vil Forstaelsen blive mere eller mindre afhængig af et frit Skøn, til liden Baade for Katalogets Klarhed og Orden. — Som Exempler paa Spørgsmaal, der maa tages Stilling til indenfor et Fag som S p r o g v i d e n s k a b, og som kan behandles i den dertil hørende Kommentar, kan nævnes: Definition af Begreber som Filologi, Historisk Grammatik, Sproghistorie og -geografi, Stilistik. — Regler for Anbringelse af Ordbøger over to eller flere Sprog: Dansk-Fransk; Tysk-Madjarisk; Græsk-Latin-Italiensk osv. — Drøftelse af, hvorvidt et Emne, undersøgt gennem Sproget, skal henføres under Emnets Fag eller under Sprog, f. Ex. Norsk Retsliv i Middelalderen, belyst af Sproget. — I hvilket Omfang skal Begrebet »Læsebog« optages under Sprog? —

Saaledes vil der indenfor ethvert Fag være mange Spørgsmaal at undersøge, og de Regler og Vedtægter, der opstilles paa Grundlag heraf, maa naturligvis afstemmes efter hinanden, saa at Modsigelser saavidt muligt undgaas. Hvad der for en flygtig Betragtning kan synes at være en rent vilkaarlig, ja urimelig Bestemmelse, kan da, naar man ser nærmere til, vise sig at være et fuldt forsvarligt og velbegrundet Resultat af en Overvejelse i en større Sammenhæng, et Resultat, som ikke lader sig ændre paa et enkelt Punkt uden Skade for Helheden.

II. OM INDRETNING AF ET FORMSKEMA

A. For systematiske Fag.

Inddelingen af et Fag er af dobbelt Art, dels real, dels formal. Det er den sidste Slags, vi her hovedsagelig skal beskæftige os med, idet vi gaar over til at undersøge Inddelingens Teknik.

Grundlaget, hvorfra vi gaar ud, er et Emne af en eller anden Art, som vi vil kalde M . Dette Emne kan nu gøres til Genstand for Analyse. Betegner vi den analyserende Virksomhed ved Bogstavet r (af ratio, Tanke), faar vi Mr som Udtryk for et fagligt Lærebegreb. Men M kan ogsaa betragtes i Forhold til Tid og Sted. Vi betegner Tidsbegrebet ved t (af tempus, Tid), Stedbegrebet ved l (af locus, Sted). Mt betyder Emnets Historie, Ml dets Topografi.

Endelig kan M ses i faglig Belysning af forskellig Art, som vi vil udtrykke ved et v (varia, forskelligt). Mv vil da betegne tilsvarende særlige Discipliner.

Tænker vi os nu en Række forskellige Emner $M_1 M_2 M_3$ osv., alle med r vedføjet, dernæst den samme Række gentaget, først med Betegnelsen t , derefter med l og endelig med v , da er det klart, at vi hermed har Mulighed for 2 forskellige Ordningmaader: Enten kan vi ordne efter Emnerne ($M_{1r}, M_{1t}, M_{1l} M_{2r}, M_{2t}$ osv.), eller vi kan ordne efter de vedføjede Bogstaver (altsaa $M_{1r}, M_{2r} M_{1t}, M_{2t}$ osv.). I første Tilfælde faar vi da en Række Discipliner (systematiske, historiske, geografiske og forskellige Særfag) samlet omkring det fælles Emne, i sidste Tilfælde faar vi en Hoveddeling i systematiske, historiske og geografiske

Fag. I Regelen vil man nok vælge den første af de to Ordninger, f. Ex. altsaa henføre Dyregeografi under Zoologi i Stedet for under Geografi, Retshistorie under Jura, ikke under Historie (Kulturhistorie) osv. Selve Faget (Mr) kan naturligvis ogsaa være Emne. Vi faar da f. Ex. (Mr)r = Skrifter, der undersøger Mr's System og Begreb. (Mr)t udtrykker Fagets Historie osv.

Disse Grupper danner en Modsætning til de Skrifter, der repræsenterer Faget selv, idet de handler om Faget og kun kan tilknyttes dette paa udvortes Maade som »Indledning«. Skal de selv indføjes organisk i et System, vil (Mr)r tilhøre Skrifter om Videnskabernes System, (Mr)t falder ind under Videnskabernes Historie osv.

Det vil dog være rimeligt — paa Grund af Emnet — at placere disse Grupper i Tilknytning til Faget Mr som dets Indledning. Vi kan da betegne de indledende Discipliner under eet med Mærket (Mr)v. —

»Indledning« i Klassifikationstekniken maa ikke forveksles med Betydningen af Ordet i dets hyppige Forekomst i Bogtitler, f. Ex. »Indledning til Musikens Teori« o. lign., hvor det sædvanligvis blot betegner Lærebegrebet selv i Grundtræk eller elementær Fremstilling.

Hvad nu Faget selv (Mr) angaar, da kan det fremtræde i forskellige Former. Der kan saaledes skelnes mellem periodisk og ikke-periodisk Form. Fra andet Synspunkt faar vi blandet, alfabatisk (lexikalsk) og systematisk Form. Der kan ogsaa tales om Billeder, grafisk Fremstilling o. a. som særlige Former.

For at antyde, at det her drejer sig om Formgrupper, der forsaavidt er uden real-systematisk Betydning, som det faglige Indhold ikke berøres deraf, kan vi betegne dem under eet ved at sætte et Nultegn til Fagets Formel, altsaa (Mr)0. — Herpaa følger i Skemaet Emnets Historie og Topografi (Mt og Ml).

Endelig kommer Mv som Udtryk for Emnet i faglig Belysning af forskellig Art, f. Ex. indenfor Zoologien: Dyrene betragtet som nyttige eller skadelige. Dyrene, set æstetisk, eller som Genstand for Overtro osv. Saadanne specielle Betragtninger af det almindelige Emne kan sammenfattes under den af amerikanske Systematikere brugte Betegnelse »General special«.

I Almindelighed gælder her, at *Mv* betegner særlige *Arter* af det ved *Mr* udtrykte *Fag*. Saaledes faas *Dyrenes Skønhed* = *Æstetisk Zoologi*, *Dyrenes Nytte* = *Anvendt Zoologi*, *Dyrenes Historie* = *Historisk Zoologi* osv. Andre Exempler er: *Klimatologisk Medicin*, *Teknisk Kemi*.

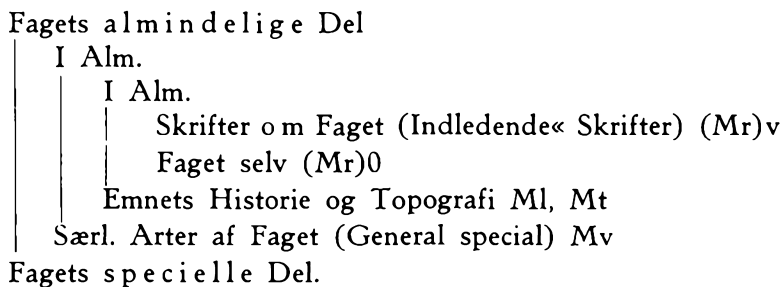
Vi kan lægge Mærke til, at saadanne Begreber ogsaa kan vendes om, saa vi i samme Betydning som de respektive Grupper ovfr. kan faa: *Zoologisk Æstetik*, *Zoologisk Historie* (forskelligt fra *Zoologiens Historie!*), *Medicinsk Klimatologi*, *Kemisk Teknologi*. —

Ofte vil det sproglige Udtryk nævne *Fagbegrebet* som *Genstand for Behandling*, hvor det i *Virkeligheden* drejer sig om *Fagets Emne*. En Type som »*Zoologien* og *Æstetiken*« vil saaledes være saa nærbeslægtet med *Begrebet* »*Æstetisk Zoologi*«, der jo vil sige: *Dyrene*, *æstetisk betragtet*, at den i *Praxis* vil kunne slaas sammen dermed. Vi kan udtrykke dette Forhold saaledes: $(Mr)v \sim Mv > Mv$, hvilket vil sige: $(Mr)v$ glider over i og henføres til *Mv*. —

Et andet Exempel er »*Astronomien* og *Kristendommen*«, der ogsaa kan hedde »*Sjerneuniverset* og vor *kristne Tro*« (= »*religiøs*« *Astronomi*). —

Efter *General special-Grupperne* følger endelig *Fagets specielle Del*, hvor *Emnets enkelte Bestanddele* behandles, f. Ex. i *Zoologien* de enkelte *Dyreklasser*. —

Det hele Skema faar da flg. Udseende:

Om Inddelingen af et *Fags specielle Del* skal her fremsættes et Par principielle Betragtninger.

1. Et Fag som Sprogvidenskab vil man i Regelen dele primært efter Sprog: Dansk, Tysk osv.

2. Under et Fag som Systematisk Zoologi bliver Delingen efter Dyreklasser: Pattedyr, Fugle osv.

3. Under Retsvidenskab vil man som oftest primært inddele analogt med 2 i de forskellige Discipliner: Arveret, Formueret osv., men man kan jo ogsaa primært dele i Dansk Ret, Tysk Ret, og sekundært igen i Fagene Arveret osv.

Dansk Sprog i den under 1 anførte Inddeling bliver da at betragte som en særlig Disciplin, en særlig faglig Art — i Lighed med f. Ex. Pattedyrlæren under 2. Derimod vilde en systematisk Oversigt over de i Danmark levende Dyr være Dyregeografi og næppe blive kaldt »dansk« Zoologi.

Vi kan sige, at jo mere særpræget Fænomenerne indenfor et lokalt afgrænset Omraade er, desto mere tilbøjelig vil man være til at betragte denne Afgrænsning som en speciel faglig Kvalitet, og omvendt: jo mere det lokale kan siges blot at betegne en rumlig Begrænsning af samme Art Fænomener, desto naturligere bliver det at anse Gruppen som værende af rent rumlig (geografisk) Præg.

Mellem et Fags »almindelige« og dets »specielle« Del kan der være Overgange. »Geografi for Postelever« vil saaledes let komme til at betyde det specielle »Postgeografi«. — En »Syntax for Danske«, hvori kun Exempler fra dansk Sprog, bliver = »Dansk Syntax« osv. — Forsaa vidt en »Lærebog i dansk Mejeribrug« betegner en ogsaa andetsteds end i Danmark anvendelig Teknik, vil man ikke tage Hensyn til den lokale Begrænsning, men betragte Bogen som Lærebog i almindelig Mejeriteknik. — Derimod vil »Vejledning for danske Folkemindesamlere« nok kunne være saa stærkt præget af det lokale Stof, at man vil henføre den til Gruppen »Danske Folkeminder« som Indledning.

B. Historiske og topografiske Fag.

Ved Siden af de paa Tankebegrebet hvilende »systematiske« Fag har vi de rums- og tidsbestemte. Ogsaa for disse lader der sig opstille Formskemaer, der vel har Grundtræk fælles med det foran behandlede Skema, men hvis Inddeling dog tillige kan bestemmes nøjere ud fra de tilgrundliggende Principer: Tid og Sted.

Som Exempler paa topografiske Skemaer kan følgende tjene:

I. Danmark

Alm. Topografi
 | Alm.
 | Specielle Emner (f. Ex. Byer)
 Enkelte Lokalteter
 Aarhus
 Gudena
 Jylland
 Ribe Amt
 Vissenbjerg Sogn
 Voergaard

II. Danmark

Alm. Topografi
 | Alm.
 | Specielle Emner (f. Ex. Byer)
 Enkelte Lokalteter
 Jylland
 Alm. Topografi
 | Alm.
 | Specielle Emner (f. Ex. Gaarde)
 Ringkøbing Amt
 Alm. Topografi
 | Alm.
 | Specielle Emner (f. Ex. Gaarde)
 Ulfborg Herred
 Alm. Topografi
 | Alm.
 | Specielle Emner (f. Ex. Gaarde)
 Ulfborg Sogn
 Alm. Topografi
 | Alm.
 | Særl. Emner (f. Ex. Gaarde)
 Nørre-Vosborg

III. Danmark

Alm. Topografi
 | Alm.
 | Specielle Emner (f. Ex. Byer)
 Enkelte Lokalteter
 (Landsdele) Jylland
 (Amter. Herreder) Ribe Amt
 (Byer) Roskilde
 (Gaarde) Voergaard
 (Vandløb) Susaa

IV. Danmark

Alm. Topografi
 | Alm.
 | Enkelte Landsdele
 Specielle Emner
 Byer
 | Flere
 | Enkelte
 Gaarde
 | Flere
 | Enkelte
 Landsogne
 | Flere
 | Enkelte
 osv.

V. Danmark

1 Alm. Beskrivelse
 Speciel Topografi
 2 Enkelte Landsdele (Flere L. se 1. —
 Skrifter vedr. Specialerne i 3 flg.
 se disse Grupper)
 3 Byer
 | Flere
 | Enkelte
 4 Gaarde
 | Flere
 | Enkelte
 osv.

Vi skal nu nærmere undersøge disse Skemaer.

Der kan skelnes mellem 1) Underordningssystem og 2) Parallelsystem. Det gennemførte Underordningssystem ses af Nr. II, det gennemførte Parallelsystem ses af I. Ingen af de to Former er heldige. II systematiserer for stærkt, I for lidt. Ja, man kan om I sige, at der i Grunden intet System er, men kun Emner i alfabetisk Rækkefølge. Lidt mere systematisk Orden er der i III. Men baade ved I, II og III kan spørges, hvor man skal anbringe f. Ex. en Bog om »Ribe Amts Byer« eller »Byer i Jylland«. Skal en saaden Bog placeres under resp. »Ribe Amt« og »Jylland«, eller under »Alm. Topografi: Byer«? Gaar man ud fra Modsætninger 1) Alm. Topografi (= Hele Landet) og 2) Enkelte Lokalteter, vil man vel sige, at »Ribe Amts Byer« hører under 2. Men man kan med lige saa megen Ret hævde, at da Talen er om flere Byer, bør der henføres til 1, idet kun enkelte Byer kan indgaa under 2.

Sagen er jo aabenbart den, at der ikke er den samme Modsætning mellem 3) »Danmark« og 4) »Jylland«, som mellem 3) Danmark og f. Ex. 5) Byen Ribe.

Men i I staar dog baade 4 og 5 opstillet i et fælles Modsætningsforhold til 3. — »Jylland« og »Byen Ribe«, der i I staar jævnsides, har faktisk samme indbyrdes Forhold som 3 (Danmark) og 5 (Byen Ribe). Der fremkommer saaledes en Skævhed derved, at Emnerne i I: »Enkelte Lokalteter« ikke er parallelle Størrelser, uagtet de formelt fremtræder som saadanne.

Ser vi paa III, kan vi sige, at dette Skema blot er en svag Bearbejdelse af I, idet de ensartede Størrelser er samlet under fælles, sideordnede Benævnelser, men i Grunden kan der heller ikke i III tales om en virkelig systematisk Ordning.

Søger vi da at finde en naturlig systematisk Inddeling, da kommer vi til det Resultat, at vi paa den ene Side maa samle alle de Arter af Omraader, som indenfor hver Art ved simpel Addition udgør Totalomraadet, der deles (Summen af de enkelte danske Amter = hele Danmark osv.), paa den anden Side alle de øvrige Størrelser, f. Ex. Byer.

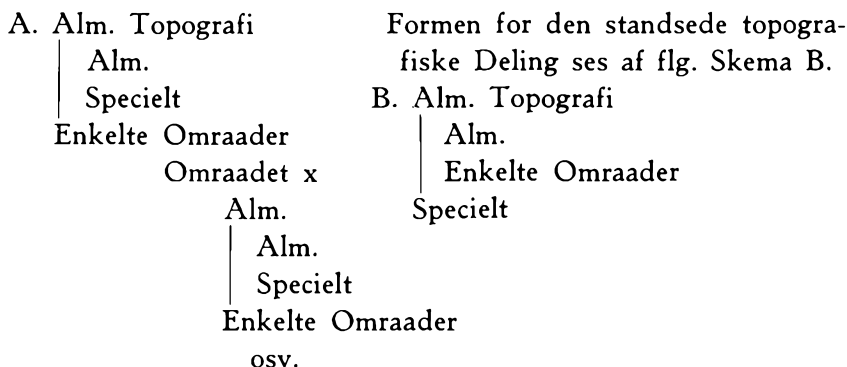
Den første Gruppe bliver da at opføre under Alm. Topografi, medens den anden udgør Speciel Topografi. Dette System frem-

træder i IV, der saaledes bliver Grundtypen for et topografisk Skema.

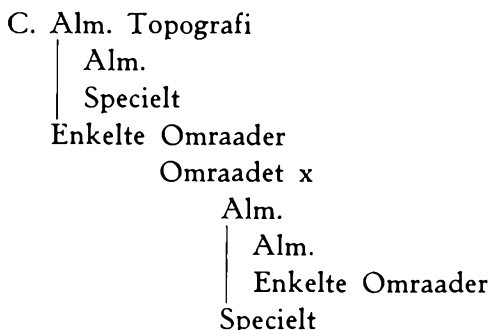
Ogsaa Skema V kan anvendes som Grundtype. Her er, som det ses, ved Henvisninger bød det paa det manglende parallelle Forhold mellem Gruppe 2 og de flg. Grupper 3 osv.

Et Spørgsmaal for sig bliver saa atter, hvor i Systemet man vil sætte ind med Gruppen »Specielt« som Modsætning til »Alm.« Topografi. I et mere udførligt Skema vil man dog i Regelen standse den topografiske Indkredsning ved Hovedlandsdelene, i et summarisk System vil man blive staaende ved Landets i dets Helhed.

Som Formen for den fortsatte topografiske Deling af Totalomraadet — efter Landsdele og med stadig Underordning af »Specielt« — faas da flg.

B-Formen kan altsaa indskydes, naar det findes passende, som f. Ex. i flg. Skema:

I Gruppen Enkelte Omraader under B ordnes uden videre alfabetisk efter Omraadets Navn uden Hensyn til, om de paagældende Størrelser kan underordnes hinanden. Altsaa f. Ex.:

Bølling Herred
Ribe Stift
Ringkøbing Amt

Til Skemaet for Topografi (B ovfr.) svarer flg. for Historie:

I Alm
| Alm.
| Enkelte Tidsrum
Specielt

Her svarer altsaa »Enkelte Tidsrum« til Enkelte Landsdele under Topografi. Og som vi kan fortsætte med at dele de enkelte lokale Omraader i mindre, med stadig Underordning af det »specielle«, kan de enkelte Tidsafsnit naturligvis ogsaa fortsat deles indtil en passende Grænse, i Regelen det enkelte Aar.

Historie skulde egentlig kun omfatte Skrifter, der giver sig af med Fortiden. Da imidlertid Skrifter, der behandler Samtidens eller Nutidens Forhold, jo i Tidens Løb selv bliver Fortidsdokumenter, er der i og for sig intet i Vejen for, at de kan indgaa under Historie. De ordnes da efter Publikationsaaret, der her sammenfalder med Emnet: Den aktuelle Samtid.

Exempelvis kan anføres:

Kirkehistorie

- 1 Alm.
- 2 Oldtid
- 3 Middelalder
- 4 Nyere Tid, indtil 1800
- 5 Tiden efter 1800

Her vil altsaa et Skrift fra 1805 om Øjeblikkets Kirkeforhold indgaa i Gruppe 5. Et tilsvarende Skrift fra 1780 i Gruppe 4 osv.

Under Gruppe 5 kan deles paa flg. Maade:

A. Tiden 1801 flg.

1 I Alm.
| Alm.
| Tiden indtil 1850
| — efter 1850
2 Enkelte Aar

Eventuelt kan bruges følgende Form:

B. Tiden 1801 flg.
I Alm.
Tiden indtil 1850
| I Alm.
| Enkelte Aar
Tiden efter 1850
I Alm.
Enkelte Aar

Under A_1 indgaar da, som det ses, virkelig historiske Skrifter
3: Skrifter, som behandler flere Aar.

Under A_2 deles kronologisk efter det Aar, som behandles.
Under det enkelte Aar vil Ordenen naturligt være:

- C. 1) Skrifter fra selve Aaret
- 2) Senere Skrifter

Under C_1 kommer da Literaturen om Samtiden (»Beskrivelse«).
Først i C_2 vil der være Plads for den egentlige »historiske« Lite-
ratur om det forløbne Aar i dets Helhed.

Literaturen om det enkelte Aar ordnes primært kronologisk
(efter Skrifternes Udgivelsesaar). Skrifter fra samme Aar ordnes
alfabetisk efter Forfatter.

Ex. D. Tiden 1801—1900

Enkelte Aar

1801

Skrifter fra 1801 (alfabet.)

— - 1802 (alfabet.)

— - 1803 (alfabet.)

osv.

Ser vi paa A-Formen: $\left\{ \begin{array}{l} \text{I Alm.} \\ \text{II Enkelte Aar} \end{array} \right\}$, da kan vi sige, at II
som rummer Bearbejdelserne, og forsaavidt burde II staa først. —
A-Formen er dog naturlig som Hoveddeling med Analogi i den
under andre Fag anvendte Deling i:

- a) Faget i Alm.
- b) Fagets enkelte Dele.

Om Tidsinddelingen i et historisk Skema skal her fremsættes nogle Bemærkninger.

Vi gaar ud fra flg. Skema:

- 1 Historie i Alm.
- 2 Tiden indtil 1800
- 3 Tiden 1801 flg.

Det bliver da nødvendigt nærmere at bestemme Forholdet mellem Grupperne 1 og 2. Gruppe 2 maa principielt forstaas »historisk« d. v. s. som et paa Forfatterens Tid afsluttet Tidsrum. Spørgsmaalet bliver da, hvornaar vi har 2 som et historisk Begreb — altsaa modsat »Alm.« Skrifter, der føres op til Samtiden.

Vi kan vedtage at sige: »Historisk« bliver Gruppe 2, naar dette Tidsrum ligger over 50 Aar fjernet fra Samtiden. Er dette ikke Tilfældet, hører et Skrift til Gruppe 1, uanset en eventuel Fremhævelse af, at det ikke overskrider den i 2 angivne Begrænsning. Haves altsaa et Skrift, forfattet og udgivet 1848, omfattende Danmarks Historie indtil 1800, da henføres det til Gruppe 1.

Man kunde selvfølgelig fastsætte et andet Aaremaal end netop 50 Aar, men formentlig vil dette dog findes ganske passende.

Vi kan da sige, at ved Bestemmelsen af Gruppe 1 i Forhold til 2 regner vi med den længst mulige Afstand fra Nutiden, som er i Stand til at give Begrebet »Alm.« Skrifter. Denne Afstand sætter vi som sagt til 50 Aar.

Undertiden kan det være rimeligt at henvise de ældste af de »Alm.« Skrifter til det ældste af de Tidsrum, hvori der deles, altsaa saaledes:

- 1 Alm. Skrifter (Skrifter før 1600 se 2)
- 2 Tiden indtil 1700
- 3 Tiden 1700—1800
- 4 Tiden 1801 flg.

Gruppe 1 og 2 har jo det tilfælles — naar da Talen er om de Skrifter, der gaar tilbage til den ældste Tid — at deres Grænse tilbage i Tiden er ubestemt, d. v. s. føres tilbage, saa langt Kilderne tillader.

Logisk er det naturligvis i sin Orden, at et middelalderligt Historieværk, der fører Skildringen op til Forfatterens Samtid, reg-

nes til Gr. 1, men ofte vil det dog som sagt være naturligt at henvise et saadant Skrift til Gr. 2.

Ved Bestemmelsen af den Gruppe »alm.« Skrifter, der saaledes henvises, bør det paases, at den i hvert Fald ikke kommer til at omfatte andre Skrifter end saadanne, som kun kan omhandle det paagældende ældste Tidsrum, d. v. s. som er forfattet før dets Udløb. Et Skrift fra Aar 1705 bør saaledes ikke henvises fra 1 til 2, selv om det muligvis kun omfatter Tiden indtil 1700.

Vi kan da sige, at vi ved Bestemmelsen af Gruppe 1 her regner med den kortest mulige Tidsafstand — regnet fra Afslutningen af det i 2 angivne Tidsrum — som er i Stand til at indgaa under det i Gr. 1 angivne Begreb »alm.« Skrifter. —

III. NOGLE OVERGANGSTILFÆLDE

Her er for det første Forholdet mellem Faghistorie og Emnehistorie at iagttage. Vi kan adskille følgende Tilfælde:

A. Emnet er et Fænomen, hvortil den derover byggede Disciplin i det hele forholder sig som blot beskrivende. Exempelvis kan nævnes Emner som Stjerner, Dyr, Sprog, Religion.

Her er Skellet mellem Faghistorie og Emnehistorie skarpt og tiltrænger ingen nærmere Bestemmelse. Astronomiens Historie, Zoologiens Historie kan jo ikke forvexles med resp. Stjernernes Hist., Dyrenes Hist., saalidt som Sprogvidenskabens Hist. med Sproghistorie osv.

B. Emnet er et Fænomen, hvortil Videnskaben ikke blot forholder sig beskrivende, men mere eller mindre aktivt formende. Den medicinske Videnskab ikke blot beskriver Sygdomme, men søger ogsaa at bekæmpe dem. Juraen analyserer Retsnormerne, men ser det tillige som sin Opgave at influere paa deres Formulering.

Her staar da den medicinske Videnskabs Historie overfor Sygdommenes (og Hygiejnens) Historie, Retsvidenskabens Historie overfor Retshistorie. Grænsen drages her naturligt saaledes, at Skrifter, der alene behandler Teoriene, som de nedfælder sig i Literaturen, regnes til Fagvidenskabens Historie. Er et Skrift ikke

indskrænket hertil, men kommer ind paa ogsaa at fremstille — f. Ex. indenfor Medicin og Retsvæsen — resp. Sygdom og Hygiejne eller Retslivet gennem Tiderne, henfører vi til Emnets Historie.

C. Endelig er der de Tilfælde, hvor Emnet helt er skabt og betinget af Videnskab og Teknik, og hvor Emnehistorie og Faghistorie praktisk talt bliver identiske Begreber.

Vi finder saaledes ingen Anledning til at sondre mellem Matematikens Historie og Historisk Matematik; Talekunstteoriens Historie og Kunst-Talernes (de som Mønstre konstruerede Talers) Historie; Heraldikens Hist. og Vaabenskjøldenes Hist., Violinbygningens Hist. og Violinens Hist. osv. osv. —

D. Hvis et Lærebegreb er opbygget kronologisk indenfor den saglige Ordning af Stoffet, henføres Emner fra A og B ovfr. til Emnets Historie. Som Exempel anfører vi »Historisk Grammatik« henført til Sproghistorie. Emner fra C ovfr. henføres til Faghistorie. F. Ex. Historisk Matematik til Matematikens Historie.

E. Hvis et Lærebegreb refererer sig til et bestemt historisk Tidsafsnit, henføres ligesaa i Tilfælde A og B til Emnets Historie. Ex. Gammeldansk Sproglære til Sproghistorie. I Tilf. C faas Faghistorie. Ex. En [i vor Tid forfattet] Fremstilling af tysk Protestantismes dogmatiske Lærebegreb i det 16. Aarhundrede > Dogmatikens Historie. Derimod gaar naturligvis f. Ex. en af en Forfatter fra 18. Aarh. skrevet Fremstilling af den lutherske Troslære til Alm. systematisk Dogmatik.

F. Typen »Fremstilling af en Videnskabs Nutidsstatus«, f. Ex. »Moderne Astronomi«, giver i Almindelighed Fagets Lærebegreb, men gaas der frem efter Forfattere og deres Teorier, bør dog Fagets Historie foretrækkes. — Ofte vil en Disciplins Historie være ensbetydende med en Række hinanden afløsende Teoriers eller Metoders Historie, efter hvilke de forskellige Tidsrum faar Navn, f. Ex. Skolastiken, Ortodoxien, Pietismen osv. Noget andet er det, hvis vi har for os en principiel Drøftelse af en aktuel Teori, f. Ex. Produktionslære, hvor de forskellige Anskuelser analyseres uden kronologisk Hensyn. Dette bliver som Regel en almindelig Fremstilling af Teorien, og ikke af historisk Præg.

G. Foreninger, Institutioner og Møder kan ses som historiske Fænomener og henføres da efter Omstændighederne enten under

Fagets eller Emnets Historie, f. Ex. en Forening for Zoologi under Zoologiens Historie, et Handelsmøde under Handelshistorie.

I nogle Tilfælde kan det være vanskeligt at afgøre, om der skal anbringes under Fagets eller under Emnets Historie. Skal f. Ex. en juridisk Forening henføres under Retsvidenskabens Historie eller under Retshistorie? eller skal en »Kunstforening« regnes til Kunstvidenskabens Historie eller til Kunsthistorie? Det vil i saadanne Tilfælde være praktisk at samle Foreninger og Møder under Emnets Historie med Henvisning fra den fagvidenskabelige Historie, idet vi da ikke indlader os paa at afgøre, om en Forening eller et Møde er af videnskabeligt Præg eller har mere praktiske Formaal.

Vi skal sluttelig opstille 3 forskellige Skemaformer, den første særlig beregnet paa exacte og tekniske Fag, den anden er et historisk Skema, og den tredje er anvendelig i de Tilfælde, hvor Faghistorie og Emnehistorie er vanskelige at adskille.

I. Fysik

- I Alm.
 - 1 Forskellige indledende Skrifter
 - Historie
 - I Alm.
 - 2 Alm. Skrifter
 - 3 Biografier
 - 4 Institutioner — Møder
 - 5 I enkelte Lande
 - 6 Blandede og systematiske Skrifter
 - 7 Andre Skrifter
- 8 Specielt

II. Musikhistorie

- I Alm.
 - Alm. Skrifter
 - 9 Forskellige indledende Skrifter
 - Fagets Historie
 - I Alm.
 - 10 Alm. Skrifter
 - 11 Biografier
 - 12 Institutioner -- Møder
 - 13 I enkelte Lande
 - 14 Blandede og syst. Skrifter
 - 15 Andre Skrifter
 - 16 Biografier
 - 17 Institutioner — Møder
- 18 Enkelte Landes Musikhistorie

III. Afholdssagen

- I Alm.
 - 19 Alm. Skrifter
 - Historie
 - 20 I Alm.
 - 21 Biografier
 - 22 Foreninger — Møder
 - 23 I enkelte Lande

Fra 5 kan almindelige Møder 3: saadanne, som ikke afholdes indenfor en enkelt Forening, henvises til 4, ligesaa fra 18 til 17 og fra 23 til 22. Altsaa f. Ex. »Nordisk Musikmøde i København > 17, men derimod f. Ex. »Dansk Musikforenings Aarsmøde« > 18. Gr. 12 vil undertiden bedst henvises til 17. Jfr. p. 20, G.

Har et Møde et udtrykkelig angivet Formaal af lokal Art, henføres altid til vedkommende Lokalitet under Enkelte Lande, f. Ex. »Møde til Fremme af Musiklivet paa Fyn« > 18. Medens internationale Foreninger og Institutioner i Skema II henføres til Gruppe 17, anbringes Foreninger indenfor et enkelt Land i 18, hvad enten Foreningen beskæftiger sig med vedkommende Fagvidenskab i Almindelighed eller har lokalt begrænset Emne, f. Ex. indgaar altsaa »Dansk Musikforening« under Danmark i 18, selv om den ikke er indskrænket til dansk Musik alene. Paa samme Maade vil en almindelig Kunstsamling, som f. Ex. Louvre i Paris, kunne indgaa under Frankrigs Kunsthistorie. (Sml. Det kgl. Teater under Dansk Teaterhistorie).

IV. BEMÆRKNINGER TIL ENKELTE GRUPPER

1. *Skrifter af blandet og systematisk Form.* Ved et systematisk Skrift forstaar vi en ordnet Fremstilling af et Emne, hvad enten Ordenen beror paa Inddelinger af saglig, tidslig eller rumlig Art. En nærmere Bestemmelse bliver dog nødvendig. Man kan jo nemlig meget vel tænke sig et saaledes inddelt Stof, uden at man dog kan tale om et systematisk Skrift. Vi har f. Ex. en Bog med Titel: »Fra Dyrenes Verden« med flg. Indhold: Løven. Elefanten. Ørnen. Svanen. Krokodiller. Løvfrøen. Hajer. Aalen. Edderkopper. Koraldyr. Dette Indhold er ordnet under større Grupper: Pattedyr. Fugle. Krybdyr og Padder. Fiske. Lavere Dyr, hvilke Grupper jo udgør et summarisk System.

Eller vi kan have et Skrift »Historiske Skildringer«, omfattende flg. Stykker: Den peloponnesiske Krig. Cæsar. Korstogene. Frans fra Assisi. Luther. Den franske Revolution. Disse Stykker er atter indsat under en Hovedinddeling i: Oldtiden, Middelalderen. Nyere Tid. — Intet af disse to Skrifter vil kunne kaldes »systematisk«.

Det er altsaa ikke nok, at man kan opvise en endog fuldstændig systematisk Ramme, naar Indholdet iøvrigt kun dækker spredte, isolerede Felter indenfor Rammen. For at et systematisk Skrift skal foreligge, maa Stoffet m. a. Ord være et sammenhængende Hele. Dette er altsaa en nødvendig Betingelse; men er det ogsaa en tilstrækkelig Betingelse? Vi kan jo dog godt tænke os et Skrift, der uden at kunne kaldes systematisk af Indhold dog paa den anden Side udgør en Helhed enten ved helt at være uden Inddeling eller med Delinger af rent formel Art som »Kapitler«, »Afsnit« o. lgn. Fra et biblioteksteknisk Synspunkt maa dette Spørgsmaal nu sikkert besvares bekræftende. Altsaa: Et systematisk Skrift er et saadant, hvis Indhold fremtræder som en reelt eller formelt sammenhængende Helhed. Modsætningen — et Skrift, der bestaar af flere, indbyrdes selvstændige, mer eller mindre spredte Helheder indenfor det givne Omraade, bliver da at betegne som et Skrift af blandet Form eller et Skrift af blandet Indhold, d. v. s. hvis et Indhold fremtræder i blandet — usystematisk — Form.

Hvis vi f. Ex. under Fysik i Alm. deler i 1) Systematiske og 2) Skrifter af blandet Form, da kan spørges, hvor vi skal anbringe et Skrift m. Tit. »Læren om Lyden og Lyset«. Dersom Bogen enten er helt uden Inddeling eller er delt fortløbende i Kapitler osv., da regner vi med den som systematisk og anbringer under 1. Men er der blot delt i de 2 Stykker »Lydlære« og »Lyslære«, da faar vi Typen »Udvalgte Emner af Fysiken« og henfører under 2.

Vi kan resumere: S a m m e n h æ n g e n, som maa udkræves til et systematisk Skrift, kan være enten 1) en formel (Deling i Kapitler, Paragrafer o. lign.), eventuelt helt uden Deling eller 2) en blot real, idet der da deles efter Realgrupper alene. I sidste Tilfælde bliver da Spørgsmaalet, om de paagældende Realgrupper udgør et i Omfang fuldstændigt System over vedkommende Fagomraade, idet tillige Fremstillingen indenfor hver af disse Realgrupper skal være sammenhængende. Er dette ikke Tilfældet, idet vi kun har Dele af Systemet eller — om Systemet er fuldstændigt i Omfang — kun spredte Dele indenfor de enkelte Realgrupper, bliver Skriftet usystematisk.

2. *Samlingsværk. Enkeltværk.* — Man kan sondre mellem et

»Samlingsværk«, forstaaet som en Samling af flere, ikke samarbejdende Forfatteres Skrifter, og et »Enkeltværk«, af flere Forfattere i Samarbejde, i Regelen under en Hovedredaktion.

Hvor man opstiller Grupperne 1) »Samlinger af flere Forfatteres Skrifter« og 2) Enkelte (og enkelte Forfatteres) Skrifter, vil »Samlingsværker« indgaa i den første, »Enkeltværker« i den sidste Gruppe.

Hvis Stoffet i et Samlingsværk er delt — ikke efter Forfattere, men efter andre, realfaglige Hensyn, vil det ofte føles mest naturligt at betragte det som et af Udgiveren systematisk ordnet Enkeltværk og ikke som en Forfatterantologi.

Som Exempler kan anføres: »Historische und malerische Wanderungen in Griechenland. Kriegs- und Reiseszenen aus dem 19. Jahrhundert. Nach den Schilderungen v. [flere Forf.] hrsg. v. J. M. Braun. Stuttgart 1837«.

Et andet Exempel: »Creed and Smith: Religious thought in the 18. century. Illustrated from writers of the period. 1934«. Dersom de Forfattere, hvis Arbejder saaledes systematiseres efter saglige Hensyn, alle tydeligt — f. Ex. ved Titelen — fremhæves som tilhørende et bestemt historisk Tidsrum, da kan Samlingen ses som et historisk Arbejde af Udgiveren paa Linie med Typen »Middelalderlig Arveret i Tyskland, systematisk fremstillet af en Nutidsforfatter«.

3. *Periodiske Skrifter.* Den principielle Forskel mellem Periodica (P) og Ikke-Periodica (IP) er den, at P er en Publikationsrække, der er planlagt til ubegrænset Fortsættelse. — Hvis der af en planlagt Række kun er kommet en enkelt Publikation, har vi blot det nævnte Kendetegn at gaa efter, og som man kunde kalde det principielle eller primære. Haves 2 eller flere Publikationer af en »Række« (hvilket Udtryk vi her ogsaa lader omfatte 2 eller flere Udgaver af en og samme Bog), bliver der Mulighed for at bestemme P ved 2 andre Egenskaber, som kunde kaldes sekundære, nemlig Indholdet og Udgivelsesmaaden.

Vi kan nu fastslaa flg.:

I. Normalt bliver P en Række med flg. Egenskaber:

1. Rækken er planlagt til ubegrænset Fortsættelse.

2. Indholdet af den enkelte Publikation er forskelligt fra¹⁾ hver af de øvrige.
 3. Udgivelsen sker med regelmæssige Mellemlum (som Regel dog med højst 5 Aar mellem hver Publikation).
- II. Er Egenskaben 1 tilstede (det primære Kendetegn), faas P, selv om en af de to andre mangler.
 - III. Mangler Egenskaben 1, faas IP, selv om begge de andre er tilstede.

Som Ex. paa II tjener: »Gejstlig Stat 1940« [forudsat udgivet hver 3. Aar, evt. betitlet som »Udgave«]. Her mangler Egenskab 2.

Ex. paa II er fremdeles: »Frit Ordskitte, udgivet efter Tid og Lejlighed«. Egenskab 3 mangler.

Ex. paa III: »Danmarks Traktater 1800—1900« [udgivet i 10 »Aargange«].

4. *Serier*. Ved en Serie forstaas en Publikationsrække med flg. Egenskaber:

- a. De enkelte Publikationer er fuldt selvstændige Skrifter (Monografier) med særlig Titel (foruden en fælles Serietitel).
- b. Rækken er som Regel planlagt til ubegrænset Fortsættelse.
- c. Udgivelsen behøver ikke at være periodisk regelmæssig.

Serien er en Mellemlum mellem Ikke-Periodica og Periodica. Egenskaben a viser Slægtskabet med ikke-periodiske Skrifter, medens Egenskaben b viser Fællesskabet med de periodiske.

Hvor langt man i et Bibliotek vil gaa i Retning af at holde en Serie samlet som Helhed i Katalogisering og Opstilling, maa bero paa Omstændighederne. Er Udgivelsen regelmæssig periodisk, kan det være rimeligt, at Serien samles, idet vi da betragter den som et Tidsskrift. Sker Udgivelsen ikke med regelmæssige Mellemlum, maa Opløsning af Serien siges at være praktisk forsvarlig, medmindre de enkelte Numre af Udgiveren samles i større Enheder (Bind, Rækker osv.). Hvis imidlertid i dette sidste Tilfælde de enkelte Dele har fortløbende Numerering (som f. Ex. den bekendte Række »Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning«), da kan der næppe være noget til Hinder for at opløse.

¹⁾ Dette Udtryk brugt som Modsætn. til »uforandret«, »omarbejdet«, »rettet« eller »forøget« Indhold.

Som ovfr. bemærket kan en Række være planlagt til Afslutning uden derfor at miste Præget af en Serie. Man kunde tænke sig en Række »Økonomiske Smaaskrifter« beregnet til at skulle udgøre 20 Numre. Men hvis de enkelte Numre ikke er fuldt selvstændige Skrifter, forsaavidt de er at anse som Dele i et systematisk Hele, der søges tilvejebragt, da maa det foretrækkes at betragte den hele Række som et Enkeltværk bestaaende af de nævnte Dele.

Medens det naturligvis maa være Regel, at et Enkeltværks forskellige Dele holdes sammen, kan der dog gives Tilfælde, hvor Opløsning kan være at foretrække, saaledes f. Ex., hvis man kun har enkelte Dele af Værket og ikke agter at anskaffe det fuldstændigt. Selv naar man har det komplet, kan det være anlagt saa bredt (og usystematisk), at man fristes til at se bort fra den ved Fælles-titlen, ofte paa ret udvortes Maade, antydede Enhed og betragte Delene som fuldt selvstændige Monografier. Som Ex. kan tjene det store franske Værk »L'évolution de l'humanité«.

5. *Samlinger fra flere Forfatteres Skrifter.* »Kildesamlinger«. Naar en saadan Samling betegnes som »historisk«, henføres den under vedkommende Fags eller Emnes Historie, saaledes ogsaa, hvis Talen er om Skrifter fra et bestemt historisk Tidsrum.

»Samling af Skrifter fra 18. Aarhundrede vedrørende Danmark (dansk Historie og Topografi) i dette Tidsrum« gaar altsaa til Danmarks Historie. — »Samling af topografiske Skrifter fra 18. Aarh. vedrørende Danmark i det anførte Tidsrum« henføres til Danmarks historiske Topografi, »Musikhistorisk Kildesamling« gaar til Musikhistorie osv. Hvad Indholdet angaar, da kan det jo være af ret broget og blandet Præg, og man kan naturligvis ikke vente, at de enkelte Stykker hvert for sig betragtet, skal være af historisk Art, skønliterære Arbejder kan f. Ex. ogsaa findes medoptaget. — Som »historisk« maa endelig betragtes en Samling, hvis Stof er ordnet kronologisk efter Emne.

Men bortset fra, hvad der saaledes indgaar under Historie, vil Samlinger af flere Forfatteres Skrifter være at oprette som særlige Grupper under Fagets Encyklopædi. Ordningen af Stoffet indenfor en given Samling kan saa iøvrigt være efter Forfattere (kronologisk eller alfabetisk), eller efter Emner i systematisk Form (Sagordning). Endelig kan det jo ogsaa tænkes, at Stykkerne i

Samlingen opføres helt tilfældigt imellem hinanden. — I det Tilfælde, at der foreligger systematisk Emneordning, vil det ofte være naturligt at betragte Samlingen som et »Enkeltværk«. Se foran S. 24.

Den enkelte Samlings Indhold kan altsaa være ordnet som følger:

Kronologisk

- 1 Efter Emne¹⁾
- 2 Efter Forfattere
- 3 Efter Skrifter

Anden Ordning

- 4 Efter Emner (systematisk, evt. alfabetisk)
- 5 Efter Forfattere
- 6 Tilfældig Orden.

Type Nr. 1 regnes som historisk Samling og gaar altsaa til Historie under vedk. Fag. De øvrige Typer indgaar under Fagets Encyklopædi. — Type 4 kan evt. betragtes som et »Enkeltværk«.

6. *Billedværker*. Et fagligt Indhold kan fremtræde i Billedform. Det, Billederne forestiller, har da Hovedinteressen som Afbildninger af en given Virkelighed. F. Ex. Zoologi i Billeder; Billeder af kendte danske Mænd; Billeder af danske Herregaarde osv. — Men Vægten kan ogsaa ligge paa Billederne som Kunstværker; i dette Tilfælde maa naturligt anbringes under Kunst. Hvis saaledes en Samling Tegninger af københavnske Prospekter er ordnet, ikke efter topografiske Hensyn, men efter de paagældende Tegnere, viser dette en Understregning af den kunstneriske Side af Sagen, som gør det rimeligt at anbringe under Kunst fremfor under Københavns Topografi. — Et Billedværk, der gengiver Malerier og Tegninger af Frembringelser af forskellig Art (Bygninger, Møbler, Dragter, Bogbind, Musikinstrumenter osv. osv.) bliver at anbringe under Kunst i Alm., i det der da tænkes ordnet efter de afbildede Genstande. Men ordnes der efter Afbildningernes kunstneriske Art i Malerier, Pennetegninger, Kobberstik osv., da bør der henføres til Maleri og Tegning.

¹⁾ F. Ex. Reformationstiden, 17.—18. Aarh., 19.—20. Aarh. — Under hvert Afsnit Skrifter, der indeholder dels Historie, dels samtidige Arbejder, der ikke behøver at være historiske, men som i den givne Sammenhæng staar som »Aktstykker« til Tidsrummets Historie. Ex. paa en saadan Samling er »An anthology of musical criticism. Compiled by N. Demuth. 1947«.

V. INDHOLDSBESTEMMELSE I ALMINDELIGHED

Bestemmende for en Bogs Placering i Systemet er først og fremmest Indholdets Art og Omfang, men dernæst maa der ogsaa tages fornødent Hensyn til Titelens Angivelse af Indholdet. Titelen er jo Bogens Skilt og skulde som saadant have den Funktion at fortælle Læseren, hvad Bogen drejer sig om. Erfaringen lærer os imidlertid, at dette Skilt langt fra altid yder paa-lidelig eller tilstrækkelig Vejledning. Rent bortset fra de Tilfælde, hvor Titelen er helt intetsigende, hænder det ofte, at kun det centrale i Indholdet angives, medens andre ikke uvæsentlige Dele ikke antydes. Forsaavidt imidlertid disse ikke omtalte Dele naturligt kan ses som Indledning til eller Baggrund for det væsentlige, kan det vel være forsvarligt eller praktisk at placere efter Titelen, som den lyder.

Et Værk med Titel »Den franske Revolution« kan saaledes indledningsvis give en fyldig Fremstilling af hele 18. Aarhundredes franske Historie. En Rejsebeskrivelse »Dage i Kina« kan mere eller mindre indgaaende ogsaa skildre Forfatterens Oplevelser i andre Egne, som han passerer paa Ud- og Tilbagerejsen. Stundom kan et geografisk Begreb af en Forfatter tages i videre Forstand, end Bibliotekets System tillader. Hvis saaledes dette definerer Omraadet »Norden« til at indbefatte Danmark, den skandinaviske Halvø samt Finland, Island, Færøerne, da vil en »nordisk« Rejse, der ogsaa medtager de baltiske Lande og tyske Østersøegne ikke kunne anbringes under »Norden« osv. Her maa Systemets Krav respekteres.

Som et tredje Moment, der kan faa Indflydelse paa Placeringen, nævnes Skriftets Tendens, den Aand, i hvilken det er affattet. Her maa man dog udvise Forsigtighed og ikke paatage sig Op-gaver, som vil være uoverkommelige. Et Lærebegreb som Kristelig Dogmatik vil jo være præget af Forfatterens Standpunkt som luthersk, katolsk, adventistisk osv. — Et samfundsteoretisk Skrift kan i sin Tendens være socialistisk, nazistisk, georgeistisk osv. osv.

Hvor vidt man skal gaa i Retning af at bestemme Tendensen af et Skrift og indrette Klassifikationen derefter, kan der ikke gives

Regler for. Man maa blot gøre sig klart, at Tendensbestemmelse ofte kan være vanskelig og usikker. Selvfølgelig er det let nok at sondre mellem luthersk og katolsk Lære; derimod vil man næppe staa sig ved at paatage sig Forpligtelsen til at klassificere i Rubriker som »grundtvigsk«, »højkirkelig« o. lign. — Under en Gruppe »Socialisme« vil det ikke være tilraadeligt at optage »socialistiske Skrifter«, forstaaet som »sociale Reformskrifter med socialistisk Tendens«.

Paa sikrere Grund vil man være, naar man under en Gruppe som »Socialisme« kun optager Skrifter, der objektiverer Begrebet ved — i det mindste i visse Afsnit — at behandle det historisk.

2. Et Skrift b, der drejer sig om et andet Skrift a som en Kritik eller Anmeldelse deraf, henføres naturligt til a. En anden Sag bliver det, naar et Emne i den ved a givne Behandling saa at sige bliver grundlæggende for de kommende Skrifter om Emnet — tænk f. Ex. paa en anerkendt Tydning af en Indskrift. Ethvert følgende Skrift kommer saaledes til at hvile paa a, men maa naturligvis betragtes som fuldt selvstændigt i Forhold til a og opføres jævnsides dermed i Systemet. — Flg. Figur kan illustrere Forholdet. Lad M betegne et vist Emne, a—d Skrifter derom. Vi faar da

$$\begin{array}{cc} b & b^a \\ 1) a M c \text{ og } 2) a M c^a \\ d & d^a \end{array}$$

I 2 er Signaturen a vedføjet b—d som Tegn paa, at b—d just refererer sig til M i den ved a givne Behandling. I samme Forhold nu som a's Behandling af M bliver almenanerkendt Videnskab, kan vi sætte M^a i Stedet for M. Det ses da umiddelbart, at fremtidig maa et Skrift om M nødvendig blive at betegne med Mærket a vedføjet, m. a. Ord: b—d maa nødvendigvis blive $b^{(a)}$ $c^{(a)}$ $d^{(a)}$, men vel at mærke ikke saaledes at forstaa, at de er »selvstændige« Skrifter, der maa henføres til Hovedskriftet a, men de er fuldt selvstændige, hvilket antydes ved Parentesen omkring a.

3. Som en hyppigt forekommende Type skal her nævnes den, hvor vi har Valget mellem Anbringelse efter det specielle Emne, der behandles, og Findestedet eller Kilden for Emnet. Exempel-

vis anføres: »Middelalderlig Overtro skildret efter Folkeviserne«. »Jydske Lovs Bestemmelse om Arv«. »De i danske Stednavne forekommende Personnavne« osv. osv. — Mange vil vel her kræve dobbelt Indførelse af Titlerne, men vil man nøjes med et enkelt Anbringelsessted, bliver Opgaven den at fastsætte visse Regler, der naturligvis aldrig kan blive udtømmende, men kan tjene til Vejledning i visse Tilfælde og bidrage til at sikre Ensartethed i Afgørelsen.

a. Hvis Emnet ligger indenfor Skønlitteraturen, vil Anbringelse under Literaturhistorie kunne gælde som Norm. Ex. »Naturfølelse i moderne svensk Lyrik« eller »Bondetyper i dansk Romanlitteratur«. Er imidlertid Emnet enkelte historiske Personer, Steder og Begivenheder, bør det dog vistnok foretrækkes at anbringe under Historie (Personhistorie) og Topografi. Ex. »Napoleon i Romanlitteraturen« > Napoleon; »Ribe i Folkeviserne« > Ribe (under Topografi); »Fredericiaslaget i Visedigtningen« > Fredericiaslaget (under Historie). Sml. b ndfr.

b. Naar Emnet falder indenfor en enkelt, literær Kildes Omraade, bør der henføres til denne. Ex. »Jydske Lovs Arvebestemmelser« > Jydske Lov. »Om Bedømmelsen af Grundtvig i P. Hansens Literaturhistorie« > vedkommende Literaturhistorie osv. (Jfr. dog e ndfr.).

c. Hvis Emnet undersøges som Bestanddel af enkelte Ord, henføres til disse. Ex. »Hedenske Kultminder i danske Stednavne« > Stednavne.

d. Undersøges Emnet paa Basis af Kilder af uliterær Art, bliver Emnet bestemmende for Anbringelsen. Ex. »Om de paa Mønter fra Renæssancetiden afbildede Musikinstrumenter« > Musikinstrumenter. »Romabilleder paa middelalderlige Fyrstesegl« > Roms Historie. (Sml. Døbefonten i Lunds Domkirke > Døbefonter).

e. Naar »Emnet« er Udgave af en Text a, som den findes i en anden Text b, da bør der henføres til a. Ex. Franske Love uddraget af en middelalderlig Samling af engelske Love > Fransk Ret. — Texten til Romerbrevet, som den findes i et Skrift af en Kirkefader > Romerbrevet.

4. »Filologisk« Anbringelse. Herved forstaas Anbringelse, ikke efter det sædvanlige »faglige«, men efter sprogligt-literære Hensyn,

saaledes at forstaa, at de paagældende Skrifter henføres til det Sprogs Literatur, hvorpaa de oprindeligt er skrevet.

Denne Anbringelsesmaade kan anbefale sig, naar det drejer sig om Bøger paa Sprog, der staar vor Kulturkreds fjernt i Tid eller Rum, f. Ex. orientalske Sprog. Men Oversættelser til os »mere kendte« Sprog henføres fagligt efter Indhold. En moderne paa Japansk skreven »Fremstilling af Japans Historie« vil saaledes kunne anbringes under Japansk Nationalliteratur, medens en Oversættelse af samme Værk til Tysk gaar til Japans Historie. Hvilke Sprog man vil bestemme som »fjernere« og »mere kendte«, maa bero paa Omstændighederne. Man kunde f. Ex. til den første Gruppe henregne 1) ikke-europæiske Sprog og 2) Sprog i Europa uden for den indogermanske Sprogkreds.

I visse Tilfælde vil det imidlertid være praktisk ogsaa at henføre Oversættelser fra et Sprog til vedkommende Sprogs Literatur. Dette gælder saaledes i det hele Oldtidsliteratur efter nærmere Fastsættelse i de enkelte Tilfælde. Man kan tænke Regelen anvendt paa den »klassiske« (græsk-romerske) Literatur. Livius' Historieværk i dansk Oversættelse indgaar altsaa under romersk Literatur. Ogsaa »oldnordiske« Skrifter (indtil ca. Aar 1300) kunde behandles paa denne Maade, o. fl. andre Oldtidsliteraturer.

Skrifter om et enkelt Værk, som ogsaa i Oversættelse henføres »filologisk«, bliver da at anbringe under vedkommende National-literaturs Historie. Altsaa f. Ex. et Skrift om Snorres Heimskringla > Oldnordisk Literaturhistorie.

Endnu kan bemærkes, at Oversættelser til et Sprog, hvis Literatur anbringes »filologisk«, ogsaa bør regnes til denne Literatur. F. Ex. en oldnordisk Oversættelse af et latinsk Skrift > Oldnordisk Literatur. En Oversættelse af en dansk Katekismus til Kinesisk > Kinesisk Literatur.

5. Paavirkning. Indflydelse. Vi tænker her paa de Tilfælde, hvor der tales om B som paavirket af A, altsaa A som »Yder«, B som »Modtager«. Her vil Hovedregelen være den, at der henføres under B. Altsaa f. Ex. »Tysk Indflydelse i Danmark i 18. Aarh.« > Danmark. — Er Talen om et Speciales Indflydelse i Hjemlandets almindelige Kultur, bør dog nok foretrakkes Anbringelse un-

der det paavirkende. Ex. »Fransk Filosofi i 18. Aarh. i dens Indflydelse paa det franske Samfund«, der næppe lader sig sondre fra »Fransk Filosofi i 18. Aarh.«, og følgelig bør til Filosofi. (Derimod, naar det drejer sig om Filosofiens Indflydelse paa et specielt Omraade, da maa der henføres til det paavirkede, f. Ex. Fransk Filosofis Indflydelse paa fransk Teater i 18. Aarh. > Teater osv.).

Er »Yderen« og »Modtageren« to Personer, henføres til Modtageren, naar denne ikke er samtidig med Yderen, ellers til den, der i Titelen nævnes først. (Sml. S. 35).

VI. SPREDTE BEMÆRKNINGER TIL ENKELTE SÆRLIGE FAG

1. *Biografi*. Ved Biografi forstaar vi her Personskildring, som ikke falder ind under *Autobiografi*, hvilket Fag omtales under »Memoirer« ndfr.

Biografi kan nu afgrænses paa forskellige Maader. Vi anvender her flg. Grundskema:

Biografi.

Samlinger

- 1 Hørende til et vist Fag > vedk. Fag (Ex. Fysikere > Fysik).
Andre Samlinger
- 2 Hørende til et enkelt Land > vedk. Land som særl. Afdeling sammen med Landets Hist. og Topografi.
- 3 Andre > Personalhistorie i Alm.
- 4 Enkeltbiografier > Henføres som 2 ovfr.

Enkelte Personers Biografier bestemmes altsaa nationalt som hørende til et bestemt Land, uanset, om vedkommende eventuelt ogsaa lod sig henføre til et særligt Fag (en Fysiker til Faget Fysik osv.). Kun Samlinger af Biografier tilhørende et enkelt Fag-omraade anbringes under dette, som Skemaet viser.

Biografien kan under det enkelte Land bedst udgøre en selvstændig Afdeling jævnsides med Landets Historie og Topografi.

Af de tre Grundbegreber: Tid, Sted og Person kan vi sige, at vi betragter Stedet som det overordnede, forsaavidt vi da ved »Sted« forstaar et enkelt Land. Altsaa: Tysklands Historie og Personalhistorie > Tyskland. (Mellem Tid og Sted er der saa atter indenfor det enkelte Land det Forhold, at Stedet overvejer Tidsbegrebet. Ex. Tyske Byer i 16. Aarh. > Tysklands Topografi: Byer). Men idet vi under det enkelte Land opfører Biografi som en særlig Afdeling, gør vi Personbegrebet til det overordnede i Forhold baade til Tid og Sted. »Jydske Personligheder fra 17. Aarhundrede« indgaar da under Danmarks Biografi, men ordnes ikke ind under Topografi (Jylland) eller Historie (17. Aarh.).

Mellem Personhistorie og Topografi kan der siges at være en vis Parallelisme. Til »speciel« Topografi i Betydningen »Enkelte Lokalteter« svarer Enkelte Personer. Til »speciel« Topografi, forstaaet som »Særlige Arter af Lokalteter« som »Byer«, »Slotte«, »Skove« osv. svarer indenfor Personhistorien Begreber som »Læger«, »Lærere« osv.

Helt analogt forholder de to Ting sig dog ikke, hvilket hænger sammen med det forskellige Forhold, Sted og Person har til Tidsbegrebet. Sammenlign f. Ex. »Jydske Byer i 17. Aarh.« (væsentlig de endnu i vor Tid eksisterende Byer) og »Jydske Personligheder i 17. Aarh.«, der jo ikke har Existens i Nutiden.

En særlig Vanskelighed ved Biografi er Hensynet til de specielle Fag, hvortil en Person kan have Forhold. Jo mere »speciel« en saadan faglig Relation er eller synes at være, des mere tilbøjelig vil man vistnok være til at lade denne være bestemmende for Placeringen. Et Skrift med Titel 1) »J. N. Madvigs Stilling til Problemet om Sprogets Oprindelse« vilde man vel saaledes rent umiddelbart mene burde anbringes under dette Problem og ikke under Madvigs Biografi.

Men hvorledes skal man bestemme Begrebet »Specielt« som fyldestgørende for en faglig Anbringelse udenfor Biografi? Dette er Sagen. 2) »J. N. Madvig som klassisk Filolog« vilde man vel nok regne som Biografi, og dog er der her Tale om en speciel Side af 3) »Madvig som Filolog«, omend en væsentlig Side af hans filologiske Virksomhed. Men at lade Skønnet over det mere eller mindre »væsentlige« være afgørende vil ofte føre ud i det rent

vilkaarlige. Hvor henhører efter dette Princip 4) »Madvig som latinsk Filolog« eller 5) »Madvig som Sprogfilosof«, hvilket sidste jo nærmere beset falder sammen med Ex. 1 ovfr. Skal 6) »Madvig som Politiker« betegne en »væsentlig« Side af hans Virksomhed og henføres til hans Biografi eller betragtes som et »Speciale« og da gaa til Danmarks (politiske) Historie? Eller vil man regne saavel Ex. 3 som Ex. 6 som Specialer? Skulde man indlade sig paa at sondre mellem »Om H. C. Lumbye« og »H. C. Lumbye som Sangkomponist« eller »H. C. Lumbye som Dansekomponist«, saaledes at det første Ex. skulde regnes som Biografi, de to sidste derimod indgaa under resp. Vokalmusik og Dansemusik?

Det vil dog vistnok her være praktisk at lade Biografi trække, undtagen naar Talen er om Skrifter af kritisk eller polemisk Karakter fra vedkommende Persons Levetid. Ex. 1 tænkt som en kritisk Vurdering af Madvigs sprogfilosofiske Anskuelse, forfattet i Madvigs egen Tid, vil saaledes være at placere under Sprogvidenskab, men er Skriftet fra 1950, vil det mere eller mindre have Præget af en historisk Undersøgelse og vil kunne henregnes til Madvigs Biografi. Naturligvis kan et fagligt Problem i en ved Personen A given Formulering ogsaa efter A's Levetid være Genstand for almindelig videnskabelig Drøftelse, uden at det historiske Forhold til A i og for sig interesserer. Vi kan her blot tænke paa Begreber som det copernikanske System, Kants kategoriske Imperativ osv. osv. Men ofte bliver det vanskeligt at sondre mellem et Problem som historisk og som principielt Begreb, idet Grænsen mellem 1) historisk-refererende Fremstilling, 2) kritisk Referat og 3) direkte Problemdrøftelse eller ren Teorifremstilling kan være ganske ubestemt. Et Par ejendommelige Exempler skal her anføres. I »Collins: Epitome der synthetischen Philosophie Herbert Spencers. Leipzig 1900.« er vi saa langt fjernet fra en historisk Forfatterkarakteristik, at Spencers Navn næppe en eneste Gang findes anført i 3. Person. Bogen kunde forsaavidt være forfattet af Spencer selv. I saadant Fald vil man naturligvis ikke føle sig fristet til Anbringelse under Spencers Biografi. Det andet Exempel er »The philosophy of G. E. Moore. Ed. by P. A. Schilpp. 1942.«

Skriftet indeholder foruden Moores Autobiografi tillige forskellige Forfatteres Kritik af hans Filosofi samt Moores egen

Imødegaaelse heraf. Paa Grund af det medoptagne biografiske Stof kan det vel forsvares her at henføre til G. E. Moores Biografi.

Et Skrift, omfattende 2 Biografier, henføres til Samlinger af Biografier, saafremt de to Personer skildres hver for sig. Sættes de derimod i Forhold til hinanden (f. Ex. »Grundtvig og Kierkegaard«, »Kierkegaard og Schopenhauer«, »Blicher og Burns« osv.), da kan der være Tale om personligt Forhold eller blot aandelig Paavirkning eller en vilkaarlig Sammenstilling af de paagældende paa Grundlag af Ligheder og Forskelle, og disse forskellige Tilfælde kan atter frembyde talrige Overgange. Vi søger her en rent praktisk Løsning ved, naar Talen er om samtidige, da at placere under den, der nævnes først i Titelen; for ikke-samtidiges Vedkommende henføres til den i Tiden seneste.

2. *Memoirer*. Vi kan til Belysning af Begrebet »Memoirer« opstille flg. Række, hvor vi ved »Biografi« forstaar Levnedsskildring, forfattet af en anden end den biograferede: 1) Historie, 2) Samtidshistorie, 3) Memoirer, 4) Autobiografi, 5) Biografi.

Men »Memoirer« er nærmere beset en Fiktion. De lader sig nemlig dele i a) saadanne, hvor Forfatterens Jeg træder helt tilbage for Skildringen af det oplevede, og b) saadanne, hvor Jeg-Skildringen er det centrale. I dette sidste Tilfælde falder »Memoirer« ganske sammen med 4: Autobiografi; i første Tilfælde bliver de praktisk talt ensbetydende med 2: Samtidshistorie, idet vi faar en Type som »Min Tidsalder« af S. S. Blicher. »Memoirer« fordeler sig saaledes mellem Samtidshistorie og Autobiografi, men ifølge den almindelige Sprogbrug bruges »Memoirer« kun i Betydningen Autobiografi, hvorved da maa forstaas en Fremstilling af Selvoplevelser og derigennem Skildring af Samtidshistorien, forsaavidt den falder indenfor Forfatterens Oplevelser i snævrere Forstand, d. v. s. hører til, hvad han direkte er Deltager i eller Vidne til.

Tales der derimod om, hvad Forfatteren oplever paa anden Haand, d. v. s. hvad han hører eller læser om, da faar vi Samtidshistorie, den Form, som Fransk mændene undertiden kalder »chroniques«.

Det ligger nær at sammenligne Memoirer og Begrebet »Rejser«. Medens Rejser og geografiske Skildringer er ret nøje forbun-

det, er Skellet skarpere mellem Memoirer og det til geografiske Skildringer svarende Begreb »Blandede historiske Skrifter«. Grunden hertil maa søges i den Omstændighed, at medens en enkelt Person kan skildre sine Rejser i flere Lande eller Egne eller skildre disse Lande og Egne ud fra sine Rejseoplevelser, kan han i Tiden ikke »færdes« personligt i mere end eet Tidsrum, nemlig hans eget. — Groft taget kan det siges, at I) personlige Oplevelser i kronologisk Orden giver »Memoirer«, medens II) personlige Oplevelser i topografisk Orden giver »Rejser«. I kan være underlagt et topografisk Skema, hvad dog ikke ændrer noget i Begrebet Memoirer, forudsat at der ogsaa tales om andet end Rejser. II kan være underlagt et kronologisk Skema, hvilket dog ikke forandrer Karakteren af Rejser, forudsat at Talen er om saadanne. Egentlig kan man sige, at Rejser som Begivenhedsforløb altid maa være underlagt det kronologiske Begreb: Man bevæger sig altid i Tiden, ikke nødvendigvis i Rummet, relativt set. Derved opstaar just Rejser som Særbegreb (som en Særform af det generelle Begreb »Memoirer«).

Man kunde — under Synspunktet af Memoirer som Tidshistorie — indordne dem under den almindelige (nationale) Historie, hvor de kronologisk maatte høre til, adskilt fra Biografi som en særlig Afdeling, ordnet efter den biograferede. Det vil dog vistnok i Almindelighed være rimeligt at holde Memoirer, betragtet som Autobiografi, sammen med den øvrige biografiske Literatur. Om man saa vil ordne en saadan Gruppe (Biografi + Memoirer) kronologisk efter Personernes Levetid eller alfabetisk efter deres Navne, er en Sag for sig. Mest praktisk er sikkert den sidste Ordningsmaade.

Hvad nu angaar Forholdet mellem Memoirer paa den ene Side og Historie samt Topografi paa den anden, da er det givet, at Tids- og Stedforhold i og for sig ikke kan medføre Placering udenfor Memoirer, naar Talen iøvrigt er om dette Begreb, der jo paa Forhaand maa indeholde Tids- og Stedmoment, saa sandt som vi rører os og lever i Tid og Rum. Eksempelvis bliver saaledes en Franskmands Erindringer fra den franske Revolutions Tid at anbringe under Memoirer og ikke under Revolutionshistorien, forudsat at man iøvrigt holder Memoirer sammen med Biografi. Ligesaa vil

en Persons Barndoms minder fra Viborg være at placere under Biografi og ikke under Viborgs Historie. Dette bør i Almindelighed være gældende Regel. Ej heller kan Profession eller Beskæftigelse motivere Anbringelse udenfor Memoirer. Vel kunde det være fristende at henhøre Typen »Mit Ungdomsliv som Skuespiller« eller »En Skolemands Erindringer« til resp. Teater og Skolevæsen. Men herved maa erindres, at vi, naar Talen er om Biografi (modsat »Autobiografi«), dog anbringer de tilsvarende Typer »N. N.: Skuespilleren P. P.'s Levned« osv. ved Biografi. Det vil da synes mindre naturligt i Autobiografi at foretage den modsatte Bevægelse: fra Personhistorie til et Fag udenfor denne.

Dernæst maa som ovfr. antydet gælde, at ligesom Tids- og Rumsforhold ikke i og for sig kan ændre noget i Begrebet »Memoirer«, da de paa Forhaand maa være givne, saaledes maa vi ogsaa gaa ud fra som en Selvfølge, at en Person »er« noget, har en »Beskæftigelse«, hvilket her ikke behøver at betyde andet, end at vedkommende »oplever« noget. Altsaa: »Profession« kan i Almindelighed ikke konstituere et Fagspeciale, som kunde trække bort fra Memoirer. Der maa dog her strax tilføjes, at Erindringer af faglig Art vil være at anbringe under Faget, hvis de kan siges udelukkende at beskæftige sig med dette eller m. a. Ord, hvis de ikke kan sættes lig med Forfatterens almindelige Erindringer fra vedkommende Tidsrum. En Mands Rejseerindringer bør saaledes til Rejser, naar Talen alene er om disse. En Teateranmelders Minder fra Teaterpremiærer i København bør paa samme Maade til Teatervæsen osv., ligesom Erindringer fra en Begivenhed (en Krig, en Ildebrand osv.) som Regel bør henføres under denne.

Et Memoireværk kan være ordnet som en Række Skildringer af Personer, Forfatteren har mødt. Et saadant Skrift vil være bedst anbragt under Samlinger af Biografier.

Ved en Bog som Alexandra Tolstoj: »Erindringer fra mine Forældres Hus« kan der spørges, om den skal opfattes som Alexandra Tolstojs (Barndoms-) Erindringer eller som Erindringer om Leo Tolstoj (Forfatterindens Fader). Her bør dog det første Synspunkt foretrækkes. Bogen maa betragtes som A. T.'s Barndoms minder, der jo naturligt samler sig om Hjemmet og Forældrene.

Memoirer vil ofte foruden Erindringer ogsaa indeholde vedkommende Personers »Betragtninger« over forskellige Emner, hvad ofte finder Udtryk i Titelen, f. Eks. »Levned og Meninger«, »Hågtkomster och livsintryck av svenska män och kvinnor«, »Skådespelarne ha ordet. Kåserier, minnen och uppsatser« o. lign. — Forsaavidt saadanne Betragtninger kan siges at være personlige Anskuelser og Meninger og derigennem giver Bidrag til vedkommendes Karakteristik, falder de naturligt som »documents humains« ind under det selvbiografiske Stof. (Sml. ogsaa Samlinger af Interviews). Naturligvis vil der være en Grænse at iagttage imod Begrebet »Skrifter af blandet Indhold«, der jo maa give Encyklopædi. — Et ejendommeligt Exempel skal endnu anføres: Jannine: Confidences de femmes. Sur le mariage, le monde et la vie. Det er en Samling Udtalelser af anonyme Kvinder, som maaske, hvis man ikke vil vælge Encyklopædi, kunde henføres under Begrebet Kvindepsykologi.

3. *Rejser, Rejseskildringer.* Rejseerindringer indtager en Mellemstilling mellem Historie og Geografi. I deres Egenskab af personlige Oplevelser ligger, at de er en særlig Art af Memoirer (topografiske Memoirer) og forsaavidt hører til Historie (Personhistorie). Her lægges da Vægten paa Rejsen som Begivenhedsforløb. Betones derimod det topografiske, som er Emnet for Skildringen, træder det faglige Tilhørsforhold til Geografien frem. Det vil da være naturligt at betragte Rejseskildringer som Geografi i usystematisk Form, hvad enten man saa vil holde dem i en særlig Afdeling eller slaa dem sammen med Geografiske Skildringer. Strengt taget hører ganske vist Rejseskildringer i Kraft af deres omtalte »historiske« Karakter til Skildringer under »Historisk Geografi«. Men dette Rejsernes »historiske« Præg vil dog være saa tilbagetrædende, at vi kan se bort derfra og som sagt henføre til »Geografisk (Samtids-)Skildring«.

Som indledende Skrifter til en Afdeling »Rejser« kommer bl. a. Rejseteknik, Rejsehistorie samt Rejselitteraturens Historie. Vi kan nu opstille flg. Række:

- 1 Rejsehistorie
- 2 Rejselitteraturens Historie

3 Samling af Rejser (Rejsebeskrivelser)

4 Enkelte Rejser (Rejsebeskrivelser)

Til Sammenligning kan tjene flg. Række:

5 Romanernes Literaturhistorie

6 Samlinger af Romaner

7 Enkelte Romaner

Paa de to Rækker (1—4 og 5—7) er der imidlertid den Forskel, at vi i (5—7) har et »literært« Emne (Romaner), medens Emnet i 1—4 primært er det geografiske Begreb Rejser, sekundært den literære Form, hvori dette Emne fremtræder som Rejsebeskrivelse, og hvis Historie findes i 2 som en med Rejsehistorie (1) parallel Gruppe.

Medens nu Forholdet mellem 2 og 3 bliver som mellem 5 og 6, maa der, naar Talen er om 1 og 3, aabenbart en nærmere Bestemmelse til. Baade 1 og 3 handler jo om Rejserne. Til 1 maa da henføres sammenhængende Fremstillinger, forstaaet som saadanne, hvor der foruden Rejsestoffet ogsaa findes andet, forbindende Stof (almengeografisk og historisk), medens vi i 3 har Skrifter, hvis Indhold er delt efter de forskellige Rejser som selvstændige Skildringer.

Det maa imidlertid bemærkes, at saafremt Talen er om de af en enkelt Mand foretagne Rejser, vil Gruppe 1, bestemt paa denne Maade, næppe kunne opretholdes. Thi et Skrift, der i sammenhængende Form behandler en enkelt Mands Rejseliv (altsaa med forbindende Stof af historisk (biografisk) Art), vil mere eller mindre glide over i en biografisk Skildring af vedkommende.

Det maa dog tilføjes, at hvad her er sagt om en enkelt Persons Rejser egentlig kun har Gyldighed, naar det drejer sig om Rejser, der har Betydning i Geografiens Historie, altsaa hvad man kan karakterisere som »Opdagelsesrejser«, et Begreb, som det i og for sig ikke er behageligt at arbejde med paa Grund af dets Ubestemthed. I andre Tilfælde vil Skrifter om en Persons Rejser bedst anbringes under hans Biografi, under Rejser kun, saafremt Indholdet er direkte Rejseerindringer af vedkommende Person selv eller Rejsedeltagerne. — Medens altsaa »Livingstones Rejser i Afrika« som Regel anbringes under Rejser, evt. under L.'s Biografi (se ovfr.), saa vil et Skrift om Holbergs Udenlandsrejser henføres til

H.'s Biografi, medmindre Indholdet alene er Holbergs egne Rejseerindringer, i hvilket Fald der anbringes under Rejser.

Visse Rejser kan kaldes »historiske« i eminent Forstand (Ex. Beretning om Napoleons »Rejse« til St. Helena, en Konges Hyltingsrejse, en politisk Gesandtskabsrejse o. lign). Beretninger om saadanne placeres i alle Tilfælde under Historie eller Biografi.

Rejser med et bestemt fagligt Formaal (botanisk, geologisk osv.), f. Ex. hvor der foruden Rejseberetningen findes særlige Af-snit med Fagstof som Resultat af Rejsen, vil naturligvis være at henføre under vedkommende Fag.

Hvad her er sagt, kan vi, idet vil holder os til Beretning om en enkelt Rejse, samle i flg. Oversigt:

En Rejse af særlig faglig Art > vedkommende Fag

En »historisk« Rejse > Biografi eller Historie

En »geografisk« Rejse (Opdagelsesrejser, Kolonisationsrejser o. lgn.) > Rejser

Andre Rejser

Skildret af Deltagerne > Rejser

Andre Skrifter

En enkelt Persons Rejse > Biografi

Andre > Rejser

En Persons Memoirer fra et Ophold i Udlandet staar man sig vistnok bedst ved at slaa sammen med Rejseerindringer. Hvis f. Ex. en i Danmark født Mand skriver sine Minder fra et 30aarigt Ophold i Chicago, da vil Bestemmelsen af Bogens Plads bero paa, om Manden skal anses som Amerikaner eller Dansker. I første Tilfælde henføres Bogen til Amerikansk Biografi, i andet til Amerikas Topografi: Chicago. Dersom Forfatteren er hjemvendt til sit Fødeland Danmark og her skriver Bogen paa sit Modersmaal, da tør det vist foretrakkes at anse ham som Dansker.

Rejser, som foretages af Repræsentanter for en Institution eller Forening, bør i Almindelighed anføres under vedkommende Institution osv. Saaledes Beretning om en Studentersangforenings Nor-gestourné til Foreningens Historie.

Ser vi nu paa Rejseskildrings Indhold, da kan det jo ofte være af temmelig broget Præg, uden at dette forrykker Placeringen under Rejser. Altsaa: Encyklopædisk Stof, indrammet i en Rejse-

skildring indgaar under almindelige Rejseberetninger. Har Rejsen et bestemt fagligt Formaal, henføres til vedkommende Fag som ovfr. sagt. Dette gælder naturligvis ganske særligt i de Tilfælde, hvor de direkte Rejseoplevelser træder helt tilbage for et Rejsen som saadan helt uvedkommende Fagstof, f. Ex. »Samtaler om Sjælens Udødelighed. Ført mellem A og B paa en Rejse fra København til Rom«. Stoffet kan være delt i Afsnit efter Rejsens Forløb, hvorom ellers intet meddeles. Dette Skrift opføres selvfølgelig under det Emne, der drøftes. Dette særlige Emne kan jo ogsaa være en Rejse. Saaledes kan Samtalens Genstand paa en Rejse København-Paris være: en Rejse fra Amerika til Australien. Det kan endelig tænkes, at den indrammende, aktuelle Rejsefærd (a) og det Indholdet indenfor Rammen udgørende Fagstof (b) gaar over i hinanden, saa at Øjeblikkets Rejseindtryk (a) omtales sammen med b. I saa Fald placeres vistnok bedst under Hensyn til a alene. Kun hvor b selv er Rejseoplevelser, synes det rimeligt at lade begge Momenter (a og b) bestemme Anbringelsen. Et faktisk Exempel paa denne sidste, højst mærkværdige Art frembyder: »M. Caspersen: To Opdagere paa Rejse. Kbh. 1931«.

4. *Historisk Geografi*. Et Begreb som »Danmark« kan opfattes paa to Maader: 1) som en Sum af Lokaliteter og 2) som en Samfunds- og Statsdannelse. Opfattet paa førstnævnte Maade bliver Danmark Genstand for topografisk Studium, og det saaledes bestemte Emne kan da naturligvis sættes i Relation enten til Samtid eller Fortid, hvilket giver resp. Almindelig Topografi (Beskrivelse af Nutidsforhold) og »historisk« Topografi. Dette sidste Begreb kommer da til at omfatte flg. Typer:

1. Tidshistorisk Skildring af et Land- eller Statsomraade med gennemført topografisk Stofdeling, altsaa for Danmarks Vedkommende f. Ex. inddelt i Jylland, Fyn, Sjælland osv. (Hertil kunde føjes Typen »Historiske Egne«, samt »Antikvariske Mindesmærker« i topografisk Orden).

2. Tilstandsskildring af et Omraade i en nærmere bestemt Fortid. Her maa dog — naar Talen er om et enkelt Land — kræves enten, at Stoffet er delt topografisk (som under 1) eller at det i sig selv er af »topografisk« Art, omhandlende f. Ex. Kolonisation

og Bebyggelse, Landegrænser, Landskabets administrative Inddeling og Udseende (Byer, Landsbyer, Gaarde osv.).

3. Tilstandsskildring af et Landomraade fra to eller flere forskellige Tidspunkter (sammenlignende), f. Ex. Sverige i 1800, 1850 og 1900. — Her stilles de samme Krav som under 2 til Stoffets Deling og Art.

4. Naar Talen er om to eller flere Nutidslande, da kan topografisk Stofdeling efter Landene ikke anvendes som Kendetegn for Begrebet »Historisk Geografi«, men alene Stoffets Art som »topografisk«. (Sml. 2).

Ved Opstilling af disse 4 Typer er Historisk Geografi afgrænset mod andre Skrifter om Fortiden, som indgaar under Historie (Kulturhistorie).

Vi faar altsaa flg. Oversigt til Historisk Geografi og Historie:

Et enkelt Land

Topografisk delt Stof > Historisk Geografi

Andre Skrifter

Topografisk Stof > Historisk Geografi

Andre Skrifter > Historie

2 eller flere Lande

Topografisk Stof > Historisk Geografi

Andre Skrifter > Historie

Som Exempler paa Historisk Geografi kan anføres:

- I. Styffe: Skandinavien under unionstiden. 1867.
- II. K. Kretschmer: Historische Geographie von Mitteleuropa [omtr. = Tyskland]. 1904. Denne Bog er anlagt efter Type Nr. 3. — (Se iøvr. »Einleitung« i Bogen).
- III. W. S. Sparrow: Old England, her history mirrored in her scenes. 1908. (Bogens Tendens er antydnet p. 13 nederst. Kan i al Fald opfattes som et Forsøg paa at vise Landskabsbilledets Ændring i England gennem Tiderne. Kan ogsaa siges at knytte historiske Betragtninger til de eksisterende Landskabstyper eller at læse Historie ud af det »historiske« Landskab.)
- IV. A. F. Dittmann: Die grossen Veränderungen der Erdoberfläche. 1858. (Bogen vil paavise, hvorledes Foranderlighederne i

Jordens fysiske (geografiske) Forhold og deraf følgende Ændringer i Kulturlivet maa henføres til Jordaxens efterhaanden skiftende Stillinger, og kan forsaavidt siges at omhandle Udviklingens geografiske Betingethed. Vil man ikke her vælge Historisk Geografi, bliver der næppe andet for end at anbringe under Astronomi: Jorden som Himmellegeme, ud fra den Betragtning, at Forfatteren dels gennem Naturvidenskabens, dels gennem Verdenshistoriens (Kulturhistoriens) Vidnesbyrd søger Støtte for sin Paastand: Jordaxens ændrede Stillinger).

Historisk Geografi har ogsaa et Forhold til Geografiens Historie. Dette sidste Begreb indbefatter samtlige geografiske Discipliner (Fysisk, astronomisk Geografi, Antropogeografi m. m.), medens Topografi og Landskabsbeskrivelse er det væsentlige for den historiske Geografi, men i Praxis kan der dog forekomme Tilfælde, hvor de to Begreber flyder sammen. Dette gælder saaledes, naar Talen er om den geografiske Videns (Videnskabs) Tilstand til en vis Tid og samme Tidsrums historiske Geografi, særlig naar det drejer sig om Oldtid og Middelalder. Vi maa nemlig her agte paa, at f. Ex. »Europas Oldtidsgeografi« meget ofte vil være anlagt — ikke just som en systematisk topografisk Lærebog, i hvilket Tilfælde Historisk Geografi jo i hvert Fald faas, men som en Paa-visning af det geografiske Kundskabsomraades daværende Status og dets successive Udvikling bl. a. paa Grundlag af Rejser. »Europas Oldgeografi« vil her staa paa Linie med nyere Tidens »Opdagelseshistorie«. Stundom kan det være praktisk at henvise Geografiens Historie i Oldtid og Middelalder til Historisk Geografi. — En Bog som »E. Wikén: Die Kunde der Hellenen von dem Lande und den Völkern der Apenninenhalbinsel bis 300 v. Chr. Lund 1937« tilhører vel Halvøens historiske Geografi, men kan paa en Maade siges at give Halvøens Topografis Historie [hos Hellenerne].

Et Skrift om Historisk Topografi eller Geografi (Lokalhistorie) som Disciplin vil i Praxis vanskeligt kunne skilles ud fra et Skrift om den almindelige Topografi og bør slaas sammen dermed. Altsaa f. Ex. »Om det historisk-topografiske Studium i Danmark (∫: med Danmark som Genstand) i de sidste 50 Aar« og »Det topografiske Studium i Danmark« indgaar i samme Gruppe. Her-

hen hører ogsaa Begrebet »Hjemstavns museer« (lokalhistoriske Museer). Ex. »Pessler: Das Heimat-Museum im deutschen Sprachgebiet als Spiegel deutscher Kultur« 1927. > Tysklands Topografis Historie. »Hembygdens arv. Hembygdsgårdar och friluftsmuseer i Sverige . . . Under red. av S. Svensson«. 1929. > Sveriges Topografis Historie.

5. *Topografiske Omraader i Forhold til den historiske Udvikling.* Medens visse geografiske Størrelser praktisk talt er givne een Gang for alle, f. Ex. Verdensdele, Øer osv., vil andre være i høj Grad foranderlige som Følge af navnlig politiske Omskiftelser. Nye Omraader opstaar, gamle forsvinder eller ændres væsentlig i deres Begreb, og selv om en topografisk Størrelse iøvrigt bestaar i det samme Omfang gennem Tiderne, kan den skifte politisk Tilhørsforhold. Heraf opstaar nødvendigvis Problemer for Klassifikationen. Lige saa betydningsfuldt det er, at de topografiske Begreber, hvormed vi opererer, er éntydige og bestemte, lige saa nødvendigt er det paa den anden Side at tage Hensyn til den historiske Udviklings omdannende Virksomhed.

For en Bys Vedkommende gælder det som Grundregel, at man holder dens Historie fra de forskellige Tider samlet. I særlige Tilfælde kan der dog gøres Undtagelser. Saaledes kan f. Ex. Oldtidens Rom udsondres fra Byen Rom under det nuværende Italiens Topografi og henføres under Romerrigets (det romerske Italiens) Topografi. Men normalt vil altsaa f. Ex. en engelsk By i Romertiden være at anbringe under det nuværende Englands topografiske Beskrivelse.

Hvad angaar større Omraader: Landskaber, Provinser osv., kan flg. Regler anvendes:

Hvis et eller flere Omraader: a, a + b osv. falder ind under to el. flere Nutidsstater, f. Ex. A og B, henføres et Nutidsskrift om disse Omraaders Topografi og Historie til den topografiske Fællesnævner for A og B, medens tidligere Skrifter anbringes efter de paa deres Affattelsestid gældende politiske Tilhørsforhold. Hvis imidlertid Talen er om et vist Tidsrum, i hvilket Omraadet har hørt ind under en enkelt Stat, da henføres bedst til vedkommende Stats Historie.

Til Illustration af det her sagte skal vi tage Omraadet Østpreussen og Posen. Et topografisk Skrift om dette Omraade gaar da til Tyskland, dersom det er fra Aar 1906. Er det derimod fra 1936, henføres det til Europa (Fællesnævneren for Tyskland og Polen). Et Skrift fra 1906 om Østpreussen og Posens almindelige Historie > Tyskland. Et tilsvarende Arbejde fra 1936 > Europas Historie. Behandles i et Skrift fra 1936 Østpreussen og Posens Historie i Tidsrummet 1870—1900, henføres under Tyskland. Lige-
 saa Frankrigs og Spaniens Historie i Romertiden > Romerriget.

6. *Encyklopædi. Polygrafi.* I al Almindelighed kan Encyklopædi (el. Polygrafi) defineres som et Samlingsbegreb for to eller flere specielle Fag eller Emner, for hvilke anden passende Fællesnævner ikke findes. — Hvad kan nu altsaa betragtes som »Emnet« for Encyklopædi? Encyklopædiens Emne er a) Natur + Kultur eller b) Kulturforhold alene, idet Naturforhold alene udskilles til Naturvidenskab. Men her maa vi mærke os, at foruden 1) Emnebegreber i sædvanlig Forstand (f. Ex. Dyr, Stjerner, Arbejdsløshed, Kirkebygninger osv.) kan Emnet ogsaa være 2) de forskellige Videnskabsfag (evt. disse alene), (f. Ex. Astronomi + Sprogvidenskab osv.). Men naar vi taler om Videnskabsfagene som Emner for Encyklopædien, er det alene om Fagene, objektivet set, altsaa f. Ex. deres Historie, modsat Fagene selv, der indgaar under den første Gruppe.

Vi kan opstille flg. to Former for Inddeling:

I. Encyklopædi

- 1 Emner fra Natur og Kultur
- Emner fra Kulturen alene
- 2 Materiel Kultur
- 3 Aandskultur

II. Encyklopædi

- 4 Naturvidenskaber og Kulturvidenskaber
- Kulturvidenskab alene
- 5 I Alm.
- 6 »Aandsfag« (»Humaniora«)

Et Skrift med Indhold: »Astronomiens, Fysikens og Sprogvidenskabens Historie« vilde da være at anbringe i 3, resp. 4. Et »Naturfag« objektiveret (Ex. Astronomiens Historie) maa jo ogsaa høre til Kulturhistorien eller Aandskulturens Historie.

En historisk Behandling af de forskellige Emner under Encyklopædi vil udgøre det, man plejer at forstaa ved Historie (Kulturhistorie, Verdenshistorie). Tænker vi os Emnerne beskrevet eller samlet efter geografisk Forekomst i Nutiden, faar vi paa tilsvarende Maade Faget Geografi (Kulturgeografi osv.). I Regelen vil man jo opstille Historie og Geografi som særlige Fag udenfor Encyklopædi. — En systematisk Oversigt over forskellige Fag (en systematisk Encyklopædi) vil, naar Talen er om en paa et bestemt Grundsyn hvilende Totalbetragtning, blive at henføre til særlige Fag som Filosofi, Antropologi, Sociologi og Historiefilosofi. Tilbage under Encyklopædi bliver derefter saadanne Skrifter, der enten er af blandet Form eller systematiske i den Forstand, at Fag og Emner fremlægges uden nærmere indbyrdes Forbindelse end den rent logiske Rækkefølge. Polygrafi eller Encyklopædi bliver saaledes at forstaa som et Samlingsbegreb (et formelt Begreb), men netop ikke som et Sammenhængsbegreb (en Syntese). Som »Indledning« til det saaledes bestemte Fag »Encyklopædi« kommer bl. a. den polygrafiske Literaturs (f. Ex. Encyklopædiernes og de blandede Tidsskrifters) Historie.

7. *Naturvidenskaber.* Herunder skal kun omtales en nærmere Afgrænsning mellem flg. Grupper:

- a. Naturvidenskab i Alm.
- b. Naturhistorie i Alm. (∴ de tre Riger: Mineraler, Dyr, Planter)
- c. Fysisk Geografi i Alm. (principielt forstaaet som omfattende Geologi, Hydrologi, Meteorologi)

Vi opstiller nu flg. Fordelingsskemaer:

Gæa + Flora + Fauna (∴ de tre »Riger«).

Stoffet inddelt topografisk, eller det vedrører et bestemt lokalt Omraade > Fysisk Geografi

Andre Skrifter

Stofdeling efter de tre »Riger« > Naturhistorie i Alm.

Andre Skrifter > Naturvidenskab i Alm.

Geologi + Hydrologi + Meteorologi + Biologi

Stoffet delt topografisk, eller det vedrører et bestemt lokalt Omraade > Fysisk Geografi

Andre Skrifter

Stoffet delt systematisk efter de ovennævnte Fag (Geologi osv.) > Fysisk Geografi
Andre Skrifter > Naturvidenskab i Alm.

Det ses altsaa, at »Fysisk Geografi« undertiden ogsaa omfatter Biologi. Ogsaa Astronomi kan stundom findes medoptaget.

8. *Sprogvidenskab. Filologi.* Filologi i videre Forstand er den Videnskab, der studerer Kulturen — især Aandskulturen — paa Grundlag af literære og sproglige Kilder. — I snævrere Forstand forstaas ved Filologi den Disciplin, der studerer Sproget og Literaturen for disses egen Skyld, altsaa Sprog- og Literaturvidenskab. I første Tilfælde bliver Filologi ensbetydende med Kulturhistorie. — I en Samling Afhandlinger af aands- og kulturhistorisk Art kan undertiden findes medoptaget Prøver af Skønlitteratur, Billeder, Noder osv. Et saadant Skrift maa jo give Encyklopædi. Men hvis det udgives til Belysning af et enkelt Folks eller Lands Kultur, vil man i Regelen foretrække Anbringelse under vedkommende Folks Kulturhistorie. Vi kunde tænke os et Skrift m. Titelen »Fra Kinas Aandsliv« indeholdende kulturhistoriske Afhandlinger samt Prøver af Skønlitteraturen og Melodier. Det vil her være naturligt at henhøre til Kinas Kulturhistorie.

Paa lignende Maade bliver en Samling »Om og af svenske Digtere« at anbringe under Svensk Literaturhistorie. (Hvis Skriftet derimod fremtræder som en Udgave af Skønlitteratur med tilhørende Kommentarer, maa naturligvis placeres under Skønlitteratur, f. Ex. Svensk Lyrik, udgivet med Kommentar).

Men hvis et Skrift »Svensk Kultur« omfatter Afhandlinger om denne Kultur samt Prøver af svenske Bidrag til alm. Fagvidenskab som Fysik, Medicin, Historie osv., vil man antagelig vælge Encyklopædi som Anbringelsessted.

Vi hidsætter nu et Grundskema for et enkelt Sprog:

Af Skemaet fremgaar, at hvad der i Grupperne 5—9 vedrører en enkelt Sprogperiode, søges samlet under vedkommende Periode i Gr. 3, f. Ex. Gammeldansk Syntax > 3. Derimod Dansk historisk Syntax [ikke begrænset til en enkelt Periode] > 6. — Til 9 kan

det være praktisk fra de specielle Grupper 5—8 at henvise, hvad der vedrører enkelte Ord og enkelte grammatiske Ordklasser, f. Ex. Verber.

Dansk

I Alm.

I Alm.

1 Alm. Skrifter

Sproghistorie

2 I Alm.

3 Enkelte Perioder

4 Sproggeografi. Dialekter i Alm.

Specielt (Formlære i Alm. se 1) (Enkelte Perioder se 3).

5 Lydlære (med Ortoepi og Ortografi)

6 Syntax

7 Stilistik

8 Ordforskning (Etymologi, Semasiologi, Synonymik osv.)

9 Andre specielle Skrifter

10 Enkelte Omraaders Sprog. Enkelte Dialekter

Sproghistorie. Historisk Grammatik.

Typen paa en Sproghistorie bliver et Skrift om Sprogets Udvikling gennem Tiderne, altsaa med Stofdeling efter Perioder. Hvis der deles primært efter grammatiske Kategorier, idet der indenfor hver Kategori gives en Oversigt over den historiske Udvikling, da faar vi Begrebet »Historisk Grammatik« i egentlig Forstand. Ofte bruges imidlertid Udtrykket »Historisk Grammatik« om, hvad vi vilde foretrække at kalde »Moderne Grammatik paa historisk Grundlag«, en Type, der ikke bør søges adskilt fra almindelig systematisk Nutidsgrammatik. — I en historisk indstillet Tid vil ethvert systematisk Lærebegreb let kunne faa en »historisk« Betydning, som, hvis det skulde bevirke Henførelse til »Historie«, kunde medføre Ophævelse af Lærebegrebet i et Omfang, som slet ikke gaar an. Det »historiske« maa derfor præciseres nøjere, som ovfr. antydnet. Til »historisk Grammatik« bliver endelig at regne Sprogets Tilstand i en vis afsluttet Periode, f. Ex. Dansk i Reformations-tiden.

I Henhold til de her fremsatte Bemærkninger maa altsaa ogsaa Grænsen drages mellem f. Ex. Nyere Engelsk som resp. »historisk« og »systematisk« Begreb eller mellem Latinsk historisk Grammatik og Almindelig latinsk Grammatik.

Ordforskning.

Herunder kommer Undersøgelser over Ordforraadet og dets Bestanddele (Etymologi, Semasiologi, Synonymik osv.).

Ordforraadet i et enkelt Sprog, sammenlignet med flere andre Sprog, henføres til vedkommende enkelte Sprog, f. Ex. Ordforraadet i Norsk, sammenlignet med Sanskrit og andre indoeuropæiske Sprog > Norsk Sprog. — Et Skrift om indbyrdes Laan mellem to Sprog a og b anbringes under Fællesnævneren for de to Sprog. Er Talen altsaa f. Ex. om Berøringer mellem Engelsk og Fransk, henføres til indoeuropæiske Sprog i Alm.

Undersøgelse af et eller flere danske Ords Oprindelse, hvor man altsaa gaar ud fra vedkommende danske Ord, bør til Dansk Sprog, uanset Ordenes evt. fremmede Oprindelse. (Sml. Typen »Fremmedordbog«).

Er Talen derimod om Begreber, hvis sproglige Udtryk i forskellige Sprog undersøges, da bør der henføres til Fællesnævneren for de paagældende Sprog, selv om Stoffet er ordnet efter Benævnelserne i det Sprog, hvorpaa Bogen er skrevet. (Sml. her Typen »Dansk-fremmedsproglig Ordbog«): en Ordbog over danske Ord, oversatte til to eller flere fremmede Sprog, at anbringe under Ordbøger over flere Sprog).

Ord og Emne.

Det er Spørgsmaalet om Behandlingen af Begrebet »Fagsprog« og Undersøgelse af et vist fagligt Omraade i sproglig Henseende, der her skal drøftes. Spørgsmaalet er ret vanskeligt. Vi har nemlig her at gøre med de sproglige Udtryk for et vist fagligt Begreb eller Forestillingsomraade, men da jo enhver literær Behandling af vedkommende Omraade giver sig Udtryk i Sproget, er det i og for sig ikke let at sige, naar det just er den sproglige Beteg-

nelse og ikke det derved symboliserede Begreb, Vægten skal ligge paa.

Vi anfører flg. Exempel: Hvilke Oplysninger om Kvindens Liv paa Island i Sagatiden kan Sproget fra hin Tid give os?

Selv om man vel kan sige, at der dog er Forskel paa a) en Afhandling om Kvindens Liv paa Island i Sagatiden og b) en do. om de sproglige Udtryk for dette Emne, saa vil ikke desto mindre, naar vi i begge Tilfælde har en kontinuerlig Fremstilling og i første Tilfælde (a) har Fremstillingen belagt med Citater, Ord og Talemaader paa Sagasproget, en brugbar Grænse mellem a og b være umulig at drage; b gaar altsaa over i a, der atter kan tænkes anbragt under Islands Historie. Kun naar Fremstillingen ikke er kontinuerlig, idet der gaas frem efter de enkelte sproglige Udtryk, saa der kan siges at foreligge en »Ordsamling«, faar vi Mulighed for at udskille en sproglig betonet Gruppe, der henhører under vedkommende Fagomraades Terminologi. »Retslivet i Norge i Middelalderen, belyst af Sproget« søges altsaa ikke udskilt fra en almindelig Fremstilling af norsk middelalderlig Retshistorie, medmindre Stoffet er ordnet efter de enkelte sproglige Udtryk, i hvilket Tilfælde vi henfører til retslig Terminologi.

Om flg. Typer 1) »Tømreren (og hans Arbejde) i Sproget« og 2) »Tømrersprog« kan det vel siges, at de ikke behøver at være identiske. I 1 indgaar jo ogsaa eventuelt Udtryk hentet fra andre Kredse end Tømrernes. Men paa den anden Side vil »Tømrersprog« i Egenskab af Tømrernes faglige Jargon let glide over i »Tømmerprofessionen i Sproget«. I Praxis vil det derfor være at anbefale ikke at sondre mellem 1 og 2. Begge henføres til Tømmerhaandværket, herunder til Terminologi, hvis der gaas frem efter de enkelte sproglige Udtryk, ellers til alm. Skrifter om Tømmerhaandværket.

Til Sprog gaar derimod f. Ex. Ordet »Læge« etymologisk undersøgt, eller forskellige Sprogs Udtryk for Begrebet »Læge«.

Naar den sproglige Undersøgelse af et Emne begrænses til en vis Ordklasse (f. Ex. Navne, Verber o. lgn.), henføres bedst til Sprog, f. Ex. »Norske Egennavne som Vidnesbyrd om udenlandsk Indflydelse i Vikingetiden« > norsk Sprog: Egennavne.

En Type som »Nemesis hos Herodot« bør i Regelen til Religionshistorie. — Vi kan vel sige, at til »Ordforskning« under

Sprog hører Undersøgelse af et Ords Etymologi og Betydning. Er Talen imidlertid om Ord, hvis Betydning er klar nok, da bliver den i Ordet udtrykte Forestilling det væsentlige, og der placeres efter denne, medmindre Undersøgelsen ligefrem gaar ud paa at opstille Synonymer for et Begreb, i hvilket Fald der anbringes under »Ordforskning«.

Naar Emnet for Undersøgelsen er en vis skriftlig Form eller Fremstilling, føres vi ind paa Begrebet »Stil«, og der henføres da til det Fag, Emnet tilhører, f. Eks. Historieskrivningens Stil > Historie. Romanstil > Literaturhistorie osv. Resulterer Undersøgelsen i andre sproglige Specialer end netop det stilistiske, da faas Sprog, f. Ex. Lydlære efter Christian III's Bibel > Lydlære.

Ordbøger.

Om de almindelige alfabetisk ordnede Ordbøger over to eller flere Sprog burde jo strengt taget gælde, at de skulde opføres i Systemet under ligeligt Hensyn til de Sprog, der behandles, altsaa f. Ex. en dansk-tysk (el. tysk-dansk) Ordbog til Ordbøger over »Germanske Sprog«, som en Fællesnævner for de nævnte to Sprog. En russisk-dansk Ordbog paa samme Maade til »Indoeuropæiske Sprog« osv. For en Dansker vil det dog være mere naturligt i de nævnte to Tilfælde at placere under Hensyn til det Sprog, der for os er det fremmede, altsaa resp. Tysk og Russisk. (Kun i det sjældne Tilfælde, hvor de paagældende Sprogs Ord opføres i eet fælles Alfabet, bør Ordbøgernes Plads altid bestemmes under Hensyn til begge (eller samtlige) paagældende Sprog).

Vi vil nu i det følgende forsøge at give mere detaillerede Regler ud fra et dansk Synspunkt, idet vi inddeler Sprogene i tre Hovedgrupper: 1) »nordiske«, hvorved vi forstaar Dansk, Norsk (Landsmaal) og Svensk (altsaa ikke Islandsk og Færøisk). — 2) Tysk, Engelsk, Fransk. — 3) Andre Sprog.

Vi opstiller da flg. Oversigt:

I. Ordbøger for 2 Sprog.

A. »Nordiske« Sprog alene.

1. Naar det ene af Sprogene er Dansk (eller Dansk-Norsk), henføres til det andet Sprog.

2. Er Dansk ikke med, placeres efter det Sprog, der fra Forfatterens Standpunkt er det fremmede.
Har Forfatteren ingen af dem til Modersmaal, bestemmes efter det, der nævnes først.

B. Andre Forbindelser.

1. Kombination mellem a) et »nordisk« og b) et andet Sprog bestemmes efter b.
2. Tysk, Engelsk og Fransk kombineret hvert Sprog for sig med et andet, ikke-»nordisk«, placeres under dette andet Sprog.
3. Kombination mellem Tysk, Engelsk, Fransk indbyrdes gaar til det Sprog, der fra Forfatterens (evt. Udgivelsesstedets) Standpunkt er det fremmede Sprog.

Altsaa:

Deutsch-Englisch > Engelsk	}	De to første forudsættes udgivet af en Tysker el. i Tyskland. De to sidste af en Englænder el. i England.
Englisch-Deutsch > Engelsk		
German-English > Tysk		
English-German > Tysk		

Er Udgiveren eller Forfatteren af en Ordbog med Kombinationer mellem Tysk, Engelsk eller Fransk, ikke selv fra et af de to Lande, og Ordbogen i saa Fald er udgivet i et andet Land end de paagældende to Sprogs, da placeres efter det Sprog, der nævnes først. Ex. Tysk-fransk Ordbog, udg. i London af en Englænder > Tysk.

4. Kombinationer mellem andre Sprog end »nordiske« og Tysk, Engelsk eller Fransk følger Regelen i 3. — Til Latin tages intet Hensyn, f. Ex. Spansk-latinsk Ordbog > Spansk.

II. Ordbøger for flere Sprog.

Vi betegner »nordiske« Sprog med Tallet 1, Tysk, Engelsk, Fransk med 2, Andre Sprog med 3. — Tegnet \sim vil sige »kombineret med«, evt. »indbyrdes kombineret«. Altsaa $1 \sim 2$ = Kombinationer mellem Sprogene i 1 og 2; $3 \sim$ = Kombinationer mellem Sprog under 3 osv.

Vi faar da:

1 ~ > 1.

2 ~ bestemmes under Hensyn til alle tre Sprog.

3 ~ bestemmes efter samtlige paagældende Sprog.

(Til Latin tages ikke Hensyn udenfor Forbindelsen med Græsk, f. Ex. Latin-spansk-portugisisk > romanske Sprog).

1 ~ 2 og 1 ~ 3 bestemmes efter samtlige Sprog, undtagen naar kun et enkelt af Sprogene fra 1 er med, i hvilket Tilfælde alene Sprogene fra 2 (resp. 3) er bestemmende.

2 ~ 3. Samme Regel som for 1 ~ 3, idet 2 sættes i Stedet for 1.

1 ~ 2 ~ 3. Bestemmes efter samtlige Sprog, undtagen naar kun et enkelt Sprog fra 1 er med, i hvilket Tilfælde alene Sprogene fra 2 og 3 bliver bestemmende.

Vi anfører flg. Exempler, hvori de Sprog, der er bestemmende for Placeringen, er kursiveret.

Græsk-russisk-spansk.

Dansk-islandsk-færøisk.

Spansk-portugisisk-italiensk.

Dansk-svensk-islandsk.

Latin-spansk-italiensk.

Dansk-russisk-polsk.

Hebraisk-græsk-tysk.

Dansk-tysk-latinsk.

Tysk-russisk-polsk.

Dansk-latinsk-græsk.

Tysk-fransk-russisk.

Svensk-fransk-græsk.

En særlig Klasse udgøres af de saakaldte Begrebsordbøger, hvor Ordene er ordnet systematisk efter Betydningen. Stundom er Ordenen alfabetisk, idet der da under Hovedordet findes anført de i begrebsmæssig Henseende beslægtede Ord (»Analogiordbøger«). — Endvidere kan nævnes de saakaldte Konkordanser eller »Ordnøgler« til et eller flere Skrifter. Formaålet er her ikke at oversætte eller omskrive Ordene, men at eftervise deres Forekomst i Sætninger og Forbindelser, uden at just en afrundet Mening tilstræbes, hvilket derimod er Tilfældet i de egentlige Citatsamlinger. Ordbøger og Ordnøgler til et enkelt Værk anbringes naturligt sammen med dette. En Ordbog til en Forfatters Skrifter kan vel bedst henføres til Sproget paa vedk.

Forfatters Tid, medens en »Ordnøgle« til en Forfatters Produktion nærmest maa siges at henhøre under hans Biografi.

Til et Sprogs Lydlære gaar fonetiske Ordbøger, hvor Ordene er ordnet (i Lydskrift) efter Udtalen. — Fra de almindelige Ordbøger er der derimod næppe Grund til at udskille saadanne, som opfører Ordene paa sædvanlig Maade med vedføjet Udtalebetegnelse. Ogsaa »etymologiske« Ordbøger samt »Retskrivningsordbøger« kan i Regelen opføres sammen med de almindelige.

Stilistik, Retorik, Poetik.

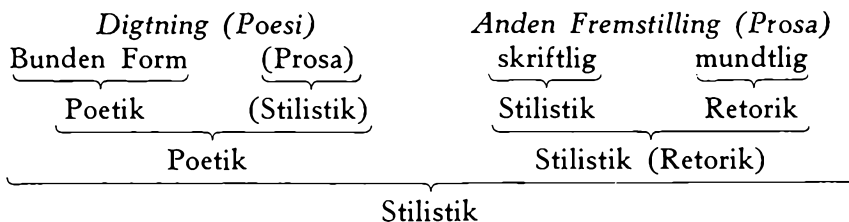
Til dette vigtige Omraade indenfor Sprogsystemet skal vi først anføre et Par Definitioner. If. Salmonsens Lexikon forstaas ved Retorik oprindelig Talekunst. Senere (efter Quintilian) udvidedes Begrebet og omfattede den hele, saavel skriftlige som mundtlige prosaiske Tankefremstilling.

Nord. Familjebok siger om Retorik: »I vidsträcktare mening sträcker sig r. till alla slag av konstnärligt utbildad prosastil och bildar sålunda et motstycke till poetiken eller teorien för skaldekonsten«.

Endelig anføres fra Meyers Konversationslexikon: Retorik »bildet ursprünglich das Seitenstück zur Stilistik, insofern unter dieser die Lehre von dem Stil des künstlerisch geformten geschriebenen Wortes verstanden wird. Da sich aber der Begriff Stilistik im Verlauf des kunsttheoretischen Denkens zu einem Generalbegriff entwickelt hat, unter dem die Lehre von der Gesamtheit der ästhetisch geläuterten Sprachformen zu verstehen ist, so ist R. jetzt nur ein Unterbegriff der Stilistik, nämlich die Theorie der mündlichen Rede.

I Henhold til det anførte faar altsaa »Stilistik« Betydning af skriftlig prosaisk Sprogkunst, og »Retorik« bliver = mundtlig Prosakunst. Men undertiden forstaas ved Stilistik saavel skriftlig som mundtlig Sprogkunst, eventuelt i videste Forstand, eventuelt som Modsætning til Poetiken. I dette sidste Modsætningsforhold kan ogsaa Udtrykket »Retorik« findes brugt, saaledes i »Eschenburg: Entwurf einer Theorie und Literatur der schönen Redekünste. 1805« p. 50.

Til Orientering hidsætter vi da flg. Oversigt:

Mellem »Poesi« og »Prosa« er Forskellen af formel Art, idet vi da ved »Poesi« specielt tænker paa Værker i bunden Stil. Men ser vi alene paa Indholdet, vil der under Poesien (= Digtning) ogsaa kunne indbefattes prosaiske Arbejder. I Almindelighed vil man dog navnlig tænke paa den første, formelle Modsætning.

Ogsaa for den bundne Forms Vedkommende kan der naturligvis blive Tale om mundtlig Fremstilling. Herom vil man i Henhold til det anførte ikke godt kunne bruge Udtrykket »Retorik«, men i Stedet anvende Benævnelsen »Deklamationskunst«.

Endnu skal opføres flg. Rækker:

- a. 1. Stilistik — 2. Poetik — 3. Retorik — 4. Grammatik.
 - b. 1. St.'s Historie — 2. P.'s Historie — 3. R.'s Historie — 4. G.'s Historie.
 - c. 1. Historisk St. — 2. Historisk P. — 3. Historisk R. — 4. Historisk G.
 - d. 1. Prosa-Litaturens Historie — 2. Digtekunstens Historie — 3. Talekunstens Historie — 4. Sprogets Historie.
- b-Rækken angiver Lærebegrebets (Teoriens) Historie.
c-Rækken angiver vedkommende »Emnes« histor. Udvikling (c1 altsaa = Sprogstilens historiske Udvikling osv.) og bliver saaledes mere eller mindre beslægtet med d-Rækken. Det ejendommelige er imidlertid, at medens f. Ex. »Poetik« alene betegner Digtekunstens Teori og ikke tillige kan betyde Digtekunst (= Poesi), er »Retorik« dobbelttydig, nemlig dels = Talekunstens Teori, dels = »Talekunst«. Altsaa: medens der er tydelig Forskel paa b1, b2 og b4 paa den ene Side, og resp. d1, d2 og d4 paa den anden, saa kan b3 (Retorikens Hist.) meget vel faa samme Betydning som d3.

Vi bemærker, at c-Rækken gaar over i d-Rækken, forsaavidt

man gennem den historiske Anskuelse af f. Ex. Grammatiken ogsaa ser Sprogets Historie osv.

Vi gaar nu over til en nærmere Undersøgelse af Stilistikens Begreb for atter ud derfra at bestemme Placeringen i Systemet.

Der kan sondres imellem, hvad man kunde kalde »objektiv« og »subjektiv« Stilistik. (Jfr. Ulla Albeck: Dansk Stilistik. Kbh. 1939, p. 9—10, hvor der tales om »normativ« og »beskrivende« Stilistik). Den objektive St. kan atter a) holde sig til det sproglige Udtryk, den sproglige Form alene, eller b) gaa ind paa det reale: Emnebehandlingens Logik, Dispositions læren. En Fremstilling af begge Dele (a + b) er vel det sædvanlige.

Den objektive St. kan da siges at fremstille Sprogkunstens Lærebegreb. Medens Syntaxen giver Reglerne for almindelig Sprog-rigtighed eller for, hvad der er tilladt Sprogbrug, belærer Stilistiken om, hvad der indenfor den tilladte Sprogbrug er den virkningsfuldeste eller bedste Udtryksmaade. Forsaavidt »virkningsfuld« eller »bedst« vil sige: »æstetisk virkningsfuld« eller »smukkeste«, bliver Stilistiken en sprogæstetisk Lære.

Medens den objektive Stilistik i sit Væsen er et Lærebegreb, altsaa et systematisk Begreb, tilsigter den anden Hovedart, den subjektive Stilistik egentlig blot at give en Sprogkarakteristik af historisk Præg, idet den fremstiller, hvad der indenfor Sprogets almindelige Norm kan kaldes individuel Sprogbrug, d. v. s. beskriver det for en Forfatter, en vis Klasse Mennesker eller en Tidsalder ejendommelige Sprog.

Nu kan man jo nok fastslaa et særligt Omraade for Stilistiken i Modsætning til anden Sprogbeskrivelse, som gives gennem Lyd- og Formlæren samt Syntax. Syntaxen fremstiller saaledes Sætningslæren (den enkelte Sætning og flere Sætningers Art og Forbindelse), medens Ordfølgen og Sætningsfølgen nærmest henhører under Stilistiken, ligesom Læren om Talemaader og Metaforer, »Grammaire des fautes« o. lgn. Oplysende er det her at kaste et Blik paa Indholdsfortegnelsen i Stolz-Schmalz: Lateinische Grammatik. München 1928 (Ivan v. Müllers Handbuch d. klass. Altertumswissenschaft II, 2).

Men paa den anden Side vil det vise sig, at denne Grænse mellem det »generelle«, som det foreligger i Sprogets Syntax eller

Grammatik i det hele (den almindelige Sprogkarakteristik), og det »individuelle«, som er Stilistikens Omraade, egentlig kun er nogenlunde klar eller naturlig, naar Talen er om Enkeltpersoners Sprogbrug. Cicero f. Ex. har sin egen »Stil«, men »Syntaxen« har han fælles med sin Samtid, men den latinske »Guldalder« har baade sin særlige Stil og Syntax, som karakteriserer Perioden i Modsætning til andre Perioder i det latinske Sprogs Historie, saa at den »generelle« Modsætning her bliver Latinen gennem alle Tider.

Medens vi altsaa for en Sprogperiodes Vedkommende kan tale om en for Perioden særegen (»individuel«) Stil og Syntax, evt. Formlære osv., saa kan der for Enkeltpersoners Vedkommende vel tales om en særegen Stil, men normalt ikke om nogen særegen Grammatik (Syntax osv.). En »Cicero-Syntax« vil normalt sige »Syntax for Sproget paa Ciceros Tid«.

Vil man karakterisere den »historiske« Stilistik som en Fremstilling af individuel Sprogbrug, bør man i hvert Fald være opmærksom paa, at dette »individuelle« i visse Tilfælde kan brede sig over den hele Grammatik og forsaavidt netop gaar ud over Grænserne for, hvad der er Stilistikens egentlige Felt. »Dansk Sprogstil gennem Tiderne« eller »Det danske Skriftsprogs Historie« kan saaledes for en meget væsentlig Del være af samme Indhold som en Bog med Titelen »Det danske Sprogs Historie«.

I Praxis maa vi dog naturligvis paase, at kun, hvad der hører til Stilistikens egentlige Omraade, henføres til Stilistik. Medtages ogsaa f. Ex. Formlære og Syntax, faar vi en almindelig Sprogbeskrivelse.

Vi skal nu undersøge Placeringen af Stilistikens Arter.

Den objektive Stilistik henføres til Særfaget Stilistik i Tilslutning til Almindelig Sprogvidenskab. For et enkelt Sprog gælder dog, at der anbringes under vedkommende Sprog (paa Linie med dets Syntax), hvis alene det sproglige Udtryk behandles. Medtages ogsaa Dispositionslæren, faar vi ovennævnte Særfag »Stilistik«.

Den subjektive (historiske) Stilistik henføres, naar Talen er om Analyse af bestemte Forfatteres Arbejder, til Literaturhistorie. I andre Tilfælde indgaar stilistiske Undersøgelser i to eller flere Sprog under Særfaget Stilistik, medens de, naar Talen er om

et enkelt Sprog, anbringes under vedkommende Sprog paa Linie med Syntaxen.

Tales om en enkelt Forfatters Stil, henføres til hans Biografi (jfr. *Le style c'est l'homme!*).

Til enhver Grammatik hører en Række Undtagelser, Afvigelser fra normal Sprogbrug. Der kan selvfølgelig skrives en Grammatik paa »Undtagelserne« alene, idet disse gøres til Hovedsagen, det »normale« til Afvigelse. Slige Afvigelser-Grammatiker har vi i Grammatiker for Særsprog (Dialekt, Jargon osv.). Men hyppig haves en Mellemlinje, nemlig en Fremstilling af — ikke just et Særsprog, isoleret betragtet, men af det særegne i Brydning med det normale, idet det særegne endnu ses som saadant eller endnu ikke har opnaaet Anerkendelse som normal Sprogbrug. Vi kan sige: Den almindelige Grammatik fremstiller Sprogets »Kanon«, Sprogriktigheden, medmindre der netop gaas ud fra Fejlene eller Vaklen i Sprogbrugen med modsætningsvis Anførelse af normalt Sprog. Den Slags »Sprogriktigheds-Grammatik« henfører vi under Stilistik.

Til den objektive Stilistik hører ogsaa Læren om de literære Stilarter eller Genrer, men findes de behandlet rent historisk, tilhører de den subjektive Del af Stilistiken og henføres til Literaturhistorien.

Tales om den skriftlige Fremstilling (Stilen) indenfor et enkelt Fagomraade, anbringes under dette, f. Ex. Historieskrivningens Stil > Historie. Romanstil > Literaturhistorie osv.

Retorik indbefatter Begrebet »mundtligt Foredrag«, eventuelt som det foreligger i Skrift, den nedskrevne Tale. Om det dobbelttydige i Ordet Retorik se foran S. 55. Ogsaa her maa vi imidlertid skelne mellem R. som Lærebegreb og den historiske R. Denne sidste, »Talekunstens Historie«, vil det være mest praktisk at slaa sammen med Veltalenhedslærens Historie, saa at Skemaet bliver følgende:

Retorik

R. som Lærebegreb

R.'s Historie (∴ Lærens og den prakt. Talekunsts Historie)

Lærebøger i Retorik med Exempler fra et enkelt Sprog, henfører vi altid til Særfaget R., ikke til vedk. Sprog. Ganske

vist har R. en særlig Tilknytning til det sproglige i Faget Vel-læsning (Højtlesning) og Deklamationskunst, der foruden 1) et reelt Moment: rigtig Betoning efter Indhold, jo ogsaa kan befatte sig med 2) det formale: rigtig Udtale af Sproglydene, og 2 alene kunde da have naturlig Forbindelse med vedkommende Sprogs Lydlære. Men da der er en nøje Sammenhæng mellem 1 og 2, foretrækker vi at henhøre begge Dele til R e t o r i k som Fag. Vi tænker her paa den mundtlige Fremførelse af Texter, der indholdsmæssigt har Værdi i sig selv. »Taleøvelser«, der i Form af Fraseologi og Udtale af enkelte Ord o. lgn. alene tilsigter at bibringe rent sproglig Færdighed, gaar naturligvis til vedkommende Sprog i Tilslutning til dets Lydlære og Stilistik.

P o e t i k. Dette Fag forholder sig i det hele som Stilistik. Vi skelner mellem 1) objektiv P., P. som Lærebegreb og 2) subjektiv (historisk) P., Analyser af enkelte Digteres Sprog, enkelte Tiders Digtersprog osv. — P. som Lærebegreb udgør, hvad vi forstaar ved Poetik som særligt Fag, jævnsides med Fagene »Stilistik« og »Retorik«. Naar alene Poetikens rent sproglige Side inden for et enkelt Sprog behandles, foretrækker vi at henhøre til vedkommende Sprogs Stilistik. — Den s u b j e k t i v e P. gaar til Literaturhistorie, naar Talen er om en Analyse af bestemte Forfattere og deres Værker. Ellers faas for 2 eller flere Sprog Faget Poetik, og for et enkelt Sprogs Vedkommende anbringes under Sprogets Stilistik.

Oversigt

Objektiv Poetik

I Alm. > Litteraturhistorie

Indenfor et enkelt Sprog

Det sproglige Udtryk alene (herunder Metrik)

vedk. Sprogs Stilistik

Andre Skrifter > Poetik

Subjektiv Poetik

Om bestemte Forfattere > Litteraturhist.

Andre Skrifter

I Alm. > Poetik

Indenfor et enkelt Sprog > vedk. Sprogs Stilistik

Læsning. Læsebøger.

Bøger om Læsning (dens Psykologi og Metode) paa Modersmaalet opføres som et særligt Fag jævnsides med Stilistik og Rhetorik. Drejer det sig om Læsning paa et Fremmedsprog, henføres til vedkommende Sprog.

Men Skrifter om Læsning kan foruden at have Hensyn paa Læsningens Psykologi og paa den sproglige Form, hvori Læsestoffet fremtæder, tage Sigte alene paa Stoffets Art, idet der spørges: *Hvad bør vi læse?*

I dette sidste Tilfælde (a) faar vi en Type, som kan føre over i (b) en ligefrem Vejledning i literær Kritik, og saavel a som b bør da indgaa under Literaturhistorie.

Læsebøger. En særlig Gruppe udgøres her af de forfatterordnede Samlinger af Literaturprøver (Antologier). Af de øvrige henføres de, der er beregnet til Øvelse i et Fremmedsprog, til vedkommende Sprog. Hvad angaar Modersmaalslærebøgerne, da vil de, der rummer elementære Stave- og Læseøvelser og derved fremhæves som Lærebøger i den formelle Læsekunst, henhøre under Særfaget Læsning, medens de øvrige i det mindste lige saa fuldt kan ses som Midler for Barnet til almindelig Kundskabstilegnelse og da ifølge Indholdet i Regelen vil tilhøre Polygrafi.

9. Kulturvidenskab i Alm.

Under dette omfattende Begreb kan indbefattes flg. Fag: Almindelig Kulturhistorie, Antropologi, Etnologi, Folklore, Arkæologi, Sociologi, Historiefilosofi (Kulturfilosofi).

Om enkelte af disse Fag gælder det, at de lider af en vis Ubestemthed i Definitionen, saa at Systematikeren saa at sige for egen Regning nødsages til at skaffe sig visse Holdepunkter at gaa frem efter.

Antropologi er Læren om Mennesket, dets fysisk-etniske og aandelige Egenskaber samt dets Virksomhed som Kulturens Frembringer og Bærer. Dette Fag er saaledes af et uhyre — og tilføjelige uhyre ubestemt — Omfang. Er Talen alene om Menneskets fysiske Forhold som Individ — altsaa ikke som Type for en bestemt Race — placerer vi under Naturvidenskab: Anatomi og Fysio-

logi. Tilbage bliver derefter saadanne Skrifter, som omhandler a) Menneskets Raceforhold samt b) dets Virksomhed som Kulturvæsen.

a alene henfører vi under Etnologi, b alene vil falde ind under Kulturhistorie, Sociologi, Folklore, Arkæologi osv. efter Indholdets særlige Beskaffenhed. Skrifter, der ligeligt omhandler begge Momenter a + b, vil da kunne samles under Betegnelsen »Antropologi«.

Man kunde spørge, hvorledes Forholdet bliver mellem »Antropologi« og »Polygrafi«. Hertil kan svares, at »Blandede Afhandlinger« af antropologisk eller etnologisk Art ofte vil være af saa mangfoldigt Indhold, at de bør regnes til Polygrafi.

Hvad systematiske Værker angaar, kan det siges, at medens Polygrafien optager Arbejder, der forbinder Fag og Emner uden nærmere System, ses i en »Antropologi« det mangeartede Stof under Synspunktet af Kulturrevolution. (Jfr. f. Ex. »Tylor: Einleitung in das Studium der Anthropologie. Braunschweig 1883«).

E t n o l o g i, Læren om Menneskets Racer, vil ofte være af omtrent samme Indhold som Antropologi, som dette Fag her er defineret. Stundom tænkes ved Etnologi særlig paa »Naturfolk« og deres primitive Kultur. Dette sidste Begreb »Primitiv Kultur« fører over til Spørgsmaalet om K u l t u r e n s (og S a m f u n d e t s) O p r i n d e l s e, der atter gaar over i, hvad man kan kalde »Historisk Sociologi«. Hvis Stoffet enten er tidsinddelt eller vedrører et bestemt historisk Tidsrum, bliver Historisk Sociologi i det hele ensbetydende med Social (og økonomisk) Historie, der indgaar som en særlig Gruppe under Samfundsvidenskab. Men hvad der ellers maatte forekomme af »historisk Sociologi« betragtes helst som Sociologi paa historisk Grundlag og indgaar under Alm. Sociologi. Hertil hører Kulturudviklingen betragtet principielt efter »Stadier«, modsat rent kronologisk Kulturhistorie.

Ved »Primitiv Kultur« (Kulturens Oprindelse) er det nu netop S t a d i e t, der har Hovedinteressen, og følgelig drages ogsaa nulevende »Naturfolk« ind i Undersøgelsen. Omvendt vil et Skrift om »Naturfolk« ogsaa komme ind paa det primitive Stadium i det hele og dermed paa Spørgsmaalet »Kulturens Oprindelse«. Vi kan da opstille følgende Række af hinanden nærstaaende Un-

dersøgelser: Naturfolk—Primitiv Kultur—Kulturens Oprindelse—Samfundets Oprindelse.

Forsaavidt der udtrykkeligt er Tale om Menneskehedens ældste Tid, kan der anbringes under Arkæologi eller Oldtidshistorie. Til Oldtidshistorie henføres saaledes f. Ex. Suhms »Folkenes Oprindelse«. Men ellers indgaar »Primitiv Kultur« under Etnologi (nemlig hvor det alene er »Naturfolk«, der behandles) og Sociologi.

En Bog som »Morgan: Ancient Society 1907« handler ikke udelukkende om Oldtiden, det er altsaa Stadiet, der omhandles. Ejheller tales der alene om Naturfolk. Følgelig anbringer vi under Sociologi. Bogen bliver at anse som Sociologi paa historisk Basis. Af lignende Art er »Hahn: Das Alter der wirtschaftlichen Kultur der Menschheit. Ein Rückblick und ein Ausblick. 1905«.

Vi kan opstille følgende Oversigt:

Historisk Sociologi

Primitiv Kultur. Samfundets Oprindelse

Ældste Tid > Arkæologi eller Oldtidshistorie

Andre Skrifter

Naturfolkene alene > Etnologi

Andre Skrifter > Sociologi

Andre Skrifter

Tidsdelt eller vedr. et bestemt Tidsrum > social Historie

Andre Skrifter > Sociologi

Sociologien har et nært Forhold til det, der benævnes »Historiens Filosofi«. (Jfr. Bucharin: Den materialistiska historieuppfattningen. Stockh. 1923«. p. 21—23). Vi kan maaske sige, at Sociologien giver sig af med Lovene for de sociale Livsformer, medens Historiefilosofien til Emne har den hele politiske og kulturelle Historie og søger at eftervise almene Love og Former for Udviklingen. Historiefilosofien har Emne tilfælles med den almindelige Verdenshistorie eller Kulturhistorie, men adskiller sig derfra ved at ordne Stoffet efter Ideer, ikke efter kronologiske eller topografiske Synspunkter. (Se f. Ex. Toynbee: A study of history). — Hvis vi vil søge Paralleler fra Personskildringens Omraade, kan man sige, at der er analogt Forhold mellem »Personen N. N.'s Biografi« og Alm. Historie, mellem »Psykologisk Analyse af N. N.«

(N. N.'s Karakteristik) og Sociologi, endelig mellem »Betragtninger over N. N.'s Levned« og Historiefilosofi.

Begrebet »Almindelig Kulturhistorie« som Modsætning til al Kulturhistorie af specialfaglig Art, der naturligvis maa tilhøre de særlige Fag (f. Ex. Kunst, Musik, Teknik, Medicin osv. osv.), kan iøvrigt begrænses saaledes, at Kulturen i et enkelt Tidsrum anbringes sammen med Tidsrummets almindelige Historie (f. Ex. 18. Aarh.'s Kulturhistorie > 18. Aarh.'s Historie), og Kulturen hos et enkelt Folk henføres til vedk. Folks Historie (f. Ex. Frankrigs Kulturhistorie > Frankrigs Historie).

Et særligt Omraade af Kulturhistorien er Folkemindeforskningen. Ved »Folkeminder« i snævrere Forstand forstaar vi »Folkets« : det jævne Folkelags (»Almuens«) Tro eller Tilværelsesbetragtning samt Skikke og Sædvaner, som er Udtryk for saadan Tro. Hertil plejer man gerne at tilføje Folkedigtning (Eventyr, Viser o. lgn.). Naar man tillige medinddrager anden folkelig Skik og Brug (Folkedragter, folkelig Byggesæt, Arbejdsmetoder o. lgn.) kort sagt: Almuens materielle Kultur i det hele, kan man tale om Folkeminder i videre Forstand. Man har betegnet Udforskningen af den materielle Kultur som »Almueetnografi«.

Selv om nu denne Sondring mellem Folkeminder i mere egentlig og i videre Forstand teoretisk lader sig forsvare, vil den i Praxis være vanskelig at gennemføre. Thi i de foreliggende Skrifter om Folkeminder blandes de to Sider ideligt. Og selv den Forfatter, der her lægger an paa at sondre, vil næppe undgaa i Skildringen af den materielle Kultur ogsaa at komme ind paa Folketroen. Ved Omtalen af f. Ex. Arbejder i Høstens Tid kan man dog vanskeligt undlade at medtage Skikke, der er Udtryk for en eller anden Trosforestilling. Det tyske Begreb »Volkskunde« vil som Regel ogsaa medtage »Almueetnografien«, altsaa blive Folkemindeforskning i videre Forstand. Vi vil derfor tage Folkeminder som ensbetydende med Folkekultur i Alm., den aandelige saavel som den materielle, saaledes som den har formet sig i ikke-literær Tradition, som en Strøm, jævnsides med og delvis uafhængig af »Højkulturen«. Vi faar da 2 Hovedgrupper: 1) Folketro, Folkelig Sæd og Skikke og 2) Folkedigtning (Eventyr, Viser, Gaader, Rim m. m.).

Til Folkedigtning henregner vi ogsaa Folkesagnet, forstaaet som en mundtlig overleveret, i Regelen kort Beretning om en Begivenhed. I Modsætning til Eventyret er Sagnet oftest tids- eller stedfæstet og giver sig ud for at være Sandhed, gør altsaa principielt Krav paa at finde Tiltro. Den egentlige Folkedigtning (f. Ex. Eventyret) opfattes derimod som bevidst Digtning og giver sig heller ikke ud for andet og mere.

Grænsen mellem Sagn og Eventyr er dog ingenlunde skarp. Man kan sige, at Sagnet fremtræder i mindre fast udarbejdet Form end Eventyret, men fælles for dem begge er selve den episke Fremstilling, og selv om man ikke vil kalde Sagnet bevidst Digtning, saa er dog Overgangen fra de mere »historiske« (om en historisk Kerne formede) Sagn til de rent opdigtede ganske umærkelig. Exempler paa ren og skær Digtning frembyder i hvert Fald de saakaldte »ætiologiske« Sagn, der skal tjene til Forklaring af en eller anden Fantasiens æggende Foreteelse. Det stedfæstede Sagn er ofte ganske ensbetydende med vandrende Eventyrmotiv. — Der kan endelig for Klassifikationens Praxis peges paa det mere udvortes Forhold, at Samlinger, der rummer baade Sagn og Eventyr, som bekendt er saare hyppigt forekommende. Det vil derfor være baade rimeligt og praktisk at henregne Sagn til Folkedigtningen. Man kan sige: Sagn er Folketro, formet af den folkelige Fantasi til en Tildragelse (en konkret Situation).

»Folkeminder« kan iøvrigt — ligesom »Kulturhistorie« begrænses saaledes, at hvad der er knyttet til et specielt Fagomraade henføres til dette, f. Ex. Folkemedicin > Medicin, Folketro om Planter > Botanik, Folkemusik > Musik osv. Folkeminder fra et bestemt topografisk Omraade kan henføres til dette under Topografi f. Ex. Skaanske Folkeminder > Skaane (under Topografi) osv.

10. Religionsvidenskab.

Her kan skelnes mellem:

- 1) Religionsbeskrivelse (∴ Beskrivelse af bestemte Religioner)
- 2) Principiel Religionsvidenskab (derunder Religionens Oprindelse og Udvikling. Endvidere: Religionspsykologi)
- 3) Religionsfilosofi

Som særlige Former, hørende ind under Nr. 1, kan opstilles a) »Religionsgeografi«, hvor Stoffet er hoveddelt efter rent geografiske Hensyn, endvidere b) Religionerne i et enkelt Tidsrum (Ex. »Oldtidsreligioner«). Udtrykket »Religionshistorie«, der undertiden bruges ensbetydende med »Religionsvidenskab«, burde begrænses til at betegne denne sidstnævnte Gruppe (b).

Medens de to første Grupper ser Religionen ud fra historisk og psykologisk Synsvinkel og søger at opbygge en Erfaringsvidenskab paa dette Grundlag, er det ejendommeligt for Religionsfilosofien, at den drøfter Religionens Forhold til Sandheden og Virkeligheden. (»Hvorvidt er den religiøse Forestilling sand?«) — Dette Spørgsmaal kan egentlig ikke besvares indenfor »Videnskabens« Rammer; det bliver m. a. Ord af metafysisk Art. En »Religionsfilosofi«, der holder sig til »Erfaringen« alene, forsaavidt som den ikke anerkender noget metafysisk eller oversanseligt, falder faktisk ind under Gr. 2.

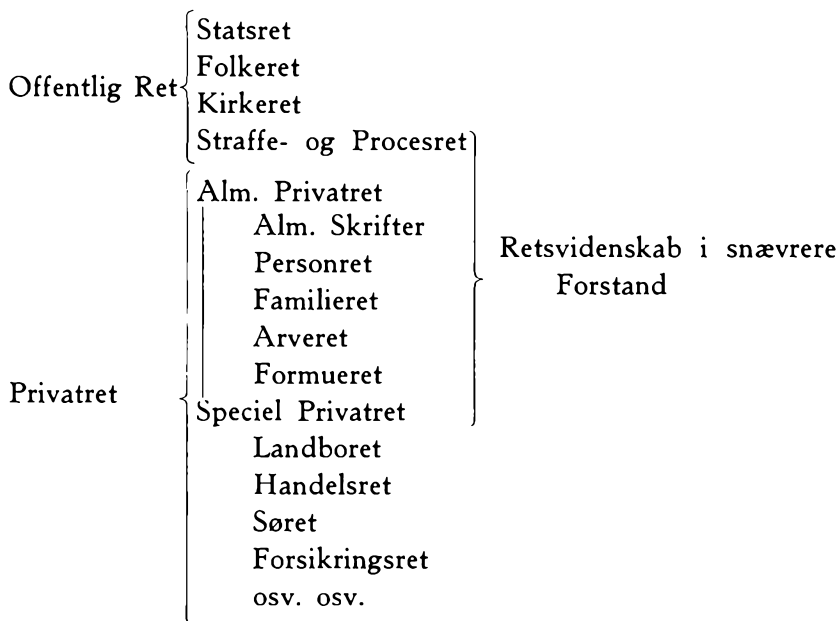
Man kan sondre mellem den Religionsfilosofi, der bevæger sig indenfor en bestemt positiv Religions Grænser, og som mere eller mindre sammenfalder med vedkommende Religions Dogmatik, og som Modsætning dertil den frie (»udogmatiske«) Tænkning. Det vil dog nok være mest praktisk at samle Religionsfilosofien som en Helhed og ikke indlade sig paa en Vurdering af de herhen hørende Værker som mere eller mindre »ortodoxe«. Men det bør dog erindres, at f. Ex. »Indisk Filosofi« kan betyde to Ting: 1) Tænkning i Overensstemmelse med indisk Religion og 2) »udogmatisk« Tænkning af en indisk Filosof. »Indisk« har altsaa snart »dogmatisk«, snart blot »national« Betydning.

11. Retsvidenskab.

Til de forskellige Omraader af det sociale og kulturelle Liv knytter der sig Retsregler, som forsaavidt hører til vedkommende særlige Fag (Handel, Forsikring, Skolevæsen osv.), men som jo ogsaa kan henføres til Retsvidenskab som særlige Dele af denne. Dette sidste kan være paa sin Plads, naar Talen er om et juridisk Specialbibliothek, men bortset herfra vil det være praktisk at foretage en Afgrænsning af Omraadet til, hvad man kunde kælde Retsvidenskab i snævrere Forstand, idet andre Dele udskilles

enten som særlige Discipliner, f. Ex. Statsret, Folkeret, eller knyttet til specielle Fag, som f. Ex. Søret > Søværnen osv.

En samlet Oversigt over Retsvidenskab skal her gives (efter A. Vannérus: Vetenskapssystematik. 1907).

Til »Retsvidenskab i snævrere Forstand« bliver at tilføje Fag som Retsfilosofi (Alm. Retslære) og Retshistorie.

12. Statsvidenskab.

Herunder indgaar foruden den positive Statsret tillige Statskunstteori (filosoferende Skrifter om Statsindretning) og Praktisk Politik (Teoriernes Anvendelse paa de aktuelle Forhold). Statskunstteorien beskæftiger sig særlig med Teorien for Statsmagtens Organer og Funktioner i det sociale Liv, men det bliver ofte vanskeligt her at drage nogen klar Grænse overfor Skrifter om Samfundets Indretning i det hele, hvilke sidste tilfalder Samfundsvidenskabens Omraade. Særlig for ældre Skrifters Vedkommende (f. Ex. fra Tiden før 1800) vil det være mest praktisk her ikke at sondre, men henføre saadanne teoretisk-politiske Skrifter vedrørende Stats- eller Samfundsindretning til Statsvidenskab.

Under Statsvidenskab hører fremdeles Skrifter om politiske Ideologier og Partier, f. Ex. Liberalisme, Socialisme osv. Som før bemærket indgaar her kun saadanne Skrifter, der i al Fald delvis behandler Emnet historisk, altsaa f. Ex. »Socialismens Historie og Teori«. Derimod henføres Skrifter, der alene indeholder Teorier i f. Ex. socialistisk Aand og Tendens om et eller andet Emne, til vedkommende Emne, ikke til Skrifter vedrørende Partiet som saadant. — Saaledes vil et Værk, der omhandler Socialismens hele Livsanskuelse og Verdensbillede, være at anbringe efter Omstændighederne under Polygrafi eller Filosofi.

Da Forfatningen er Basis for et Lands politiske Liv i det hele, vil Kritik af den gældende Forfatning undertiden faa Præget af et almindeligt politisk Konjunkturskrift (se som Ex. Hegel: Die Verfassung des deutschen Reichs. Eine politische Flugschrift. Neu hrsg. v. G. Mollat. Stuttgart 1935).

Principielt bør dog Skrifter, der udtrykkeligt angaar Forfatningsspørgsmaal, henføres under Statsvidenskab og holdes ude fra andre »politiske« Skrifter, der som Regel finder deres Plads under Landets Historie og Samfundsforhold.

13. *Filosofi.*

Her kan vi lægge Mærke til Bøger som 1) Troels-Lund: Nye Tanker i det 16. Aarhundrede; 2) Denis: Histoire des théories et des idées morales dans l'antiquité; 3) Miller: The New England mind. — Forsaavidt som Talen her er om en Tidsalders Betragtning af Livet og Verden, kunde det synes rimeligt at henføre til Filosofiens Historie. Dette bør dog kun ske, naar det er Filosofer (Skribenter) og deres Værker, der behandles. Er Stoffet ikke indskrænket hertil, maa vi betragte denne Type Bøger som hørende til Kulturhistorie. Thi selv om der jo nok er Forskel paa a) en Beskrivelse af en Række Fænomener og b) en Tidsalders Betragtninger af (Filosofen over) og Indstilling til disse Fænomener, saa vil dog en Sondring mellem a og b være vanskelig at gennemføre i Praxis. Det er m. a. Ord svært at sige, naar vi har: Tanker om Fænomenerne og paa den anden Side Fænomenerne selv som Udtryk for Tanken, altsaa en simpel Fænomenerbeskrivelse. b-Typen (og dermed ogsaa a-Typen) gaar over i

Begrebet »Tænkemaade«, »Skik og Brug«. Ex. Folkelige Tanker om forskellige Emner ~ Folkelig Tro og Sædvane ~ Folkelig Kultur.

Begreber som »Skepticisme«, »Evolutionisme« o. lgn. opfattes i Systemet som historiske, og omfatter ikke Skrifter, der alene ved Indholdets Tendens repræsenterer de nævnte Kategorier. (Sml. hvad foran er sagt om et Begreb som »Socialisme«).

Under Psykologi og Etik kan vi mærke os et mod Medicinen vendende Omraade, nemlig Sjælelig Sundhedslære eller Mentalhygiejne. Taget i al Almindelighed er det vel rimeligt at beholde de herhen hørende Skrifter under Psykologi og Etik. Omraadet kan jo ikke siges at være forbeholdt Lægevidenskaben alene. Vi kan blot minde om vor hjemlige Filosof Ludvig Feilberg, der i sine Arbejder om »Levelære« jo i høj Grad tager Sigte paa Betingelserne for sjælelig Sundhed og Harmoni.

Til Medicinen henføres derimod saadanne Skrifter, som udtrykkeligt beskæftiger sig med sygelige Tilstande.

Som det vil forstaas, har det med disse spredte Bemærkninger til enkelte Fag kun været Hensigten at pege paa saadanne Tilfælde, der kan være af mere almindelig Interesse uden Hensyn til, hvilket System man iøvrigt benytter.

Kun Afsnittet »Filologi« er behandlet mere udførligt. Men ellers at gaa nærmere ind paa Enkeltheder vil næppe være paa sin Plads, betinget som de altid vil være af det enkelte Biblioteks særegne Forudsætninger og Forhold.

Det er som paa Retsvidenskabens Omraade: Hvert Land har sine særlige Love; paa samme Maade vil Systemreglerne variere mere eller mindre fra det ene Bibliotek til det andet.

Det ligger i det hele nær at sammenligne Arbejdet ved det systematiske Katalog med Lovgivningsvirksomhed. Ligesom Love i juridisk Forstand behøver Fortolkning ved Anvendelse i Praxis, saaledes maa ogsaa Klassifikationsreglerne ofte tillempes — fortolkes —, saa de kan omfatte nye Bogtyper og Begreber, eller disse maa ad analogisk Vej bringes ind under de bestaaende Regler.

Og som den gældende Ret søges begrundet og vurderet i den

almindelige Retslære eller Retsfilosofien, saaledes vil der ogsaa være Brug for et tilsvarende teoretisk Grundlag for Systemreglerne i en almindelig Klassifikationslære.

En saadan Lære kan imidlertid, om den skal have nogen praktisk Værdi, ikke nøjes med Teorier af abstrakt-filosofisk Art, men maa indgaa paa de enkelte Fagomraader, analysere dem i deres Ejendommelighed og fremdrage de konkrete Tilfælde, som de møder os i det daglige Arbejde. Det er her, Vejledning først og fremmest behøves.

Som et Bidrag til en saadan almindelig Klassifikationslære var nærværende lille Afhandling tænkt.

INDHOLD

	Side
I. Principielle Betragtninger	3
II. Om Indretning af et Formskema	
A. For systematiske Fag	9
B. Historiske og topografiske Fag	12
III. Nogle Overgangstilfælde	19
IV. Bemærkninger til enkelte Grupper	22
V. Indholdsbestemmelse i Almindelighed	28
VI. Spredte Bemærkninger til enkelte særlige Fag	32